

**TÜRKİYE'DE KENTLEŞMENİN KENTSEL
KÜLTÜREL MİRASA ETKİLERİ**

Bekir DEMİRCİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yard. Doç. Dr. Osman TEKİR

Eylül 2008

Afyonkarahisar

**T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRKİYE’DE KENTLEŞMENİN
KENTSEL KÜLTÜREL MİRASA ETKİLERİ**

**Hazırlayan
Bekir DEMİRCİ**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Osman TEKİR**

AFYONKARAHİSAR 2008

**T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRKİYE’DE KENTLEŞMENİN
KENTSEL KÜLTÜREL MİRASA ETKİLERİ**

**Hazırlayan
BEKİR DEMİRCİ**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Osman TEKİR**

AFYONKARAHİSAR 2008

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Kentleşmenin Kentsel Kültürel Mirasa Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/09/2008

Bekir Demirci

TEZ JÜRİSİ VE ESTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Danışman Üye : Yrd. Doç. Dr. Osman TEKİR

.....

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. H.Hüseyin BAYRAKLI

.....

:Yrd. Doç. Dr. Kerim ÇINAR

.....

Bekir Demirci'nin "Türkiye'de Kentleşmenin Kentsel Kültürel Mirasa Etkileri" başlıklı tezi 09/09/2008 tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Kamu Yönetimi Anabilim dalında, Yüksek Lisans Yeterlik tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TÜRKİYE’DE KENTLEŞMENİN KENTSEL KÜLTÜREL MİRASA ETKİLERİ

Bekir DEMİRCİ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Eylül 2008

TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Osman TEKİR

“Türkiye’de Kentleşmenin Kentsel Kültürel Mirasa Etkileri” başlığını taşıyan bu çalışmanın birinci bölümünde kentleşme ve kentleşme ile ilgili temel kavramların tanımı yapıldıktan sonra ülkemizde kentleşmenin tarihi süreci, nedenleri ve yol açtığı sorunlara kısaca değinilecektir. İkinci bölümde, kentsel kültürel mirasın tanımı yapıldıktan sonra, kentsel kültürel mirasın önemi, yönetimi, sorunları, korunması ve korunma yolları anlatılacaktır. Son olarak üçüncü bölümde ise kentleşmenin ve kentleşme ile ilgili politikaların kentlerde bulunan kültürel mirasa nasıl etkide bulunduğu, kültürel mirasın kent kültürüne etkileri tartışılacaktır. Sonuç kısmında ise, birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde ayrıntılı yer verilen düşüncelere kısaca değinilip öneriler belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, kentleşme, kültürel miras, kentsel kültürel miras ve koruma

ABSTRACT

**THE EFFECTS OF URBANISATION
ON THE URBAN CULTURAL HERITAGE**

Bekir DEMİRCİ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATIONS**

September 2008

Advisor : Asist. Prof. Dr. Osman TEKİR

In the first chapter of this study with the title of “The effects of urbanisation on the urban cultural heritage” it will be defined the concept of urbanisation and other basic concepts about urbanization. Then it will shortly be told the historical process, reasons and the resulting problems of urbanisation in our country. After the urban cultural heritage was defined on the second part, the importance, administration, problematic parts, protection and ways of protection of urban cultural heritage will be mentioned. Lastly in the third chapter, it will be argued that how urbanisation and the politics about urbanization effects the cultural heritage in cities along with the effects of cultural heritage on the urban culture. At the conclusion part, the ideas which are touched on particularly on the first,second and third parts will be mentioned and addittively the suggestions will be placed upon.

Key Words: Urbanism, urbanization, cultural heritage, urban cultural heritage and protection

ÖNSÖZ

Çalışmalarım süresince beni yönlendiren ve bir akademik çalışmanın nasıl olması gerektiği konusunda önemli katkılar sunan değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Osman Tekir'e, her konuda destek olan Mahkeme Başkanım Sayın İrfan Eroğlu'na ve çalışmayı mesleğimle birlikte yürütmem nedeniyle kendilerine ayırmam gereken zamanın büyük bir bölümünü bu çalışmaya ayırmam nedeniyle, bana anlayış gösteren sevgili eşim Hilal Demirci ve oğlum Y. Kerem Demirci'ye ve emeği geçen tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Bekir DEMİRCİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE KENTLEŞME**

1.TEMEL KAVRAMLAR	4
1.1. KENT	4
1.1.1. Metropol (Merkez Kent).....	5
1.1.2. Uydu Kent (Çevre Kent).....	6
1.1.3. Metropolitan Alan.....	6
1.2. KENTLEŞME	7
1.2.1. Hızlı Kentleşme.....	8
1.2.2. Plansız Kentleşme.....	8
1.2.3. Anomik Kentleşme.....	9
1.3. KENTLİLEŞME.....	9
2. TÜRKİYE'DE KENTLEŞMENİN TARİHSEL SÜRECİ.....	10
2.1. OSMANLI DÖNEMİNDE KENT	11
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KENTLEŞME	12
2.3. KALKINMA PLANLARINDA KENTLEŞME	14
2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	15

2.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	15
2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	16
2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	16
2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	17
2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	18
2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	19
2.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	19
2.3.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).....	21
3. TÜRKİYE’DE KENTLEŞMEYİ DOĞURAN NEDENLER.....	21
3.1. TARIMSAL YAPIDAKİ DEĞİŞMELER.....	22
3.2. DEMOGRAFİK NEDENLER.....	23
3.3. İLETİCİ NEDENLER.....	23
3.4. SOSYO-PSİKOLOJİK NEDENLER	23
3.5. SİYASİ VE HUKUKİ NEDENLER	24
4. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SONUCU ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR..	24
4.1. KONUT YETERSİZLİĞİ.....	26
4.2. GECEKONDU SORUNU.....	27
4.3. İŞSİZLİK.....	28
4.4. ÇEVRE SORUNLARI.....	29
4.4.1. Hava ve Su Kirliliği.....	29
4.4.2. Trafik Sorunu.....	30
4.4.3. Kentsel Kültürel Mirasın Olumsuz Etkilenmesi.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KÜLTÜREL MİRASININ KORUNMASI

1. KÜLTÜREL MİRASIN TANIMI VE ÖNEMİ.....	32
1.1. KENTSEL KÜLTÜREL MİRASIN TANIMI	32
1.2. KENTSEL KÜLTÜREL MİRASIN ÖNEMİ.....	34
1.2.1. Dünya Kültür Mirası Listesi ve Türkiye.....	37
1.2.1.1. Listenin Oluşumu.....	38
1.2.1.2. Dünya Mirası Listesi Kriterleri.....	38

1.2.1.3. Dünya Miras Listesinde Yer Alan Doğal ve Kültürel Varlıklarımız.....	39
1.2.2. Avrupa Kültür Başkenti ve İstanbul 2010.....	40
2. KÜLTÜREL MİRASIN YÖNETİMİ.....	41
3. KÜLTÜREL MİRASIN SORUNLARI.....	44
3.1. DOĞA KÖKENLİ SORUNLAR.....	44
3.2. İNSAN KÖKENLİ SORUNLAR.....	45
3.3. EKONOMİK SORUNLAR.....	46
3.4. KENTLEŞMEDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR.....	47
3.5. KULLANIMDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR.....	49
4. KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMA NEDENLERİ.....	50
5. KÜLTÜREL MİRASIN KORUMA ÇARELERİ.....	52
5.1. KORUMANIN TOPLUMSAL BOYUTU.....	54
5.2. KORUMANIN FİKRİ BOYUTU.....	55
5.2.1. Kültürel Miras Eğitimi Verilmesi.....	55
5.2.2. Koruma Bilinci Oluşturulması.....	56
5.2.3. Korumaya Halkın Katılımı.....	57
5.3. KORUMANIN FİZİKİ BOYUTU.....	57
5.4. KORUMANIN HUKUKİ BOYUTU.....	61
5.4.1. Uluslararası Düzenlemeler.....	61
5.4.1.1. Venedik Tüzüğü.....	61
5.4.1.2. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme.....	62
5.4.1.3. Avrupa Mimari Miras Yılı ve Amsterdam Bildirgesi.....	63
5.4.1.4. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi.....	63
5.4.1.5. Avrupa Kentsel Şartı.....	63
5.4.1.6. Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi.....	64
5.4.1.7. Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Malların Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi.....	64
5.4.2. Kültürel Mirasın Uluslararası Katılımı	65
5.4.3. Ulusal Mevzuat.....	67
5.4.3.1. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukukunun Gelişimi	67
5.4.3.2. Anayasal Koruma.....	68
5.4.3.3. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.....	69

5.4.3.4. Diğer Hukuki Düzenlemeler.....	70
5.5. KORUMANIN KURUMSAL BOYUTU.....	70
5.5.1. İdari Kurumlar.....	70
5.5.1.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	70
5.5.1.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı.....	71
5.5.1.3. Milli Savunma Bakanlığı.....	71
5.5.1.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	71
5.5.1.5. Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları.....	72
5.5.2. İdari Kurullar.....	72
5.5.2.1. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu.....	73
5.5.2.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları.....	75
5.6. KENTSEL KORUMA POLİTİKALARI.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTLEŞME İLE KÜLTÜREL MİRAS ETKİLEŞİMİ VE SONUÇLARI

1. KENTLEŞMENİN KÜLTÜREL MİRASA ETKİSİ.....	82
1.1. OLUMLU ETKİLERİ.....	82
1.2. OLUMSUZ ETKİLERİ.....	83
2. KENTLEŞMEDE KÜLTÜREL MİRASIN ROLÜ.....	84
2.1. MEKANSAL AÇIDAN.....	84
2.1. EKONOMİK AÇIDAN	86
3. KÜLTÜREL MİRASIN KENTLEŞMEYE ETKİLERİ.....	87
3.1. MEKÂNA ETKİLERİ.....	87
3.2. SOSYAL YAŞAMA ETKİLERİ.....	90
3.3. KENT EKONOMİSİNE ETKİLERİ.....	92
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	99

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
BYKP	:	Beş Yıllık Kalkınma Planı
D.6.D	:	Danıştay Altıncı Dairesi
D.9.D	:	Danıştay Dokuzuncu Dairesi
D.P.T	:	Devlet Planlama Teşkilatı
E	:	Esas
ICOMOS	:	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IUCN	:	Dünya Koruma Birliği
K.	:	Karar
KTVKK	:	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
m.	:	Madde
M.Ö.	:	Milattan Önce
R.G	:	Resmi Gazete
s.	:	sayfa
T.	:	Tarih
T.B.M.M.	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TMMOB	:	Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliği
TOKİ	:	Toplu Konut İdaresi
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
vb	:	ve benzeri

GİRİŞ

Tarih boyunca çok çeşitli uygarlıklara beşiklik eden yeryüzü, doğal, jeolojik, arkeolojik, tarihi, kültürel güzellikler ve zenginliklerle doludur. Bugün hakim olan anlayışa göre bu zenginlikler sadece bulunduğu topraklara ait bir değer değil tüm dünya kültür mirasının bir parçası olarak algılanmaktadır. Günümüzde gittikçe artan bir ilgiyle bu varlıkların nasıl korunacağı ve kendi özgün kimlikleriyle gelecek nesillere nasıl aktarılacağı hususu önem kazanmaktadır.

Sanayi Devrimi ile başlayan gerçek anlamda kentleşme olgusu ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan çevre bilincinin etkisiyle kültürel miras kavramı, insanlığın tarih içindeki yolculuğundan gelecek nesillere aktarılması gereken değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Savaş sonrasında halkların yakınlaşması ve uzun süreli barış ortamının tesis edilmesi amacıyla konuya daha çok önem verilmiş ve bu amaçla birçok uluslararası düzenleme hayata geçirilmiştir. Kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi hususunda olabildiğince evrensel ilke ve yaklaşımlar benimsendiği bu düzenlemelere pek çok ülke gibi Türkiye’de imza atmış ve iç hukukunda da konuya ilişkin hukuksal düzenlemeler getirmiştir.

Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına yönelik hukuksal düzenlemeler ve uygulamalar ancak cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleşmiştir. Cumhuriyet sonrasında yaşanan hızlı sosyo-ekonomik değişim, korumanın aleyhinde bir sürecin yaşanmasına sebep olmuştur. Hukuksal açıdan yeterli olsa bile korumaya ilişkin yasalar, toprak rantına siyasilerin destek vermesiyle etkisiz kalmıştır. Halkın bilinçsizliğine, uygulamayla ilgili denetimsizlik ve yanlış kararlar eklenince birçok kültürel varlık yok olmuştur. Çıkarılan yasalar, kabul edilen uluslararası sözleşmeler ve oluşturulan kurullar, örgütsel yapılara rağmen istenilen düzeyde koruma sağlanamamıştır. Bunun en temel nedenlerinden biri ise korumaya ilişkin bir “ulusal

eylem planı”nın olmayışıdır.

Bugün küreselleşmenin baskısı altında kimlik arayışları kültürel mirasın korunmasını artırırken; bu mirasların gerek bilimsel açıdan gerekse de turizm açısından önemli hale gelmesi, ülkelerde sahip olunan kültürel mirasları koruma düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Kültürel mirasın korunmasına ilişkin yapılan düzenlemelerin mekana etkisi ise giderek artmaktadır. Örneğin, kentlerdeki geleneksel dokuyu barındıran bölgeler, kentsel sit alanı olarak tescil edilmekte ve kültürel miras kapsamında koruma altına alınmaktadır. İlan edilen sit alanları (özellikle arkeolojik sit alanları) geniş alanları kapsamaktadır. Ancak koruma olgusunun toplumun ihtiyaçlarına ters düşmesi bu alanların korunmasının önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de, kırsal kesimdeki kültürel varlıklar kendi kaderlerine dolayısıyla defincilere bırakılarak adeta yok olmaya terk edilmektedir. Ülkemizde medeniyetlerin bir değerinin devamı şeklinde aynı bölgelerde kurulduğu dikkate alınırsa özellikle tarihi ve kültürel açıdan çeşitlilik gösteren kentlerde durumun daha vahim boyutlarda olduğu görülmektedir. Kentsel alanlardaki doğal ve kültürel değerler, hızlı kentleşmenin getirdiği yoğun nüfus, aşırı yapılaşma, konut, ulaşım, otopark sorunları, turizm amaçlı kıyı yağması gibi nedenlerle ve ne yazık ki pek çok kere de bilinçli olarak bozulup tahrip edilmektedir. Öte yandan, konunun turizm sektörü açısından önem kazanması, göçle birlikte artan nüfusa, konut ve iş sağlamada kültür miraslarının kaynak stoku oluşturduğunun görülmesi gibi nedenler, kültürel mirasa giderek daha çok önem verilmesini sağlamıştır. Tüm bunların doğal bir sonucu olarak bu değerlerin planlı bir şekilde korunması gündeme gelmiştir.

Bu çalışmanın amacını, kentleşmenin özellikle de hızlı ve plansız kentleşmenin, kent merkezlerindeki doğal ve kültürel mirasa ne gibi etkilerinin olduğu konusunun incelenmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda, çalışmanın birinci bölümünde, kentleşme ile ilgili kavramlar tanımlandıktan sonra kentleşmenin Türkiye’deki tarihi süreci, nedenleri ve ortaya çıkardığı sorunlar ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde, kentsel kültürel miras tanımlandıktan sonra kentsel kültürel mirasın önemi, yönetimi, sorunları, korunma nedenleri ve koruma çareleri incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde, kentleşme ile kent merkezlerinde bulunan

kültürel miras etkileşiminin ne gibi sonuçlar doğurduğu, kentleşmede kültürel mirasın rolünün ne olduğu konularına değinilecektir. Sonuç bölümün ise çalışma ile ilgili genel değerlendirme ve tespitler içerecektir.

Çalışmanın kentleşmenin kentsel alanlarda bulunan kültürel mirasa etkileri bağlamına indirgenmesinde, kentleşmenin, yoğun nüfus, trafik, hava kirliliği, plansız ve kaçak yapılaşma gibi nedenlerle daha çok kent merkezlerindeki kültürel mirası tehdit etmesi sebebi yatmaktadır. Bu nedenle bu çalışma boyunca “kanun” kelimesi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu anlamında “kültürel miras” kelimesi kentsel alanlarda bulunan mimari yapıların yanı sıra tarihi, sanatsal, arkeolojik, bilimsel ve kültürel vasıfları olan nesne, yapıt, yer, yerleşme ve bölgeler; “kültürel mirasın korunması ve/veya koruma” deyimini, bunlarla ilgili prezervasyon, restitüsyon, rekonstitüsyon, rekonstrüksiyon, replika, restorasyon, ve konservasyon şeklindeki müdahalelerin tümünü kapsayan anlamda, “kentleşme” kavramı ise, “Türkiye’de kentleşme” anlamında kullanılmıştır. Kültürel miras kavramı kent çevresi, yaşam kalitesi, kent kimliği, sürdürülebilirlik, kaynakların yönetimi, koruma ve ekonomik fayda yaratma kavramlarıyla birlikte değerlendirilmiş, soyut (manevi) kültürel miras ise bu çalışma kapsamında değerlendirilmemiştir.

Bu çalışmamızda literatürde ulaşabildiğimiz kaynaklar ve internetten faydalanılmıştır. Bilişim teknolojisinin gelişmesi, pek çok bilgiye internet aracılığıyla kolayca ulaşmayı sağlamış ve bu gelişme yayımlanmış kaynak sayısını azalttığı gibi yeniden basılma ihtiyacını da azaltmıştır. Bu yöntemin seçilmesi, çalışmada kullanılan web adreslerinin verilmesi, konuyla ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyenlere kolaylık sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KENTLEŞME

Kentleşme olgusunu çok daha eski tarihlere kadar götürmek mümkünse de, kentsel yığınlaşma ve kentsel büyümenin sanayi devrimiyle birlikte hız kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Batıda, sanayi devrimiyle birlikte tarımsal yapının çözülmesi, kırsal kesimdeki büyük kitleleri kentlere doğru harekete geçirmiştir. Kentler, hızla artan sanayi üretiminin yarattığı geniş iş olanakları sayesinde, işgücü açısından birer çekim merkezi haline gelmiştir.

Diğer taraftan, tarımın da her geçen gün modernleşmesi ve daha fazla miktarda kentli nüfusu besleyebilecek bir üretim kapasitesine ulaşması, kentlerin giderek büyümesine, nüfusun kentsel yerleşmelerde yoğunlaşmasına imkan vermiştir. Yine bu dönemde ve onu izleyen yıllardan itibaren refah düzeyinin yükselmesiyle, beslenme ve sağlık koşullarındaki iyileşme, ölüm oranının düşmeye başlaması, kentsel nüfusun hızla artmasında rol oynamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda, kentler, büyük nüfus yığınlarının toplandığı yerler haline gelmiştir.

Gelişmiş ülkelerin kentleşme dereceleri, bugünün gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük düzeylerde seyretmekle birlikte kentleşme sürecinin gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkeler için az ya da çok sorun teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye’de kentleşmenin tarihi sürecine geçmeden önce kentleşme ile ilgili temel kavramları açıklamakta fayda vardır.

1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1. KENT

Günümüzde küreselleşme sürecinde ulus devletler modern döneme ait anlamlarını ve fonksiyonların yitirmektedirler. Yeni sistem içinde ekonomik

gelişmenin motoru olarak kentler veya bölgeler ön plana çıkmaya başlamış, bu bağlamda kentin tanımlanması da değişikliğe uğramıştır. Artık belirli bir ulus devlet içinde yer alan ve ulus devletin parçası olan kent tanımı yerine, tüm dünya üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen, bunun için diğer kentlerle sürekli bir yarış içinde olan ve bu süreci hem etkileyen hem de bu süreçten etkilenen kent tanımı ağırlık kazanmaktadır (Yeter, 2008:167).

Birçok tanımı yapılabilecek olan kent kavramının önemli sayılabilecek birkaç tanımını şöyle sıralayabiliriz:

Kent, farklılıkların çeşitlilik içinde anlamlı olduğu, yoğun ilişkiler yumağının yaşandığı ve kendiliğinden ortaya çıkan, kestirilemeyen ya da sürprizleri barındıran, yeniliklere açık, ama aynı zamanda kendi kurallarını üreten özelliklere sahip bir mekân olarak tanımlanabilir (Erkan, 2002:17).

Kentin diğer bir tanımı da, “sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, yönetim durumu ve nüfus bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen, genellikle tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış, ikincil toplumsal ilişkilerin, toplumsal farklılaşma, uzmanlaşma ve hareketliliğin yaygın olduğu yerleşim alanı” şeklindedir (Kızılcılık, 2000:114).

Kısa ve öz olarak kenti, coğrafi alan ve nüfus yönünden belirli bir büyüklüğe ulaşmış mekan olarak tanımlayabiliriz. Kentli ise, kentte yaşayan ve kentin kendine özgü kültürünü benimseyen veya benimsemeye çalışan, kırsal yaşam biçimlerinden farklı bir yaşam biçimi sürdüren, geçimini tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlerden kazanan kişidir.

Günümüzde kentler gelişmişlik ve yerleşim şekillerine göre farklı adlarla anılmaktadır. Bunlardan en önemlileri Metropol (Merkez Kent), Uydu Kent (Çevre Kent) ve Metropolitan Alandır.

1.1.1. Metropol (Merkez Kent)

Metropol; Yunanca metera (ana) ve polis (kent) kelimelerinin bir araya getirilmesi ile oluşmuş olup; bu kavram antik çağlarda kent devletlerini tanımlamak

için kullanılmıştır. Bilindiği gibi eski Yunan'da yaygın olan kent devletleri, her biri bağımsız olarak hayatlarını sürdürmekte idiler. Bazen tek ancak büyük bir kent ve bazen de büyük bir kent ile bu kentin çevresinde yer alan küçük kentlerden oluşan kent devletlerine verilen metropolis adı günümüz büyük kentler için kullanılmaya başlanmıştır (Kaya:11).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda metropol kent, genel anlamıyla nüfusun yoğun olduğu, sosyo-ekonomik açıdan ve yönetim açısından o bölgenin merkezi durumunda bulunan kentlere verilen addır. Örneğin Türkiye'de; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin, İzmit gibi kentler metropol kentler olarak adlandırılır (Erkan, 2002:25-26).

1.1.2. Uydu Kent (Çevre Kent)

Kent merkezlerindeki yoğunlaşmayı çevreye yaymak merkezin yükünü azaltmak dolayısıyla metropol kentlerin karşılaştıkları sorunları çözüme projelerinden biri olarak ortaya çıkan uydu kentler, metropol (büyük kent) çevresine kurulmuş ve tamamı bir arada bir bütün meydana getiren alanlardır. Bu alanlar, kendi içlerinde bir bütün olmakla birlikte, kente bağımlı durumdadırlar. Başta ulaşım ve su olmak üzere genellikle birçok alt yapı hizmetleri metropol kent tarafından karşılanmaktadır (Erkan, 2002:27-28). Uydu kentin, ülkemizde son zamanlarda büyük kent merkezlerinin ulaşım vb. sorunlarının çözümü ve kentin yaşam kalitesinin artırılması amacıyla gündeme geldiği söylenebilir.

1.1.3. Metropolitan Alan

Metropolitan alan nüfus, ekonomik, sosyal ve yönetim açısından belli bir büyüklüğe varmış metropol kentlerin çevrelerinde yer alan diğer kentler ve çevre kentler ile oluşturdukları birime denir. Metropolitan alan, o bölgenin ekonomik ve sosyal yönden tam bir merkezi konumundadır. Çevresi ona bağlı olarak gelişir. Merkezdeki bir gelişme çevreye de yansımaktadır. Örneğin ülkemizde, İzmit'ten Çorlu'ya kadar olan alanı metropolitan alan olarak değerlendirebiliriz. Bu alanda yoğun bir sanayileşme mevcuttur. Bu sanayileşmenin yönlendirildiği ya da bağlı olduğu merkez ise İstanbul'dur. Bu bölgede faaliyet gösteren bütün holdinglerin ya da kuruluşların büyük oranda yönetim birimleri İstanbul'da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu alanın merkezi de İstanbul'dur (Erkan, 2002:26-27).

1.2. KENTLEŞME

Kentleşmenin, sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin sonucunda ortaya çıktığı yerleşim yerlerinde ve toplumsal yaşamdaki yapısal dönüşümü meydana getirdiği savunulmaktadır (Erkan, 2002:19-20).

Kentleşme, ekonomik açıdan; nüfusun tarımdan, endüstri ve hizmetlere kaymasını, fiziksel çevre açısından; küçük, doğaya göre biçimlenmiş, yaygın ve işlevleri sınırlı çok sayıda yerleşmelerden, geniş, doğayı kendine göre biçimlendirmiş, yoğun ve çok işlevli yerleşimlere doğru dönüşümü, toplumsal açıdan da gruplaşmaların dengelendiği sistemli bir bütünlüğü ve farklılaşmaya dayalı dinamik bir yapıyı ifade etmektedir (Sencer, 1979:2-3). Sosyal ve kültürel anlamda kentleşme ise, demografik ve ekonomik olarak kentleşen nüfusun kentin normlarını ve yaşayış biçimini bir tarz olarak benimsemesi, yaşaması, yani ‘kentlileşmesi’ demektir. Kentlileşme temelde bir kültür değişmesidir ve etkileşim karşılıklıdır. Kentlileşme için kent kültürünün geliştirilmesi yanında, kentte yaşayanların fiziksel ve davranışsal olarak da uyum içinde olmaları gerekmektedir.

Diğer taraftan, kentleşme yalnızca nüfus hareketi bağlamında düşünülmemelidir. Kentleşme, aynı zamanda o toplumda ekonomik ve toplumsal yapıyla da ilintilidir. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken o nüfus hareketini yaratan toplumsal ve ekonomik değişmelere de yer vermek gerekir. (Baysal:1, 18.07.2008, <http://www.kamuyonetimikaynak.blogcu.com>).

Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını birlikte kapsayan şekilde yapılan tanımı; “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumsal yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci” şeklindedir (Keleş, 2004:22).

Bilindiği üzere, kent sözcüğü devamlı olarak medeniyet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Arap kültüründe bir kent ismi olan ‘Medine’ sözcüğünden türetilen ‘medeniyet’ uygarlık anlamına gelmektedir. Latin kökenli dillerde de medeniyet anlamına gelen ‘civilization’ kent anlamına gelen ‘civitas’ sözcüğünden türemiştir.

Üretim şeklindeki değişimin, yani ekonomik ögenin kentleşme tanımında

önemli bir yeri vardır. Kentleşmenin tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçiş olarak tanımlanabilmesinin asıl nedeni de budur. Kentleşme bir yandan kent nüfusunun artışı anlatırken, öte yandan kent kültürü olarak nitelendirebileceğimiz davranış ve tutumların benimsenmesi olarak da görülebilir.

Kentleşme hareketi zaman içinde bir değişmeyi de anlatır. Bir ülkenin, ya da bölgenin kentleşme oranı, o ülke ya da bölge nüfusunun belli bir zaman diliminde, belli bir tanıma göre kent sayılan yerleşme birimlerinde yaşayan oranıdır.

Kısaca, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade eden kentleşme, kente doğru olan nüfus hareketleri dışında ekonomik, fiziksel, sosyal ve kültürel yapıda sürekli bir değişimin ifadesi ve aynı zamanda devam eden bir süreci karşılamaktadır. Kente doğru olan nüfus hareketlerinin ve ekonomik, fiziksel, sosyal ve kültürel yapıda sürekli ve dengeli bir değişim düzenli kentleşmeyi ifade etmektedir. Ancak istenilen kentleşme şekli bu olmakla birlikte bunun her ülke ve toplumda tam anlamıyla gerçekleşmediği görülmektedir. Kentleşmenin her toplumun kendi tarihsel koşulları içinde ve mevcut toplumsal yapı içinde ele alınıp kavramlaştırılmasının daha doğru olacağı ileri sürülebilir. Normal kentleşme çeşitleri dışındaki kentleşme çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz:

1.2.1 Hızlı Kentleşme

Kentleşmeyi ifade ederken, nüfus, üretim düzeyi ve üretimi denetleme ve dağıtımını koordine etme rolü ile istihdam düzeyinin dikkate alındığını söylemiştik.

Buradan hareketle herhangi bir anda doğurduğu zarar, öteki yönlerden doğurduğu yarardan az olan ve zaman içindeki değişimi yararı artırma yönünde olan kentleşme, normal kentleşme olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan çıkarılan sonuç ise, herhangi bir anda doğurduğu zarar, sağlayacağı yarardan fazla ise bu tür kentleşmenin aşırı, hızlı olarak ifade edilmesi olacaktır (Erkan, 2002:21-24).

1.2.2. Plansız Kentleşme

Aşırı kentleşmenin olduğu yerlerde planlı yapılar ve sokaklar, temiz hava ve yeşil alanlar yerini; çarpık yapılaşmaya, dar ve çıkmaz sokaklara, trafik sıkışıklığına, hava kirliliğine ve yeşile hasret alanlara bırakmaktadır. İşte konut alanlarının, yeşil alanların, sanayi alanlarının ve sosyal donatı alanlarının önceden belirlenmediği, diğer

bir deyişle kent nüfusunun kontrolsüz artması sebebiyle gecekondulaşmanın arttığı kentleşmeyi plansız kentleşme olarak tanımlayabiliriz.

1950’li yıllarda başlayan hızlı göç nedeniyle özellikle büyük kentlerde kaçak yapılaşmanın ruhsatlı yapılaşmayı aşması plansız kentleri ortaya çıkarmıştır. Önceleri kontrol edilemeyen ve göz yumulan bu kaçak yapılaşma imar aflarıyla ciddi bir denetimden geçirilmeden, yasal statüye kavuşmuştur. İmar planları delinerek kaçak yapılaşma alanları sosyal donatıdan uzak, açık ve yeşil alan sistemlerinden yoksun, çok yoğun yerleşmeler olarak planlanır hale gelmiştir. Günümüzde bu kaçak yapılar yıkılmak suretiyle çarpık kentleşme önlenmeye çalışılmakta ise de, bu durum sorunu kaynağından çözmemektedir. Kaçak yapı yapanların ve bunlara izin verenlerin cezalandırılması gerekmektedir. Ayrıca planlı ve çağdaş kentleşme, konut ihtiyacı olan vatandaşların barınma ihtiyacını çözmekten uzak olduğundan, konut ihtiyacı olan vatandaşların uygun koşullarda ve ekonomik yollarla barınma ihtiyaçlarını karşılamaları için politikalar üretilmesinin sorunun çözümünde daha etkili bir yol olduğu kanaatini taşımaktayız.

1.2.3. Anomik Kentleşme

Anomi, kelime anlamı olarak ‘normsuzluk’ ya da ‘kuralsızlık’ olarak ifade edilmektedir. Sosyolojik bir terim olarak ise, bir toplumda ya da bir grupta meydana gelen göreceli kuralsızlığı ifade etmektedir (Erkan, 2002:24-25).

Köyden kente daha iyi bir iş, daha iyi ev daha iyi sosyal kültürel çevre edinilebilmek için göçen kitlelerin, kentin hazır olmayan sosyal altyapısından bu özelemlerini ve amaçlarını gerçekleştirecek araçları bulamamaları nedeniyle ne tam köylü ne de tam kentli olabildiği kentleşme döngüsü anomik kentleşme olarak tanımlanmaktadır. (Erkan, 2002:24-25).

1.3. KENTLİLEŞME

Kentleşmeden farklı olarak kentlileşmek ise; bir toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme süreci, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma ya da kentlilik bilinci kazanma sürecidir. Bu süreç kentin bürokratik yapısı, yerleşik kentli nüfus ve kentsel örgütler ile ilişki arttıkça hızlanmaktadır. Kentlileşme, temelde bireylerin kentsel yaşam içindeki etkileşimleriyle ortaya çıkan bir kültür değişmesidir. Örgütlenme ve bilinçlenme kent

kültürünün bağımsız değişkenleridir (Erkan, 2002:20-21).

Toplumsal çevrenin insan üzerinde birçok etkileri olmaktadır. Kent yaşamının kır yaşamından daha çok kurallar içermesi, bireylerin hareket özgürlüğünü kısıtlamakta ve onları bu kurallar çerçevesinde hareket etmeye zorlamaktadır. Ayıplanma ve dışlanma gibi yaptırımlar manevi yaptırımlar da kentleşme sürecini hızlandırmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE KENTLEŞMENİN TARİHSEL SÜRECİ

Aslanoğlu'na (1998:14) göre kentleşme, günümüzden beş bin yılı aşkın bir süre önce Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimiyle birlikte gelişimi olağanüstü güç kazanan kentleşme, 20. yüzyıl boyunca tüm dünyaya yayılmıştır.

Türkiye'de kentleşme süreci incelendiğinde, Cumhuriyet Dönemi öncesi, Osmanlı tımar sistemi ve zorunlu iskan politikalarıyla kentlerin büyümesinin sınırlandırılmaya çalışıldığı ve 18.yüzyıl boyunca kentlerde yaşayan nüfusun genel içindeki payının yaklaşık % 8-9 oranında kaldığı görülmektedir (Erten, 2004:31). Cumhuriyet sonrası, 1927-1950 arası kentsel nüfus artışı % 3.4 kentleşme oranı ise % 24 civarında olup yine ciddi boyutlarda bir kentleşme hareketi gözlemlenmemektedir (Karabıçak ve Avcı:1,18.07.2008, <http://www.yerelsiyaset.com>). 1970 yılına gelindiğinde, kentleşme oranı % 28.7'ye, 1990 yılında % 51.3'e ve 2000 yılında %63.7'ye yükselmiştir (Bal, 2002:69).

Günümüzde de ekonomik gelişme nedeniyle kentleşmenin gerçekleşmekte olduğu yerler ile diğerleri arasındaki fark ve bu farktan ötürü kentleşen yerlere doğru devam eden kitlesel göç devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir mirasçısı olarak düşünüldüğünde bugün bile, Osmanlı İmparatorluğu'nun kimi özelliklerini yapısında taşımaktadır. İmparatorluğun İslami kimliğinin ağır basması, kaçınılmaz olarak kentlerin yapısını da etkilemiştir (Erkan, 2002:75).

Anadolu'daki kentleşmenin tarihi eski olmakla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu döneminde görülen kentleşme hareketlerine kısaca değindikten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından özellikle 1950 yılından sonra görülen kentleşme hareketlerine daha geniş yer ayırmakta fayda vardır.

2.1. OSMANLI DÖNEMİNDE KENT

Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyılın başından 19. yüzyıla kadarki döneminde toplumun durağan yapısı nedeniyle kentlerin mekansal yapılarında da durağan bir manzara görülmektedir. Gerçekten de 14. 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş dönemlerine paralel olarak, yeni mahaller kurulması yoluyla hızla genişleyen kent mekanları 17. yüzyılın başında ulaştığı sınırları 19. yüzyılın sonlarına kadar korumuştur. 19. yüzyıl sonunda ise Anadolu'daki şehirlerin mekansal yapısındaki gelişme, daha çok demiryolu, yeni ticaret merkezlerinin kurulması, idari merkez olma, askeri kışla gibi yeni çekim noktaları sebebiyle ortaya çıkmıştır (Oktay, 2005:36).

Bunun da ötesinde, Türk kenti artık batılılaşma sürecine girdiğinden çok büyük değişiklikler göstermeye başlamıştır. Bu değişiklikler, eski Türk kentlerinde yaşayan halkın siyasal düşüncesinden, davranış ve düşünce biçimine kadar kendini göstermiş; batılılaşma gayretleri, kentin mekanlarındaki mimari anlayışın farklılaşmasında ve yeni malzeme ve tekniklerin kullanılmasında da kendisini göstermiştir.

Bu yaklaşıma uygun olarak, Osmanlı Devleti'nin başkenti olması açısından da büyük önem taşıyan, iç ve dış etkenlerle batılılaşma sürecine maruz kalan İstanbul kenti, bu türden kalıcı etkilerin yerleştiği bir kent olarak birinci derecede önem kazanmıştır. Ancak, kent mekanları açısından baktığımızda İstanbul kentindeki hızlı değişme sürecinin Anadolu kentlerinkinden oldukça farklı olduğunu görmek mümkündür. Hatta, Ankara'da ve genellikle diğer Anadolu kentlerindeki kent mekanlarının belirgin bir değişim geçirmediğini, mekansal yapıdaki değişme ve gelişmenin sadece yeni ticaret merkezlerinin kurulmasında, idari merkez ve askeri kışlaların oluşturulmasında ortaya çıktığı gözlenmiştir (Oktay, 2005:37).

Büyük bir başkente sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda Anadolu'nun kentli nüfusunun %40'i başkente yaşıyordu. 17 ve 18. yüzyılda Anadolu'da kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı % 8 ile 9 civarında iken 19. yüzyılda bu oran % 25'e yükselmiştir (Oktay, 2005:37).

Avrupa'da Viyana şehrine kadar ilerleyen ve uzun bir süre buralarda hakimiyet kuran Osmanlı İmparatorluğu, bu coğrafyada pek çok cami, medrese, okul,

han, köprü, hamam, kale yapmış, bilinçli ve ideolojik olarak tahrip edilmeyenle üzerinden asırlar ve büyük depremler geçmesine rağmen, hala sağlığını korumakta, hepsi birer sanat eseri olarak tarihe tanıklık etmektedirler.

Osmanlı döneminde kentler, doğrudan doğruya, ne üretim araçlarına ne de iş gücüne sahip olmaksızın üretimden doğan artık değeri eline geçiren merkezi bürokrasinin yerleşme merkezi ve üretilen zenginliklerin tüketilme ve yönetim merkezleri ve devlet ile kırsal bölgeler arası alışverişin olduğu yerlerdi. Ayrıca kentlerin, devlet için, özellikle de ordu için aynı zamanda üretim merkezleri olması ve imparatorluğun “Osmanlılaştırılması” açısından önemli olması gibi nedenlerle devlet kentleşmeyi desteklemekteydi (Erkan, 2002:79).

Osmanlı kentinde konut dokusu, bütün İslam dünyasında mahalle olarak adlandırılan küçük cemaatlara ayrılmakta ve her biri dini bir yapının çevresinde düzenlenmekteydi. İmparatorluğun kuruluş ve ilk yayılma döneminde, kentleşme yeni mahallelerin oluşumu süreci ile eş anlama gelmekte idi. Köylülerden, göçebelere ve başka merkezlerden gelen göçmenlerden oluşan homojen gruplar, etnik kökenlerine veya aynı toplumsal mesleki veya dini gruplara ait olmalarına göre az aileli topluluklar halinde yerleşerek yeni mahalleler kuruyorlardı (Erkan, 2002:81).

Osmanlı imparatorluğunun batılılaşma sürecine girmesiyle birlikte ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılardaki değişikliklerle birlikte kentlerin yapıları da değişmiştir. Merkezi devlet otoritesini yeniden kurmak amacıyla Tanzimat’tan önce var olan kentle ilgili kuralları uygulamaya konmuş ve böylece kentlerde bir düzenleme hareketi başlamıştır (Erkan, 2002:83).

Sonuç olarak; Osmanlı İmparatorluğu’nun batılılaşma sürecine girmesiyle birlikte ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılardaki değişikliklerle birlikte kentlerin yapıları da değişmiştir. 19. yüzyılın yarısından başlayarak batı ülkeleri ile olan ilişkiler ve ticaret anlaşmaları o zamana gelinceye kadar zamanın teknolojik gelişme düzeyine uygun bir işleyiş gösteren kentlerin sönmeye yol açmıştır. O tarihten sonra, bunlar yerine artık ürünün ülke dışına aktarıldığı dış satım örnekleri ve limanlar, gelişen kentler haline gelmiştir (Keleş, 1975-1992:28).

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KENTLEŞME

Türkiye’deki kentleşme olgusu, ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik

yapısını biçimlendiren temel öğelerden biridir. Kentleşme yalnızca tarımdaki makineleşmenin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir.

Kentleşme, 1950'lere gelinceye değin yavaş bir tempoda devam etmiş, savaş yılları içinde ise özellikle büyük kentlerin savunma zorlukları altında boşaltılmaları nedeniyle kentsel nüfusta önemli bir artışın olmadığı gözlenmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllar ile, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllar arasında kentleşmede görülen hafif canlılık ise devlet eliyle kurulan temel sanayi kuruluşlarına bağlanabilir (Keleş, 2004:28).

Cumhuriyetten sonra ilk nüfus sayımında Türkiye'nin nüfusu 13 milyon 648 bine çıkmıştır. Bu nüfusun ancak 3 milyon 306 bini kentlerde, 10 milyon 342 bini kırsal alanda yaşamaktadır. Oran olarak toplam nüfusun % 75.8'i köylerde, % 24,2'i ise şehirlerde yaşamaktadır. Bu oranlar aynı dönemin Batı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok düşük olduğu görülecektir ve bu yıllarda Türkiye'nin tam bir tarım ülkesi niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. 1935 yılındaki nüfus sayımında kentsel ve kırsal nüfus oranlarında önemli bir değişmeler olmamış, hatta kırsal nüfus oranının daha arttığı görülmüştür. Bu sayım sonuçlarına göre, nüfusun %76,5'i köylerde % 23.5'i kentlerde yaşamaktadır. Türkiye'de 1950 yılına kadar, nüfusun yaklaşık % 75'i köylerde % 25'i kentlerde yaşamaktadır. Bu oranın 1927'den 1950 yılına kadar devam etmiş olması 23 yıllık bir sürede Türkiye'de önemli bir kentleşme sürecinin yaşanmadığını göstermektedir. Bunun nedeni daha öncede belirttiğimiz gibi, ülkenin bu dönemdeki sosyal, ekonomik ve siyasal özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Erkan, 2002:84-85).

Türkiye'de kentleşme 1950'lerden sonra hızlanmaya başlamıştır. Kentleşmenin bu tarihten itibaren hızlanışının nedeni, 1950 yılından sonra yürürlüğe konan yeni ekonomik-sosyal politikalar ve tarımın makineleşmesi sonucunda hızlanan toplumsal değişme sürecidir. Türkiye'de 1955'teki nüfus sayımı sonuçlarında kentleşmenin arttığı görülmektedir. Bu oran kentler lehine hızla değişmeye başlamıştır. 1955'de nüfusun % 71.2'si köylerde %28.8'i şehirlerde yaşamaktadır.1980 yılına gelindiğinde ise nüfusun %56.1'i köylerde %43.9'u ise kentlerde yaşamaya başlamıştır. Bu oranlar toplumsal yapıdaki değişimi de

göstermektedir. 1980'den sonra kentsel nüfusun %50'nin üzerine çıktığını görmekteyiz. Kentsel nüfus artış oranı hızla yükselerek 1990'da %59'a, 2000 yılı nüfus sayımına göre de Türkiye'de il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %65'e ulaşmıştır. 2000 nüfus sayımı rakamlarına baktığımızda, Türkiye'deki kentleşmenin gelişmiş ülkelerdeki kentleşme düzeyini yakaladığını görmekteyiz. Bu artış, kentlerdeki doğal nüfus artışından kaynaklanmamaktadır. Bilindiği gibi, kentlerdeki doğal nüfus artışı kırsal alandan daha düşüktür. Bunun altında yatan temel neden 1980'li yıllardan sonra Türkiye'deki köyden kente hızlı bir göçün yaşanmakta oluşudur (Erkan, 2002:85-86).

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda, kent planlamasıyla ilgili gelişmeler Kurtuluş Savaşı sırasında yangınlar sonucunda zarar gören yerleşme alanlarının mevcut haritalar üzerindeki yollarının genişletilmesini esas alan istikamet planlarının hazırlanması biçiminde olmuştur. Bu dönemde kent imar planlarının yapılmasını zorunlu kılan bir kanun da henüz yürürlüğe girmemiştir. Buna rağmen, 1923'te İmar ve İskan Bakanlığı'nın, 1924'te Ankara Şehremaneti'nin, 1928'de Ankara Şehri İmar Müdürlüğü'nün kurulması gibi imar faaliyetlerini yönlendirecek örgütlemeler yapılmıştır. Daha sonra 1930 tarihinde yayınlanan 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ile, bütün belediyelere imar planı yaptırmak zorunluluğu getirilmiştir. 18 Haziran 1933 tarihinde çıkartılan 2290 sayılı Belediye Yapı Yollar Kanunu her belediyeye 5 yıl içinde, gelecek 50 yıl için kent planlaması yapmak zorunluluğunu getirmiştir. Yine aynı kanun, belediyelerin harita ve imar projeleri, yapı ve tamirleri için uyulması gereken "fenni şartlarla" ilgili hükümleri de kabul etmekteydi. 1933 yılında kabul edilen bu kanun, yürürlükte kaldığı 1956 yılına kadar kent planlamasına yön vermiştir. 2290 sayılı Belediye Yapı Yollar Kanunu'nun ihtiyaçlara cevap vermekten uzak kalması sonucu 1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni İmar Kanunu'na göre nüfusu belirli bir rakamın üstünde olan belediyelere "imar planı" yaptırılması zorunluluğu getirilmekteydi. Kanunda ayrıca yapı ve ruhsat işleriyle ilgili olarak yeni düzenlemelerde kabul edilmişti (Oktay, 2005:37-38).

2.3. KALKINMA PLANLARINDA KENTLEŞME

1960'dan sonra Türkiye'de kentleşme politikaları yürürlüğe konulan beş yıllık

kalkınma planlarına yansımıştır. Bu kalkınma planlarında kentleşme ile ilgili politika ilkelerinin şöyle özetleyebiliriz.

2.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

I. Planda nüfusun gittikçe büyüyen bir oranda artarak 1923 yılından beri iki katına çıktığına ve sürekli bir kentleşme hareketine dikkat çekilmiştir. Ancak bu hızlı şehirleşme eğilimine rağmen 1963-1967 yılları arasında kapsayan bu Planda hala nüfusun % 70'nin kır kesiminde yaşadığına da dikkat çekilmiş dolayısıyla ekonominin esas olarak tarıma dayandığı belirtilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı:7-9).

I. Planda, ayrıntılı ve açık bir kentleşme politikası yer almamıştır. Sadece kentleşmenin coğrafi dağılışı bakımından bölgeler arasında denge ilkesine ağırlık verilmiş ve bu dengenin sağlanması için yatırımların yapılmasında bu ilkenin göz önünde bulundurulmasına dikkat çekilmiştir. Nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin aşırı derecede toplandığı ve sonuçta bir çok toplumsal, ekonomik ve fiziksel sorunların merkezi olan büyük kent bölgelerinin sorunları bölge planlaması çerçevesinde ele alınmış ve bu bölgelerin çevrelerinde yeni çekim ve büyüme merkezleri oluşturulması, aşamalı bir yerleşme yoluyla nüfusun ve ekonomik çalışmaların daha dengeli bir biçimde dağıtılması hedeflenmiştir (Erkan, 2002:88-89).

2.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

II. Planda Türkiye'de gelecek yıllarda geçmiş oranla daha hızlı bir kentleşme eğilimi ile karşılaşılacağı belirtilmiş ve I. Plana göre kentleşme politikası daha açık olarak belirlenmiştir. 1972 yılında kentleşme hızının %6 veya % 7 arasında olacağı tahmininde bulunulmuştur. Türkiye'de kentleşmenin ana sebepleri, bir ölçüde kentlerin çekici özellikleri yanında teknolojik gelişme, uygun tarım arazilerinin sınırlılığı, toprağın toplanması ve parçalanması sonucu tarım alanlarında meydana çıkan fazla nüfusun itilmesi olarak görülmüştür. Ayrıca bu planda kentler ile köyler arasında kentin gelişme yönündeki etkisinin yayılmasını sınırlayan ve bir ara aşama oluşturan kasaba birimi yerine kentleşmenin gerçek bir kent ortamında olması ve kentleşmenin de sanayinin taleplerine göre gelişmesinin destekleneceği belirtilmiştir (DPT. 2. BYKP:2-50).

Bu nedenle II. Planda kentleşmenin desteklenmesi, özendirilmesi ilkesi

benimsenmiş, büyük kentlerin daha da büyümesi, ekonomik ve toplumsal gelişme için olumlu bir eğilim sayılmıştır. Ancak kentsel alanlarda özellikle sanayinin istenilen ölçüde gelişmemesi kentlerin bu göçü istek ile karşılamamasına yol açmış, kente göç eden nüfus büyük oranda sanayi dışı alanlara yönelmiştir (Erkan, 2002:89-90).

Dengeli kalkınmayı hedefleyen II. Planda ayrıca bölgelerarası dengesizliği gidermek amaçlanmış ve kentleşmenin bölgelerarası dağılımında Marmara ve Ege'nin ülkenin diğer bölgelerine oranla daha çok kentleşmiş olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle kentlere olan göçün belli bir merkezde toplanmaması için İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi gelişmiş bölge merkezleri dışında yeni merkezlerin oluşturulması kararlaştırılmıştır (DPT. 2. BYKP: 263-285).

2.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

1973 yılında yürürlüğe giren bu planda nüfusu 500.000'in üstünde olan üç büyük kentte yaşayanların toplam kent nüfusuna oranının %31.1'e ulaşmasının, dengeli ve aşamalı bir kentleşmeyi değil daha çok büyük kent olgusunu yansıttığı belirtilmiş ve bu dönemde kentleşme hızının % 6 dolaylarında olacağı belirtilmiştir (DPT.3. BYKP:853).

III. Planda büyük kentlerin, lüks tüketim alışkanlıkları zamansız ve gereksiz bir biçimde yaydığı tüketimi hızlandırıp, yatırım malları ve ara malları sanayine dönük yatırımları kısıtlayıcı etkide bulunduğu, dolayısıyla hızlı kentleşmenin kontrol altına alınması gerektiği öngörülmektedir (Erkan, 2002:90).

2.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

IV. Planda kentleşmenin toplumsal değişmeyi vurgulayan bir süreç olduğu belirtilerek kentleşme ile ilgili bilgiler şöyle verilmiştir (DPT.4. BYKP:76-78):

“-Gerek kentsel, gerek kırsal nüfus Türkiye nüfusuna koşut olarak rakamsal artışlar göstermekle birlikte, kentli nüfusun artış hızından yüksek olduğundan kentleşme oranı sürekli yükselmektedir. Kentleşme hızı 1960-1975 yılları arasındaki beşer yıllık dönemlerde sırasıyla % 5.7, 6.2, 5.9 olmuştur. 1960 yılında 7.3 milyon kentli nüfus 1975'te 17.2 milyona ulaşmış, % 26.3 oranı, %42.7'ye çıkmıştır.

-1965-1970 yıllarında en çok göç alan il İstanbul olmuştur. Net göç oranı % 20.7'dir. Ankara (%12.2), İzmir (%8.3), Edirne (%7.7) Kocaeli (%5.5), Zonguldak (% 1.4) ile İstanbul'u izlemektedir.

-1965-1970 dönemindeki göç hareketinin % 22.0'ı İstanbul'a, % 11.3'ü Ankara'ya, %7.1'i İzmir'e yönelmiştir. Nüfusu 100.000'in üzerinde olan kentler üç büyük kentleri izlemiştir.

-Nüfusu 10.000 ile 50.000 arasındaki kentlerin toplam kentli nüfus içindeki oransal önemi giderek azalmakta, 50.000-100.000 nüfuslu kentler kararsız bir gelişim göstermekte.100.000 ile 500.000 nüfuslu kentler grubunda ise görece hızlı bir gelişme izlenmektedir. En büyük gelişme 500.000’den çok kentler grubunda görülmektedir.

-III. Plan döneminde de, kentleşme politikalarının yönlendirilmesinde yetersiz kalmış, kurumsal düzenlemelere gidilememiştir. Kent topraklarının kötüye kullanılan özel mülkiyete konu olması, kentleşme politikasının temel araçlarından biri olan imar planlarının hazırlama ve uygulanmasındaki sorunların çözümü toplum yararı ilkesini içeren tüm mekansal düzenleme girişimlerini yetersiz bırakmaktadır.

-Üst düzeyde alınan yatırım kararlarına mekan boyutunun önceden kestirilmeyişi, tutarlılığın ve bütünlüğün sağlanamayışı, imar planlarının tüm planlama çalışmalarında soyutlanarak ele alınmasına neden olmaktadır.

-İmar planları, var olan yapılarıyla, kentlerin sorunlarına yanıt getirmekten, mekansal gelişmeyi düzenlemekten uzak, başka bir deyimle büyük ölçüde, oluşmuş düzensiz gelişmeyi yasallaştırmaktan başka bir işlev göremez durumundadırlar.

-Kamu kesiminin konut yapımında çok yetersiz kalması, arzın talebi karşılayacak durumda olmaması ve konut fiyatlarının yüksekliği kente yeni göç eden nüfusun barınma gereksinimini gecekondulaşmaya bırakmıştır. Büyük kentlerin çevresi gecekondulu kuşaklarıyla sarılmış bulunmakta, nüfusun %50’den çoğu gecekondularda oturmaktadır. Bu tür kentleşme altyapı ve hizmet gereksinmelerini artırmakta, kentsel altyapı yatırımlarına ayrılabilen kamu fonlarının sınırlılığı ise kentsel nüfusun altyapı gereksinmelerinin karşılanmasına olanak vermemektedir.”

2.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Kalkınma Planında kentleşme ile ilgili ilke ve politikalar şöyle belirtilmiştir (DPT.5. BYKP: 164-165):

“-Ekonomik ve sosyal yapıdaki gelişmeler ve nüfus artışı dolayısıyla 1965-1975 dönemine kıyasla daha yavaş bir hızla da olsa, şehirleşmenin ve kırsal yapıdan şehirli yapıya geçişin devam edeceği beklenmektedir.

-1983 yılında şehirlerde yaşayan nüfusun 21.6 milyona, şehirli nüfus oranının %45.2’ye 1984 yılında ise 22.6 milyona ve şehirli nüfus oranının ise %46.3’e ulaştığı tahmin edilmektedir.

-V. Plan döneminde şehirleşme hızının 1975-1980 dönemindeki temposunu koruyarak yılda ortalama %4.6 dolaylarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Plan dönemi içinde şehir ve kır nüfusunun eşitlenmesi ve Plan dönemi sonunda toplam nüfusunun % 52’sinin, nüfusu 200.000’den fazla olan şehirlerde yaşıyor olması beklenmektedir.

-Ekonomik faaliyetlerin mekanda dağılımı, ekonomik faydalarının yanı sıra yerleşmelerin dağılımını belirlediği için yer seçimi kıstaslarına uyulmasına önem verilecektir.

-Sanayileşme potansiyeli olan ve geliştirilmesi istenilen yerleşme merkezlerinde bütün sektörler göz önünde bulundurularak sanayi yerleşmesine uygun alanlar tespit edilecektir.

-Şehirleşme ve kalkınmanın tabii ve kaçınılmaz sonucu olan şehirleşme boyutunun mümkün olan en olumlu şekilde yönlendirilmesi ve gerek sosyal yapı, gerekse ekonomik gelişmeye katkısının artırılması amacıyla:

-Şehirlerde hizmet standardını yükseltecek yatırım ve politikalara daha fazla ağırlık verilecektir.

-Şehirlerde konut, arsa üretimi, ulaşım ve altyapı sorunlarının şehirlerin büyüme hızının önüne geçecek şekilde planlaması bir düzene bağlanacaktır. Bu amaçla şehirli nüfusun temel ihtiyaçları olan sosyal ve teknik alt yapı imkanları geliştirilecektir.

-Şehirleşmenin mekanda dengeli dağılımını sağlamak amacıyla ekonomik potansiyele sahip orta büyüklükteki şehirlere ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesi desteklenecek, bunu temin için, mali ve fiziki teşvik tedbirleri nüfusu 50.000-500.000 arasında bulunan şehirlere yöneltilerek buraların ekonomik faaliyetler açısından canlandırılması sağlanacaktır. Büyük şehirlerde ise caydırıcı tedbirler yoluyla ekonomik faaliyetlerin mümkün olduğu kadar küçük illere yayılmaları temin edilecektir.

-Şehirlerin mevcut potansiyeline göre turizm, sanayi, eğitim gibi belli fonksiyonlarına ağırlık verilecek, böylece şehirler arasında bir ihtisaslaşma sağlanacaktır.

-Kalkınmada öncelikli yöreler başta olmak üzere, gelişmekte olan bölgelerde yer alan şehirlerde yan sanayi fazla olan imalat sanayilerinin kurulması desteklenecektir.

-İmar planı değişikliklerini sınırlandırıcı düzenleme yapılacaktır.”

2.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

VI. Planda kentleşme ile ilgili hedefler, ilkeler ve politikalar şöyle saptanmıştır (DPT.6. BYKP:314-315):

“-VI. Plan döneminde, şehirleşme hızının, V. Plan dönemine göre nispi bir azalmayla ortalama %4.58 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payının dönem sonunda % 58.75’e ulaşması, kır nüfusu payının azalma eğilimini devam ettirmesi ve toplam şehir nüfusunun 35.1 milyon olması beklenmektedir.

-Plan dönemin başında 20.000 nüfusun üzerindeki 218 yerleşme biriminin, dönem sonunda 235’e ulaşacağı; bu yerleşme birimlerindeki nüfus artışının yaklaşık yedi milyon kişi olacağı tahmin edilmektedir.

-Şehirlerde yaşayan nüfusun şehir hayatına uygun bir yapıya kavuşturulması; yerleşme alanlarında kaliteli ve sağlıklı bir yaşam çevresi oluşturulması esastır.

-Yerleşme kademeleşmesinin ülke çapında dengeli dağılımı için orta büyüklükteki (50.000-500.000 nüfuslu) şehirlerin gelişmesinin desteklenmesi esastır.

-Öncelikle geliştirilmesi gereken yerleşme merkezleri tespit edilecektir.

-Şehirler arasında ihtisaslaşmanın sağlanması amacı ile mevcut potansiyel belirlenecek ve buna göre şehirlerin sanayi, turizm, eğitim gibi belli fonksiyonlarına ağırlık verilecektir.

-Büyük kentlerin, metropollerin ve metropolleşen yörelerin nüfuslarının artacağı, ekonomik ve sosyal etkilerinin genişleyeceği dikkate alınacaktır. Bu yerlerde, fiziki plan, arsa, altyapı, ulaşım, istihdam, konut, eğitim, sağlık gibi alanlarda ağırlaşacağı anlaşılan sorunların hafifletilmesine çalışılacaktır.

-Kıyılarda yapı yoğunlaşmasını önleyecek yeni bir yasal düzenleme için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

-Şehir imar planları hızla tamamlanacak, arsa üretiminin sağlıklı bir biçimde

artırılması sağlanacak, imar planları dışındaki yapılaşma denetim altında tutulacaktır.”

2.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

VII. Planda yer verilen kentleşme ile ilgili tespit ve hedefleri şöyle sıralayabiliriz (DPT.7. BYKP:78-80):

“-1995-2000 yılları arasında 5 binden az nüfuslu kırsal yerleşmelerde nüfusun yılda ortalama % 8.7 azalarak 13.7 milyona düşeceği, 5 bin-20 bin nüfuslu yarı kırsal yerleşmelerde nüfusun yılda ortalama % 2,7 artarak 9.5 milyona 20 binden fazla nüfuslu kentsel yerleşmelerde ise nüfusun yılda ortalama 4.7 oranında artarak 47,6 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir.

-Aynı dönemde, nüfusu 1 milyon ile 5 milyon arasında bulunan büyük kentlerin toplam nüfusu yılda ortalama % 10.2 artarak 7.7 milyondan 12,5 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir. Türkiye'nin en büyük kenti olan İstanbul'un nüfusu 2000 yılına kadar 15 milyona yükselmesi, toplam kent nüfusu içindeki payının % 24 civarında kalması nüfus artış hızının yıllık ortalama % 4.5 civarında olması beklenmektedir. 1995-2000 döneminde nüfusu bir milyon üzerindeki büyük kentlere doğru göç eğilimini yavaşlatıcı politikalar uygulamaya konulacaktır.

-1995 yılının % 60.9 olduğu tahmin edilen kent nüfusu oranının 2000 yılında % 70.6'ya yükseleceği, 1990-1995 döneminde yeniden artacağı tahmin edilmektedir.

-Kentteki yaşam çevresi ve yaşam kalitesi geliştirilecek ve iyileştirilecektir.

-Kent planlamasının fiziki ve sayısal bilgi bazının geliştirilmesi, organizasyon eksikliklerinin tamamlanması ve planlamada yeni yaklaşım ve teknolojilerin kullanımı sağlanacaktır.

-Kentlerde arsa temini, altyapının geliştirilmesi, konut ve altyapı konuları bir bütün olarak ele alınacaktır. Yeni gecekondulaşmalara imkan vermemek için yaratılan rantların kamuya aktarılması sağlanacaktır.

-Plan dönemi sonunda en az bir kentin yüksek katma değerli faaliyetlerin yoğunlaştığı uluslararası bir merkez haline getirilmesi sağlanacaktır.

-Kentler arasında ihtisaslaşmaya önem verilecektir.

-Kentlerde tarihi, doğal ve kültürel değere sahip alan ve eserlerin korunması ve yenilenmesine önem verilecek, kent kimliğini oluşturan şehircilik ve mimari tarzların koruma ve geliştirme faaliyetleri teşvik edilecektir.

-Kent hizmetlerinde olduğu kadar, kentlerin güzelleştirilmesi, fikir ve sanat faaliyetlerinin teşvik edilmesinde de özel sektörün katkısından yararlanılacaktır.

-Kente göç eden nüfusun kentleşme sorunları üzerinde dikkatle durularak eğitim kurumları, gönüllü kuruluşlar, sivil örgütler ve kitle iletişim araçlarıyla eğitsel uyum programları hazırlanması ve uygulaması sağlanacaktır.”

2.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

2001 yılında yürürlüğe konulan bu planda, nüfus artışı, göç ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak konut talebinin arttığı, ihtiyacın planlı bir şekilde karşılanamaması nedeniyle konut açığının ruhsatsız yapılaşma ile kapatılmasına

(DPT.8.BYKP, m:152), eğitim, sağlık, içme suyu, kanalizasyon, konut, kentsel ulaşım gibi altyapı ihtiyaçlarının ve çevre kirliliğinin artmasına yol açtığı vurgulanmıştır (m:610).

Bu durumun ise, dengeli bir kentsel dağılımın oluşmasını engellediği gibi büyük kentlerde yığılmalara neden olduğu, ayrıca önemli sosyo-ekonomik sorunlara ve hızla artan kentsel yatırım ihtiyaçlarına yol açtığı, özellikle şehirleşmenin yoğun olduğu büyük kentlerde kaynak ihtiyacını önemli ölçüde artırdığı belirtilmiştir. Bu plandaki diğer tespitler ise şöyledir:

“-Ülkemizdeki kentleşme sürecinin, gelişmiş ülkelerden farklı olarak büyük ölçüde kent yoksulluğunun kır yoksulluğuna tercih edildiği bir göç olgusu olarak şekillendiği belirtilmiş ve 2000 yılı sonunda, % 23’ü İstanbul’da olmak üzere kentsel nüfusun % 44’ünün, nüfusu bir milyonu aşan kentlerde yer alması beklentisine yer verilmiştir (m:1608).

-Bu plan döneminde hızlı kentleşme ve sosyal değişimin yaşanmaya devam edeceği vurgulanmış, kültürel yozlaşmaya ve değer yargılarındaki aşınmaya fırsat vermemek amacıyla milli kültürün temel belirleyiciliği çerçevesinde kent ve kentlilik kültürünün oluşturulmasına dönük çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir (m:1614).

-Yine bu dönemde, nüfusu 20.000 ve üstü olan yerleşme yerlerinde demografik gelişmelerden doğacak yeni konut ihtiyacının 2.714.000 adet olacağı, yenileme ve afet konutları olarak birikmiş ihtiyaç dahil, her yıl 72.200 olmak üzere, beş yılda toplam 361.000 konutun yapılması gerektiği belirtilerek toplam konut ihtiyacının 3.075.000 adet olduğu belirtilmiştir (m:1637).

-Kentleşme ve sorunları ile ilgili esas sorumlunun yerel yönetimler olduğu, ancak merkezi yönetiminde gerekli kurumsal ve hukuki altyapının hazırlanması, denetim mekanizmalarının kurulması yönünde düzenlemeler yapacağı, bu amaçla şehirleşme ve konuttan sorumlu bir bakanlık kurulacağı belirtilmiştir (m:1648).

-Kentsel altyapı yatırımlarına ayrılan kaynağın artırılması kararlaştırılmıştır (m:1669).

-Ekonomik ve teknolojik gelişmenin, nüfus artışının, hızlı kentleşmenin ve doğal kaynakların tüketiminin katı atık miktarının giderek artmasına yol açtığı (m:1678), gibi başta kıyı alanları ve denizler olmak üzere doğal kaynaklar üzerindeki baskıları, atıkların miktarını ve diğer çevre sorunlarını artırdığı vurgulanmıştır (m:1800).”

Görüldüğü gibi beş yıllık kalkınma planlarında Türkiye’nin uzun vadeli kentleşme politikaları ortaya konulmuştur. Fakat özellikle yedinci plan dönemi de dahil olmak üzere bu dönemde Türkiye’nin iç siyasetindeki karışıklık, istikrarsızlık ve kısa süreli hükümetlerin bu planlarda belirtilen hedefleri gerçekleştirmeye yanaşmamaları nedeniyle planlarda belirlenen diğer hedefler gibi kentleşme ile ilgili konular ve yukarıda özetlediğimiz hedeflerde tam anlamıyla uygulanamamıştır.

Günümüzde kentleşmenin geldiği noktada ve ortaya çıkardığı sorunlarda bu planlarda ortaya konulan hedeflerin çoğunun hayata geçirilememesinin payı büyüktür. 2007 yılında yürürlüğe giren dokuzuncu planda kentleşme ile ilgili konulan hedeflere de değinmekte fayda vardır.

2.3.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

2007 yılında yürürlüğe giren ve hızlı ve plansız kentleşmenin, büyük kentlerde yaşanan yüksek nüfus artışı ve motorlu taşıt sahipliğindeki artışın; fazla yakıt tüketimi, çevre kirlenmesi, kazalar ve trafik tıkanıklığı problemlerini artırdığı, yerleşimin yoğun olduğu büyük kentlerde altyapı yapım maliyetlerinin yüksekliği ve mali kaynakların yetersizliği nedenleriyle gerekli yatırımların yeterli ölçüde yapılamadığı ve toplu taşıma hizmetinin iyileştirilemediğinin vurgulandığı (Dokuzuncu Kalkınma Planı m:157), bu planda, kentleşme ile ilgili diğer tespit ve önerileri şöyle sıralayabiliriz:

“-Yoğun göç ve kentleşmede yaşanan sorunlar neticesinde kültürel hayata katılımı sorunların arttığı (m:271), ortaya çıkan bu sosyo-kültürel uyum sorunlarını azaltıcı önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır (m:645).

-Yoğun göç ve çarpık kentleşmenin oluşturduğu uyum sorunları terör ve asayiş başta olmak üzere toplumsal bütünlüğü ve uyumu zedeleyici ortamlar hazırladığı, bu kapsamda, ulusal ve yerel düzeyde, topluma entegrasyon ve aidiyet duygusunu geliştirici önlemlerin alınması ve bu alanlarda yerel yönetimlerin kapasitelerinin ve sivil toplum kuruluşları ile diyalogun artırılması ihtiyacı bulunduğu vurgulanmıştır (m:273).”

3. TÜRKİYE’DE KENTLEŞMEYİ DOĞURAN NEDENLER

Kent bilimi literatüründe yer alan başlıca kentleşme nedenleri olarak sayılan; kırsal alanın mahrumiyetliğinden kaynaklanan itici nedenler, kentin sunduğu hizmetlerden kaynaklanan çekici nedenler, kırsal kent arasındaki ulaşım gelişmesinden kaynaklanan iletici nedenler ve son olarak teknolojik yeniliklerden kaynaklanan teknolojik nedenler Türkiye’de de kentleşmenin gerçekleşmesinin nedenleri arasında yer almış ve kırsalın mahrumiyetliği ve kentin çekiciliğinin yanı sıra 1948’lerde Marshall programının uygulanmasına paralel başlayan tarımda makineleşme teknolojik neden olarak ve ulaşım sektöründe gelişme de iletici neden olarak kırdan kente göçü teşvik etmiştir (Tekeli, 1982:88). 1970’lerde kentlerde oluşan ve büyüyen sanayinin kırsal alanlardaki nüfus fazlasını çekmesi sağlıklı bir kentleşme, kırsal kesimdeki nüfus fazlasının kente doğru itilmesi ise sağlıklı bir

kentleşme olarak kabul edilmiş (Türkdoğan,1977:71), ancak bu göçün belli kentlere doğru yoğunlaşması ileride ifade etmeye çalışacağımız bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de kentleşmenin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.

3.1. TARIMSAL YAPIDAKİ DEĞİŞMELER

Göç kavramı doğanın ve teknolojinin kullanımının sosyal hareketlilik nedeni ile farklılaşması anlamına gelir. İnsan doğa kaynaklarına ve teknolojiye hâkim olduğu/olabildiği ölçüde emeğini kullanır ve bunu gerçekleştirdiği mekânlarda yaşar. Makineleşmeden doğan topraktan kopma, toprak mülkiyetindeki kutuplaşma ve 200 dönümden küçük toprak sahipliğinin yaygın olduğu kesimlerde toprağın ¼’ünün 25 yıl içinde yitirildiği gözlenmiştir (Erkan, 2002:103).

Miras ve benzeri nedenlerle toprağın bölünmesini önlemek amacıyla belirli genişlikten az olan tarlaların devrinin engellenmesi amacıyla 09/02/2007 tarih ve 26429 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 5578 Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 2. maddesi ile 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nun 8. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Anılan madde hükmünün 2. ve 3. fıkrası aynen şöyledir:

“Tarımsal faaliyetin ekonomik olarak yapılabildiği en küçük alana sahip ve daha fazla küçülmemesi gereken yeter büyüklükteki tarımsal arazi parsel büyüklüğü, bölge ve yörelerin toplumsal, ekonomik, ekolojik ve teknik özellikleri gözetilerek Bakanlık tarafından belirlenir. Belirlenen küçüklüğe erişmiş tarımsal araziler miras hukuku bakımından bölünemez eşya niteliğini kazanmış olur. Tarımsal arazinin bu niteliği tapu kütüğüne şerh edilir. Belirlenen parsel büyüklüğü; mutlak tarım arazileri ve özel ürün arazilerinde 2 hektar, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektar, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 0,3 hektar ve marjinal tarım arazilerinde 2 hektardan küçük olamaz. Tarım arazileri bu büyüklüklerin altında ifraz edilemez, bölünemez veya küçük parsellere ayıramaz. Ancak çay, fındık, zeytin gibi özel iklim ve toprak istekleri olan bitkilerin yetiştiği yerler ile seraların bulunduğu alanlarda, yörenin arazi özellikleri daha küçük parsellerin oluşmasını gerekli kıldığı takdirde, bakanlığın uygun görüşü ile daha küçük parseller oluşturulabilir”.

Modern tarıma geçişle birlikte tarımda emeğin kullanım alanı ile teknolojinin kullanım alanında teknoloji lehine değişme olması nedeniyle emek açığı çıkmaya başlamış ve açığa çıkan bu iş gücü şehirlere kaymıştır. Nitekim imece usulüyle yapılan birçok iş artık bir çok fonksiyonu bulunan çeşitle tarımsal aletlerle kolayca ve kısa sürede yapılmaktadır.

3.2. DEMOGRAFİK NEDENLER

Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar olan dönemde, ölüm hızının azalması ve doğum hızının artması ile yıllık nüfus artış hızı yükselmiştir.

Sürekli artan kentleşme en yüksek orana 1950–1960 döneminde ulaşmıştır. Buna karşın giderek daha önceki dönemlere göre bir düşüş gösterdiği de söylenebilir. Kentleşme hızının, nüfus artış hızından çok, yerleşmeler arasında kent nüfusu yararına bir hareketten kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Nüfus artışıyla birlikte iç göçlere katılan nüfusun önemli bir artış göstermesi iç göç olayının kentleşmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Erkan, 2002:103). Bir kentin idari ve siyasi fonksiyonunun mevcut olması kentleşme oranını hızlandıran bir faktördür. Çünkü devlet bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu personelin buralarda yerleşmesi yanında, çeşitli iş olanakları ve hizmetlerden yararlanmak isteyen kişilerin kente akması, bu kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artmasında etkili olan önemli bir faktördür (İspir,1991:11).

3.3. İLETİCİ NEDENLER

Türkiye’de, son elli yıl içerisinde ulaşım ve haberleşme olanaklarında kentleşmeyi artıracak değişme olmuştur. Taşıma araçlarının sayısının artması ve karayollarının gelişmesi, köylü nüfusun kentle etkileşime geçmesini ve kente göçmesini eskiye oranla çok daha kolaylaştırmıştır. Bu kadar kolay yer değiştirebilme imkanının kentleşmeyi artırdığı bir gerçektir.

İletici nedenlerin kentleşmeyi etkilemede diğer bir rolü de, iletişim alanındaki hızlı gelişmelerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle televizyonun yaygınlaşması ve kırsal alanda da hemen hemen her eve girmiş olması, insanların başka yaşam biçimlerinden haberdar olmalarını sağlamıştır. Bu durumda kentleşmenin sosyo-psikolojik nedenlerini hazırlayan ve göçe kaynaklık eden bir faktör olmuştur (Erkan, 2002:116).

3.4. SOSYO-PSİKOLOJİK NEDENLER

Kırsal nüfusu kırdan koparan etkenler kentleşme için gerekli olmakla birlikte yeterli olmayan bir değişkenler bütünüdür. Nüfusun bir başka yerleşmeye örneğin, köye ya da kasabaya değil de bir kente göçmesi için ikinci bir faktör kente olan merak

ve kentin çekiciliğinin işe karışması gerekmektedir. Bu çekicilik bir nevi insanın yeniye ve değişime açık olmasından kaynaklanmakta ve tercihlerini etkilemektedir. Ayrıca kentlerdeki çalışma alanlarının çeşitliliği iş imkanları da insanları kente çekmektedir. Kentlerdeki yaşam düzeyi ile kırsal alandaki yaşam düzeyi farklılığı psikolojik olarak göçü özendirilmektedir. Sosyo-psikolojik nedenler, tek başlarına ya da bağımsız olarak bir göç isteği yaratmazlar. Aynı köyden ya da akrabalar arasında daha önce kente göç etmiş olanlardan özellikle daha iyi bir yaşam düzeyine erişmiş olanlar model olarak alınmaktadır (Erkan, 2002:120).

3.5. SİYASİ VE HUKUKİ NEDENLER

Türkiye’de kentleşmenin tarihi sürecini anlatırken değindiğimiz beş yıllık kalkınma planlarında kentleşmeyi teşvik edici hedefler vardır. Kentsel nüfus oranının kırsal nüfusa göre yüksek olması kalkınmanın bir göstergesi olduğu için kalkınma planlarında kentleşme özendirilmiştir.

Türkiye’deki kentleşme, bir ölçüde de olsa uygulanan politikaların bir sonucudur. Hükümetler, kalkınma planlarının sanayileşme yolunda önerdiği önlemler doğrultusunda kentleşmeyi destekleyen kararlar almışlardır. Tarımdan sanayiye nüfus kayması, bir ülkede izlenen sanayileşme politikasının bir sonucudur. Türkiye’deki kentsel alanlarda gerek kamu hizmetlerinin yetersizliği gerekse de diğer alanlardaki imkansızlıklar, ana kent planlarının yapılmamış veya yapılanların da uygulanamamış olması kentleşmeyi, temel toplumsal sorunlardan biri durumuna getirmiştir (Kongar, 1985:4099).

4. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SONUCU ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Kent, kentleşme ve kentlileşme yani mekân ve yaşam, kentsel gelişmenin en önemli değerlerini oluşturmaktadır. Hızlı kentleşme süreci sonucunda, kentsel yaşamın önemli değerleri olan insan odaklı yapı, sokak ve mahalle ilişki sistemi yerini, günümüzde apartmanlaşma ve ardından da yabancılaşmaya bırakmıştır.

Hızlı kentleşme süreci apartman, gecekondü, kaçak yapı, çarpık yapılaşma gibi olguları sürekli gündemde tutarken bu olguların sonuçları doğal, kültürel ve tarihî değerlerimizin tahrip edilmesine, yok olmasına neden olmaktadır.

Kentsel ölçekte ortaya çıkan yabancılaşma kavramı, küreselleşme süreci içinde en üst noktaya çıkmıştır. Artık günümüzde her türlü büyüklükteki yerleşmeler birbirinden ayırt edilemez duruma gelmiş geleneksel kentsel dokular yok olmaya başlamışlardır.

Hızlı kentleşme sürecinin çok yoğun yaşandığı son otuz kırk yılda, doğa, kültür, sivil mimarlık ve anıtsal yapılardan oluşan mirasımızın pek çoğu kaybedilmiştir. Bu süreç içinde kentsel toprak kötü kullanılmış, rant ve gayrimenkul odaklı projeler, sürekli olarak çevre ve kültür odaklı projelere tercih edilir hâle gelmiştir.

Nüfus artışı ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan kentleşme olgusu, stres, gürültü, konuta olan aşırı talep ve bu nedenle kira fiyatlarının artması gibi sosyo-ekonomik etkileri yanında; hava kirliliği, su kirliliği ve gürültü kirliliği gibi çevre üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. Diğer taraftan kentsel alanda çeşitli olanakların yetersizliği sorunlu kentleşmeyi temel toplumsal sorunlardan biri haline getirmiştir. Bu sorunlu kentleşmenin ardında yatan temel öge ise, Türkiye’de sanayileşme ile kentleşme arasında bir uyum olmamasıdır. Kentlerde göç sonucu biriken nüfusun çoğu hizmet kesimine kaymakta, bunun sonucu olarak kentlerde işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır.

Bugün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de, kent ve çevre sorunlarının temeli, düzensiz sanayileşme ve buna bağlı olarak düzensiz kentleşmeye dayanmaktadır. Bu bağlamda, insan nüfusunun büyük yoğunluğunun yaşadığı kentler, tüketim toplumunun barındığı mekanlar olmuştur. Kırdan kente göç ucuz emek ve işgücü hep sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda kalkınma planları ile teşvik edilmiş ve bugün ülkemizde kentsel yaşam çevresi plansız yapılaşma, kaçak konutlar ve gecekondu nüfusu ile şekillenmiştir.

Öte yandan, Türkiye’de kırdan kente göçün Doğu’dan Batı’ya doğru yaşanması yatırımlarında bu göçün olduğu bölgelere yoğunlaşmasına neden olmuş ve bu nedenle de bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılık göstermiştir. Özellikle ülkenin batısına ve güneyine bayındırlık ve eğitim gibi kamu hizmetleri daha yüksek oranda sunulmuştur. Fakat bu bölgelere doğru olan göç; kentlerdeki nüfusun sosyal ve kültürel açıdan uyum sağlamasında ve bunun sonucunda kentlilik bilincinin

oluşmasında zorluklar yaratmıştır. Kırdan kente devam eden kitlesel göçler, her şeyde olduğu gibi kentlerin de aşırı, kontrolsüz ve plansız gelişmesine neden olmakta ve bu da bir çok problemi beraberinde getirmektedir. Aşırı kentleşmenin olduğu yerlerde planlı yapılanmalar, ferah sokaklar, temiz hava ve yeşil alanlar yerini; çarpık yapılaşmaya, dar ve çıkmaz sokaklara, trafik sıkışıklığına, hava ve gürültü kirliliğine ve yeşile hasret alanlara bırakmaktadır. Kente ait değerlerin özümsememesi, kentin sakinleri tarafından sahiplenilmeyişi, kentlilik bilincinin oluşmaması kenti ve kent yaşamını olumsuz etkilemektedir.

Kentleşme sorunlarını daha iyi görebilmek ve sorunlara çözümler bulabilmek açısından konumuzla ilgili olan birkaç tanesini biraz ayrıntılı ele almak daha yerinde olacaktır.

4.1. KONUT YETERSİZLİĞİ

Kentlere göçün doğurduğu sorunlardan biri konut yetersizliğidir. Konut yetersizliğinde görülen bu durum arsa spekülasyonunu ve toprak rantını çok büyük boyutlara taşımış, öte yandan sağlıksız ve izinsiz konut yapımını ülkenin temel sorunlarından biri haline getirmiştir.

Kentlerdeki ve özellikle büyük kentlerdeki konut mülkiyeti oranları da Türkiye ortalamasına göre oldukça düşüktür. Türkiye’de ortalama % 70 dolayında olan konut mülkiyeti, kentlerde % 50’ye büyük kentlerde ise % 40’a düşmüş görünmektedir (Kongar, 1999:562).

Konut Kooperatifleri Birliği, 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’nin konut ihtiyacına önemli katkılarda bulunmuş, daha sonra 1960’tan başlayan planlı dönemde, konut sorunu ve kent planlaması her planda üzerinde önemle durulmuş konular olmasına karşın siyasal iktidarların planlama olgusuna karşı soğuk bakmalarından dolayı uygulamada fazla bir mesafe alınamamıştır (Kongar, 1999:560).

Türkiye’de konut alanındaki en büyük kamu atılımı 1981 yılında çıkarılan Toplu Konut Kanunu ve 1984’te kurulan Toplu Konut İdaresi’dir. TOKİ (Toplu Konut İdaresi) hem doğrudan konut üretmiş, hem de toplu konut yapımcılarına ve bireylere kredi açarak konut üretimine katkıda bulunmuştur. 1988’den 2000 yılın kadar etkisizleşen TOKİ son birkaç yıl içerisinde farklı gelir grupları için ayrı ayrı ürettiği önemli sayıda konut ile konut ihtiyacının giderilmesine önemli katkıda

bulunmuş ve bulunmaya da devam etmektedir.

4.2. GECEKONDU SORUNU

Türkiye’de kentleşme sonucu ortaya çıkan sorunların en başında gecekondular sorunu gelmektedir.

20.07.1966 tarih ve 775 sayılı Gecekondular Kanunu’nun 2. maddesine göre, gecekondular deyimi ile, “imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar” kastedilmektedir.

Gecekondularlaşmanın ilk başladığı zamanlarında bir konut bitmiş ise, yıkılması için mahkemeden yıkım kararı almak zorunluydu. Mahkemeden karar alma sürecinin uzaması nedeniyle, gecekondular yapmak isteyen kişiler, polis işe karışmadan bir gecede konutu bitiriyorlardı. Sabah olduğu zaman polis için, konutu hemen yıkmak artık olanaksızlaşıyordu. İşte bu süreçte ortaya çıkan yeni konut biçimi gecekondular adıyla anılmaktadır (Kongar, 1999:562).Gecekondularlaşmayla birlikte Türkiye’de kentsel arsa fiyatları yukarı doğru sıçramıştır.

Gecekondular olgusu ile birlikte gelişen ikinci süreç yerel ve merkezi politikada ortaya çıkan yozlaşmadır. Bu yozlaşma her türlü rantın ve özellikle kentsel rantın, politikacılar ile ya mafya türü kişiler ya da örgütler veya üst gelir grupları ile birlikte paylaşılmasının yol açtığı (yasadışı) ittifakları ortaya çıkarmıştır (Kongar, 1999:563).

Türkiye’de gecekondularlaşmayla beraber ortaya çıkan siyasal yozlaşma ve ekonominin her alanında çeşitli tahsislerden kaynaklanan kayırmacılık, yolsuzluk ve rüşvet başlı başına sorun haline gelmiştir.

Diğer taraftan, gecekondular halkı siyasal rant peşinde koşan siyasiler için önem arz etmiş, bir yandan gecekondular yapımını önleyici yasalar çıkartılırken, öte yandan, özellikle seçim zamanlarında yasadışı yapılan gecekonduların tapuları verilerek, bunlara yasal bir nitelik kazandırılmıştır. Örneğin, imar ve gecekondular mevzuatına aykırı olarak inşa edilmiş ve inşa halindeki bütün yapılar hakkında uygulanacak işlemleri düzenlemek ve bu işlemlere dair müracaat, tespit, değerlendirme, uygulama ve duyuru esaslarını ve ilgili diğer hususları belirlemek amacıyla çıkarılan 2981 sayılı İmar ve Gecekondular Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785

sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile bir çok gecekonduya tapu verilmiştir. Yoksul vatandaşların ev sahibi olmasını amaçlayan bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten 25 yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen bu konudaki idari ve yargısal uyuşmazlıklar hala devam etmektedir.

Kırdan kente göç eden ve geleneksel yapısını korumaya çalışan gecekondulu halkı çağdaş kent kültürünü benimseyememiştir. Bu noktada aralarında büyük bir uçurum olmasına rağmen kentli ile yan yana olan bu kesim kendi içinde farklı bir kültür meydana getirmiştir. Ayrıca yasadışı suç örgütlerinin de buraları kendilerine mekan, bu insanları da kendi emelleri doğrultusunda kullanmak için hedef seçmeleri, sorunu daha vahim boyutlara taşımıştır.

4.3. İŞSİZLİK

Türkiye'de gecekondulu sorunuyla birlikte kentleşmenin ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan bir diğeri de işsizliktir.

Tarımsal alanda toprağın makineleşmesiyle beraber topraktan kopan köylü kente göç etmekte ve çeşitli alanlarda çalışmaktadır. Büyük kentlerin iş olanakları, nüfusun yığılması sonucu özellikle sanayi kesiminde dışardan gelen nüfusun çok gerisinde kalmaktadır. Bunun sonucunda ise niteliksiz işçiyi de içinde barındıran hizmet kesimi ülke koşullarına göre büyük bir gelişme göstermektedir (Baysal:5, 18.07.2008, <http://www.kamuyonetimikaynak.blogcu.com>).

İç göç nedeniyle nüfusun kentlerde yığılması hizmetlerinde yetersizleşmesine ve bölgelerarası dengesizliklere neden olmakta, büyük kentlerde kaynaklar ile ihtiyaçlar arasındaki uyumsuzluk giderek büyümektedir.

İşsizliğin mutlak çözümü mümkün görünmese uzun vadeli ve uygulanabilir politikalarla makul seviyelere çekilmesi mümkündür.

İşsizliğin nedenleri, işsizlikle savaşmada plansız ve yetersiz olunması ve ülkenin donanım yetersizliğidir. Bir tarafta iş arayıp bulamayan işçi diğer tarafta işçi arayıp bulamayan işveren vardır. İş piyasası iyi organize edilerek, işçi ve işverenleri birbirinden haberdar etmek suretiyle üretim ve gelir kaybı önlenmiş olacaktır (Baysal:5, 18.07.2008, <http://www.kamuyonetimikaynak.blogcu.com>). Bu amaçla kurulan Türkiye İş Kurumu'nun bu konudaki ihtiyacı veya sorunu tam anlamıyla

giderdiği söylenemez. Diğer taraftan Türkiye’de işsiz kesimin büyük bölümünü iş konusunda seçici olanlar yani ücreti veya işi beğenmeyenler oluşturmaktadır. Bu ise sorunun çözümünü güçleştirmektedir.

4.4. ÇEVRE SORUNLARI

Çevre; “insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam” şeklinde tanımlanabilir (Erkan, 2002:130). Bu ortamın çeşitli sebeplerle bozulması ise çevre sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Kent merkezlerinde nüfusun plansız bir şekilde artması sonucu oluşan çevre sorunlarının başında trafik, su, hava kirliliği, elektrik ve doğalgaz yetersizliği gibi sorunlar gelmektedir. Bu sorunlar kent yaşamını çekilmez hale getirmektedir.

Çevre sorunlarının en temel nedeni doğanın ekolojik dengesinin bozulması, ekosistemin dış etkilerle olumsuzluklar ortaya çıkarmasıdır. Sanayileşme sonucunda ortaya çıkan sanayi toplumları ekosistemin dengesini bozan en önemli neden olarak bilinmektedir. Normal şartlarda kendi kendini temizleme özelliği olan ve filtre görevi gören doğa, insanların çeşitli faaliyetleri sonucu aşırı olarak kirlenmekte ve kendi gücünü aşan bu kirlenmeyi temizleyememektedir. Önceleri sınırsız ve bedava kabul edilen doğanın sürekli kar amacıyla kullanımı çevre sorunlarının en önemli nedenlerindedir. Kaynakların sınırlı olduğunun anlaşılması ve çevre sorunlarının önemli boyutlara ulaşması ülkeleri çözüm arayışlarına itmiştir.

Doğaya, ilkel araç ve gereçlerle egemen olmaya çalışan insanoğlunun bu çabası 17. yüzyıldan sonra giderek artan bir hırsa dönüşmüş sanayileşme ve teknolojik gelişme sürecinde, önce batı Avrupa ülkelerinde daha sonraki yıllarda da bütün dünyada pek çok sorun ortaya çıkmaya başlamıştır (Erkan, 2002:132).

Kentleşme sonucu ortaya çıkan çevre sorunlarından bizce önemli olan birkaçına değinmekte yarar vardır.

4.4.1. Hava ve Su Kirliliği

Belli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak, onu canlılara ve eşyaya zarar verecek bir yapıya dönüştürmesine hava kirliliği denilmektedir.

Şehirlerimizde ısınmada kullanılan ve çevreyi en fazla kirleten kömürün yerini son birkaç yılda doğalgaz almıştır. Ancak Türkiye'nin doğalgaz konusunda dışa bağımlı olması, sorunu dolaylı olarak ekonomik boyuta taşımaktadır.

Şehirlerde çevreyi kirleten diğer unsur ise araçlardan çıkan zararlı gazlardır. Trafiğe çıkan araç sayısının her geçen gün artması şehrin havasının daha çok kirlenmesine neden olmaktadır.

İnsan yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde tatlı sular, nehirler ve tatlı su gölleri, kıyılar ve denizler daha fazla kirlenmektedir. Su kirlenmesine ise, evsel atıklar, sanayi atıkları ve tarımsal atıklar neden olmaktadır.

4.4.2. Trafik Sorunu

Trafiğe çıkan araç sayısının her geçen gün artması ve ulaşım ağlarının yetersiz ve kentsel dokuya uygun olmaması nedenleriyle kentlerde yolculuk süreleri uzun ve hızı az bir hal almıştır. Kentsel ulaşım altyapısı geliştirilirken doğal, tarihi ve kültürel varlıkların gerektiği ölçüde dikkate alınmaması bu değerleri olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan önceliğin motorlu araçlara verilmesi ve toplu taşımacılığın payının düşük olması da soruna katkıda bulunmaktadır.

4.4.3. Kentsel Kültürel Mirasın Olumsuz Etkilenmesi

Kentleşme neden olduğu, hızlı nüfus artışı, yapıların fiziksel eskimesi, ekonomik faktörler, teknolojiye farklılaşma, imar planları nedeniyle olan değişimler, toplumsal faktörler gibi etkenler tarihi ve kültürel mekanların karakterinin ve dolayısıyla çevrenin bozulmasında etkili olmaktadır. Konu ile ilgili Bostancı'nın tespitleri çok yerindedir.

“Özellikle kentlerdeki hızlı nüfus artışı konut ihtiyacını da paralelinde getirmiş buda eski tarihi dokuların yıkılarak yerine beton binaların yapılmasına sebebiyet vermiştir. Çünkü tarihi dokuların restore edilebilmesi için gerekli olan maddi olanaklara mal sahiplerinin tam anlamıyla sahip olamamaları ve iki katlı eski binaların yerine 4-5 katlı yeni binaların yapılmasını daha cazip görmeleri de bunda etkindir. Aynı zamanda korunacak çevredeki ve yapıdaki uygun olmayan sağlık ve barınma koşulları, yapıların uygun olmayan koşullarda, uygun olmayan işlevlerde kullanılması ya da terk edilmesi, korunacak çevrenin taşıt ulaşımına elverişli yol ve otopark alanlarına sahip olmaması, korunması gerekli tarihi çevrenin genellikle düşük gelir topluluklarının barındığı sosyal ve ekonomik çöküntü alanları durumuna gelmesi bu dokuların zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca kentin diğer bölgelerinde verilen imar haklarını alamayan ve toplum adına yapılan bir korumanın bütün ekonomik yükü omuzlarına yıkılan tarihsel çevre içindeki taşınmaz mal sahipleri,

uğramış oldukları bu ekonomik adaletsizlik nedeniyle yaşadıkları çevreye düşman kesilmekte ve ondan kurtulmak için yollar aramaktadırlar” (Bostancı:1,14.07.2008, <http://www.iskilip.bel.tr>).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun (KTVKK) 12. maddesine dayanılarak çıkarılan ve 15/07/2005 tarih ve 25876 sayılı R.G'de yayınlanarak yürürlüğe konulan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik uyarınca, kişilerin özel mülkiyetinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması için son üç yılda yönetmelikte belirtilen şartları (projelerin Koruma Bölge Kurulundan onay alması gibi) taşıyan birçok kişiye aynı, nakdi veya teknik yardım yapılması ve bunun sonucunda kültür varlığı kaçakçılığında ve kaçak kazı olaylarında ciddi azalmalar olması bu konuda ümit verici bir gelişme olarak vurgulanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI

1982 Anayasası'nın "Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması" başlıklı 63. maddesinde yer alan, "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir" hükmün bir sonucu olarak kültür ve tabiat varlıklarını korumak devletin anayasal görevidir.

Ülkemiz binlerce yıllık bir süreçte yer almış uygarlıkların birikimi olan kültürel ve doğal değerleri barındırmaktadır. Bu değerlerin bir bütün olarak algılanması, değerlendirilmesi ve özgün kimliğiyle korunması gerekmektedir. Bu değerlerin yok olması, kültürel sürekliliğin kesintiye uğraması, geleceğe temel olan birikiminin kaybedilmesi demektir. Bu mirasın korunması ise sadece belgeleri sonraki nesillere iletmek değil, insanların esenliğini ve insan haklarına saygıyı da amaçlamak olmalıdır.

1. KÜLTÜREL MİRASIN TANIMI VE ÖNEMİ

1.1. KÜLTÜREL MİRASIN TANIMI

Tarih sahnesinde milletten devlete ve devletten medeniyete doğru gelişerek boy gösteren insan toplulukları meydana getirdikleri kültürel birikimleri ile bir değer oluştururlar.

Tarihte belirli yönleri ile daha çok anılmış medeniyetler, milletler vardır. Kimisi ekonomik büyüklüğü ile kimisi askeri üstünlüğü ile kimisi diplomatik ya da politik manevraları ile kimisi de kültürel değerleri ile anılırlar.

Kültürel mirasın tanımına geçmeden önce kültür, kültürleşme ve kültürel çevre ve gibi kavramların ne anlama geldiğini açıklamakta yarar vardır.

Kültür, bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden hür türlü duygu, düşünce, dil, sanat, yaşayış unsurlarının tümü, medeniyet şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımda kültür ve uygarlık eş anlamlı kullanılmıştır. Ancak kültürün boyutu daha geniş olduğundan her topluluğun kendine özgü kültürü olsa bile uygarlığı olmayabilmekte, kültürün her toplumda uygarlığın ise bazılarında bulunduğu görülmektedir (Yeter, 2008:67). Kültür, zatında bir güç olup, yaşanarak alışkanlık haline gelmiş güzel davranışlar bütünüdür (Bayhan:2, 23.07.2008, <http://www.arkitera.com.tr>).

Kültürü, kısaca bir toplumda geçerli olan aynı zamanda süregelen dil, örf ve adet, gelenek yaşam tarzı gibi soyut öğelerin yanında o toplumun izlerini taşıyan somut (maddi) öğelerin tamamı şeklinde tanımlayabiliriz.

Kültürleşme ise, kültürlerin birbirleriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan süreci ve sentezi ifade etmektedir. Günümüzde teknolojik gelişmeler neticesinde ulaşım ve özellikle iletişimin imkanlarının artması nedeniyle bu sürecin çok daha hızlı yaşandığı söylemek mümkündür.

Kültürel çevre, tümü insan eliyle üretilmiş olan çevreyi ifade etmektedir. Çevresel değerler arasında yer alan canlı ve cansız doğal çevre değerleri, insanın tarih boyunca geliştirdiği uygarlıkların ürünü olan kültürel çevre ile bir bütün oluştururlar (Keleş ve Hamamcı, 1997:120). Öte yandan, doğal çevresel değerler, insanlığın tarih boyunca geliştirdiği uygarlıkların ürünü olan çevre ile bütünlük oluşturmaktadır. Oluşturulan kültürel değerler, yaşayan ya da kültürsüzlüğün yıkıcı yada bozucu etkisiyle karşı karşıya kalmakta insanın tarihi gelişimde ortaya koyduğu kültürel değerlerin fiziksel çevreye yansımış görüntüsü, tarihsel çevre olarak tanımlanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2005:147).

Kültürel miras, bir yandan tek bir mimari yapı ya da tarihi kalıntılar gibi maddesel formları; diğer yandan örf ve adet, sözlü gelenek, yaşam biçimi ve dil gibi maddesel olmayan öğeleri, kısaca geçmişten günümüze ulaşan somut ve somut olmayan kültürel ifadelerin tümünün tanımlandığı kültürel çevredir (Yılmaz, 2005:6).

Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere, kültürel mirası maddi ve manevi olmak

üzere iki türü vardır.

Maddi kültürel miras, “eski çağlardan günümüze kadar gelebilmiş, taşınabilen veya taşınamayan, yer altında veya yer üstünde rastlanan eski yerleşim alanlarındaki evler, kamusal yapılar ya da yapı kalıntıları, ortak kullanım alanları, o çağlarda yaşayan insanların günlük yaşamlarında kullandıkları nesnelere, tarihi ve sanatsal eserler” şeklinde tanımlanabilir (Tansuğ:1, 18.07.2008. <http://www.cekulvakfi.org.tr>).

Manevi kültürel mirası ise, her yörede kuşaktan kuşağa aktarılan, örf ve adet, sözlü gelenek, yaşam biçimi ve dil gibi maddesel olmayan öğeleri, kısaca geçmişten günümüze ulaşan ve somut olmayan kültürel ifadelerin tümünün tanımlandığı kültürel çevre olarak tanımlayabiliriz. Bu çalışmada da kültürel miras kavramı bu anlamda kullanılacaktır.

Kentsel Kültür Mirası, bir taraftan anıtsal kültür mirası, diğer taraftan tarihi, eski yerleşmelere art kültür mirası ve de aynı zamanda yeni yerleşmeye ait özgün ve devrini simgeleyen eserlerin oluşturduğu kültür öğeleridir (Çubuk, 1998:3).

Kentsel kültür mirası kent merkezlerinde tarih boyunca çeşitli uygarlıkların oluşturduğu, eski yerleşim alanlarındaki evler, kamusal yapılar ya da yapı kalıntıları, tarihi ve sanatsal nitelik taşıyan kültürel değerler ile bu değerlerin fiziki mekâna yansımaları sonucu oluşan birikim olarak tanımlayabiliriz.

Ancak bu değerlerin, öncekilerden bize kalması nedeniyle ‘kültürel miras’ olarak anılması, ‘miras’ın ise genellikle fazla zahmete girmeden edinilmesi ve bu yüzden elden çıkarılmasının da kolay olması sebebiyle, ‘kültürel zenginlik’ veya ‘kültürel varlıklar’ diye tanımlamanın daha doğru olacağı savunulmaktadır (Tansuğ:1, 18.07.2008, <http://www.cekulvakfi.org.tr>). Ancak her ne şekilde anılırsa anılsın bu onların korunması gerektiği gerçeğini ortadan kaldırmamalıdır.

1.2. KÜLTÜREL MİRASIN ÖNEMİ

Kültürel mirasın kentsel veya kırsal olarak ayrılması kırsal kültürel mirasın önemini olmadığı sonucunu doğurmamaktadır. Son çeyrek asırdır yaşanan hızlı kentleşme nedeniyle kent merkezlerinde bulunan kültürel mirasın daha çok tehlike altında kalması dikkatlerin daha çok buralara çekilmesine neden olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada böyle bir ayrıma gidilmiş ve konu daha spesifik bazda incelenmeye

çalışılmıştır.

“İnsan”ın hayatı gibi “insanlığın” hayatının da bir bütün olarak değerlendirilebilmesi için insanlığın geçmişine ışık tutan bu değerlerin, gelecek nesillerin de yaşadığı coğrafyanın geçmişini bilmeleri adına korunması önem kazanmaktadır. Bunun için, kentsel kültür mirasının korunması yeni değerler kazandırılması ve mevcudun iyileştirilmesi yapılmalıdır. Kültür olgusunun dinamik niteliğinin aynı zamanda geliştirilmesi gereken bir miras olarak korunması, çağdaş yaşamla da bütünleştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kültür mirasının korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konularındaki bütünlük ortaya çıkartılmalıdır.

Dünyada son çeyrek asırdır “mimari kültür mirasını koruma” kavramından “kentsel kültür mirasının korunması” kavramına gelinmiş ve tek yapı ölçeğinden kent ölçeğine geçişte korumada iyileştirmede, yenilemede yeni bir ölçek doğmuştur. Ama ne yazık ki ülkemiz koşullarında bu hususun tam anlamıyla değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir (Çubuk,1998:3).

Geleneksel kent dokusunu yansıtan kentsel kültür mirasının uyum içinde değişen ölçeklerde şehircilik kültür mirası ile de çerçevesi gerekmektedir. İşlevini kaybetmiş sanayi, konut, iş merkezi vb. bölgelerin geri kazanılmasından, yeni sosyal hedeflere ulaşılmasına ve şehircilik aşılamlarına kadar, modern ve gelenekselin karşı karşıya gelmesi ve birleşmesi birinin diğerinde kendi anlamını bulan sonuçların ortaya konması sonucunu doğuracaktır.

Asıl sorun, kentsel ölçekte sorunların yalnızca şehircilik sorunu gibi ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Oysa şehircilik sorunlarının aynı zamanda kentsel koruma ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

“Çünkü günümüzde dünya üzerinde böylesi kültürel değerlere sahip toplumlar, sahip olmayanlara göre ayrıcalıklı sayılıyor. Bizi bu kadar ayrıcalıklı ve kimlikli kılan varlıkları korumak ve gelecek kuşaklara sağlam biçimde teslim etmek her şeyden önce evrensel bir insanlık görevidir. Tıpkı doğayı korumamız gerektiği gibi. Üzerinde yaşadığımız toprak, içtiğimiz su, soluduğumuz hava, etrafımızdaki bin bir çeşit bitki ve hayvanıyla doğa da bir zenginlik kaynağı. Biri olmadan diğerinin anlamı yok. Bu yüzden doğal ve kültürel varlıkları bir arada korumak önemlidir” (Tansuğ:1, 18.07.2008. <http://www.cekulvakfi.org.tr>).

Dünya çapında önem taşıyan doğal ve kültürel varlıklarımızı iyi tanımak, onları benimseyip, değerlendirip, bizden sonrakilere devredebilmek için çaba sarf

etmek gerektiği gibi, bu çabalar bilgi, deneyim, emek ve maddi kaynak gerektirmektedir. Ayrıca, sadece bireysel çıkışlarla, sadece devlet eliyle ya da sadece sivil toplum örgütlerinin etkisiyle başarıya ulaşılamayacağından bunların hepsinin işbirliği ve uyumu zorunludur.

Bu çabaların kısa dönemde getirisi ise, “Doğal ve Kültürel Turizm” ile sağlanmaktadır. İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ve İnternet’in günlük yaşama girmesi sebebiyle, yerli veya yabancı turistler, İnternet’e girip, kendi gezilerini kendileri planlamakta ve bunu yaparken de, doğal ve kültürel varlıklarını iyi korumuş yöreleri seçmektedirler. Farklı kültürleri tanıyarak edindikleri birikimin kendilerini kendi çevrelerindekiyle göre daha ayrıcalıklı kıldığını düşünmektedirler. Bu nedenle “doğa ve kültür turizmi”, “katma değeri yüksek” bir iş alanı oluşturması nedeniyle ülkemiz için önem taşımaktadır (Tansuğ:2, 18.07.2008, <http://www.cekulvakfi.org.tr>).

Doğa ve kültür birbirinin tamamlayıcısıdır ve kültürel kimlik üzerinde doğup geliştiği doğal çevreyle yakından alakalıdır. Bu nedenle kültürel varlıkların doğal çevreleriyle birlikte korunması bir zorunluluktur. Kültürel miras ya da çevre denilince korunmak istenen hem kültürel birikim hem de onu var eden çevre kastedilmektedir (Yılmaz, 2005:7).

Günümüzde bu kaynakların bir yandan korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, diğer yandan sosyal ve ekonomik yaşama katılacak şekilde yönetimi hemen hemen tüm ülkelerin gündemini oluşturmaktadır.

Gerek ulusal gerekse uluslararası platformda kültürel mirasın korunması konusunda yaşanan bu gelişmelerin temelinde sanayileşme, hızlı kentleşme, aşırı nüfus baskısıyla kültürel varlıklar üzerinde artan baskı ve tahribin önlenmesi yatmaktadır.

Bugün Türkiye’de kamu yararı yaratmak ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla Hasankeyf’in bulunduğu alanda yapılması ve Türkiye’nin dördüncü büyük barajı olması planlanan İlisu barajı veya Kaz Dağlarında bulunan altın rezervinin çıkarılması gibi eylemler, yerine bir yenisi konulamayacak değerlerin yok olması tehlikesini yaratacaktır. Bu nedenle burada mutlak korumacı veya mutlak faydacı bir düşünce yerine fayda-maliyet analizleri iyi yapılarak bu konuda en iyi kararı vermenin daha doğru bir yaklaşım olacağı kanaatini taşımaktayız.

Kentleşme ve teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan çağdaş toplumsal ihtiyaçlar ile kültürel mirasın korunması ve yönetimi arasında kurulacak optimum denge, toplumların bu mirasın korunması ve yönetimine daha pozitif katılmalarını sağlayacaktır (Yılmaz, 2005:9).

Kültürel mirasın yönetimine geçmeden önce kültürel mirasa uluslararası boyutta verilen önemi göstermesi açısından, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'na (UNESCO) bağlı Dünya Miras Komitesi tarafından belirlenmiş ve buldukları ülkenin devleti tarafından korunması garanti edilmiş, tüm dünya için önemli bir değer taşıdığı kabul edilen doğal ve kültürel varlıkların listesi olan Dünya Mirası Listesi uygulamasına ve AB tarafından periyodik olarak her yıl belirlenen kent veya kentlere verilen Avrupa Kültür Başkenti uygulamasına değinmekte yarar vardır.

1.2.1. Dünya Kültür Mirası Listesi ve Türkiye

Dünya Mirası Listesi, UNESCO'ya bağlı Dünya Miras Komitesi tarafından belirlenmiş ve buldukları ülkenin devleti tarafından korunması garanti edilmiş, tüm dünya için önemli bir değer taşıdığı kabul edilen doğal ve kültürel varlıkların listesidir. Böyle bir liste oluşturmadaki amaç, tüm insanlığın malı olan değerlerin korunmasında uluslararası işbirliğini mümkün kılmaktır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Dünya_Miras_Listesi, 26.08.2008).

Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal siteleri dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla UNESCO'nun 17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan 16. Genel Konferansında sorunun uluslararası bir sözleşme konusu yapılmasına karar verilmiş ve 16 Kasım 1972'de "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" kabul edilmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi 23 Mayıs 1982 tarihinde onaylanmış ve 1983 yılında R.G'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (<http://www.kultur.gov.tr>, 25.08.2008)

2008 yılı ortası itibariyle dünya genelinde Dünya Miras Listesine kayıtlı 878 kültürel ya da doğal varlık bulunmaktadır. Bunların 679 tanesi kültürel/arkeolojik sit,

174 tanesi doğal suttur. 25 tanesi ise karma (kültürel/doğal) suttur. Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı artmaktadır (<http://www.kultur.gov.tr>. 25.08.2008)

1.2.1.1. Listenin Oluşumu

UNESCO'nun 1972 yılındaki genel konferansında hazırlanan 38 maddelik Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Konvansiyonu'nu imzalayan 175'ten fazla ülkenin korumayı garanti ettikleri aday anıt ve sit arasından Dünya Mirası Kriterlerine uygun bulunanlara Dünya Mirası Listesinde yer verilmektedir.

Konvansiyonu imzalayan ülkeler tarafından seçilen 21 ülke temsilcisinin oluşturduğu Dünya Mirası Komitesi, iki uluslararası kurumdan destek alarak (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi -ICOMOS ile Dünya Koruma Birliği-IUCN) aday gösterilen değerler arasından seçim yapar ve listeyi oluşturur; komite ayrıca Dünya Mirası Fonu'nu yönlendirerek listedeki değerlerin korunmasını sağlar. Dünya Mirası Listesi, her yıl yeni adayların listeye alınması ve yeni ülkelerin konvansiyonu imzalamasıyla büyümektedir.

1.2.1.2.Dünya Mirası Listesi Kriterleri

Dünya Miras Listesi'nde yer alma kriterleri düzenli olarak güncellenmektedir ancak listede yer alan her varlığın aşağıdaki kriterlerden en az birine uyması ve özgün olması beklenmektedir (<http://www.kultur.gov.tr>, 25.08.2008). Bu kriterler;

“-Yaratıcı insan dehasının ürünü olması,

-Belli bir zaman diliminde veya kültürel mekanda, mimarinin veya teknolojinin, anıtsal sanatların gelişiminde, şehirlerin planlanmasında veya peyzajların yaratılmasında, insani değerler arasındaki önemli etkileşimi göstermesi,

-Kültürel bir gelenek veya yaşayan ya da kayıp bir uygarlığın tek veya en azından istisnai tanıklığını yapması,

-İnsanlık tarihinin bir veya birden fazla anlamlı dönemini temsil eden yapı tipinin ya da mimari veya teknolojik veya peyzaj topluluğunun değerli bir örneğini sunması,

-Bir (veya birden fazla) kültürü temsil eden geleneksel insan yerleşimine veya toprağın kullanımına ilişkin önemli bir örnek sunması ve özellikle bu örneğin, geri dönüşü olmayan değişimlerin etkisiyle dayanıklılığını yitirmesi,

-İstisnai düzeyde evrensel bir anlam taşıyan olaylar veya yaşayan gelenekler, fikirler, inançlar veya sanatsal ve edebi eserlerle doğrudan veya maddeten bağlantılı olması” şeklinde sıralanabilir.

Dünya Mirası Listesi'nde yer alan varlıklar; listede yer almalarına neden olan

niteliklerini kaybedecek derecede bozulurlarsa ve aday gösterilirken karşı karşıya oldukları tehlikelere karşı adaylık dosyasında önerilen önlemleri öngörülen zamanda almazlarsa listeden çıkarılmaktadırlar. Öngörülen bu yaptırım bu varlıkların ülkelere tarafından korunmasının sağlanması açısından önemlidir.

1.2.1.3. Dünya Miras Listesinde Yer Alan Doğal ve Kültürel Varlıklarımız

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün sorumluluğu altında yürütülen çalışmalar neticesinde bugüne kadar Dünya Miras Listesine 9 adet varlığımızın alınmasını sağlamıştır. Bu varlıklar ve listeye alınma tarihleri şöyledir (<http://www.kultur.gov.tr>, 25.08.2008):

İstanbul'un Tarihi Alanları (1985), Safranbolu Şehri (1994), Hattuşaş (Boğazköy)-Hitit Başkenti (1986), Nemrut Dağı (1987), Xanthos-Letoon (1988), Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (1985), Truva Arkeolojik Kenti kültürel (1998), Pamukkale-Hierapolis (1988) ve Göreme Milli Parkı-Kapadokya (1985) hem kültürel, hem doğal miras olarak listeye alınmıştır. Dünya Miras Listesinde daha fazla kültürel ve doğal varlıkla temsil edilebilmemiz için gerekli olan geçici listede ise (endikatif liste) 2000 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesine sunulmuş ve onaylanmıştır. Bu listede 2 doğal kültürel alan ve 16 kültürel varlık olmak üzere toplam 18 adet varlık bulunmaktadır.

Dünya Miras Merkezince 2000 yılı içinde onaylanan Geçici (Endikatif) Listede aşağıdaki varlıklarımız yer almaktadır (<http://www.kultur.gov.tr>, 25.08.2008).

- 1) Selimiye Cami ve Külliyesi (16. yy)
- 2) Bursa ve Cumalıkız Osmanlı Kentsel ve Kırsal Yerleşimleri(13. yy. 15. yy)
- 3) Konya Selçuklu Başkenti
- 4) Alanya Kalesi ve Tersanesi
- 5) Selçuk Kervansarayları Denizli – Doğubeyazıt Güzergahı (13. yy)
- 6) Ishakpaşa Sarayı (17. yy)
- 7) Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri (17. yy – 19. yy)
- 8) Diyarbakır Kalesi ve Surları (12. yy)

- 9) Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (13. yy)
- 10) Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (12. yy – 13. yy)
- 11) Sümela Manastırı (5. yy – 19. yy)
- 12) Alahan Manastırı (7. yy)
- 13) St. Nicholas Kilisesi (7. yy – 8. yy)
- 14) St. Paul Kilisesi, St. Paul's Kuyusu ve Çevresi
- 15) Kekova
- 16) Güllük Dağı – Termessos Milli Parkı
- 17) Karain Mağarası
- 18) Efes

1.2.2. Avrupa Kültür Başkenti ve İstanbul 2010

Avrupa Kültür Başkenti, Avrupa Birliği (AB) tarafından periyodik olarak her yıl belirlenen kent veya kentlere verilen unvandır. Seçilen kentin kültürel yaşamını ve kültürel gelişimini sergilemesi için oldukça iyi bir fırsattır. Bu kentler, uluslararası platformda kendi kültürlerine has özellikleri sergilemeleri için bir takım değişimler yaşamaktadırlar.

Avrupa Kültür Kenti kavramı 13 Haziran 1985'te Yunanistan Kültür Bakanı Melina Mercouri tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonradan Avrupa Kültür Kenti seçilen Atina'ya oldukça olumlu kültürel ve sosyo-ekonomik etkiler olmuş ve bu kentin bir cazibe merkezi haline geldiği görülmüştür. 1985'ten 2000 yılına kadar AB'ye üye olan ülkelerin kentlerinden biri Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilmiştir. 1999 yılında Avrupa Kültür Kenti, Avrupa Kültür Başkenti olarak değiştirilmiş ve 2000 yılından itibaren yeni bin yıl nedeniyle Avrupa Kültür Başkenti unvanı hem birden fazla kente, hem de AB adayı olan ülkelerin kentlerine de verilmeye finanse edilmeye başlanmıştır. 2005-2019 arasında ise yeni seçim sistemi belirlenmiştir. 2005'ten sonraki seçimlerde bu ünvan birden fazla kente verilmesi kararlaştırılmıştır. 2010 yılındaki Avrupa Kültür Başkent'leri Essen (Almanya), Pécs (Macaristan) ve İstanbul'dur (http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Kültür_Başkenti, 25.08.2008).

Avrupa Kùltür Başkenti seçilen kentlerde, kùltür turizmi nedeniyle kùltürel miras sürdürülebilir bir biçimde yönetilmekte, bunun sonucunda kentler daha da çekim noktası haline gelmekte ve zenginleşmektedir. Bu açıdan İstanbul'un 2010 Avrupa Kùltür Başkenti ilan edilmesinin, kùltür turizmini olumlu etkilemesinin yanı sıra birçok tarihi eserin de restore edilerek yeniden kazanılmasına yardımcı olacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

2. KÙLTÜREL MİRASIN YÖNETİMİ

Kentleşme ve sanayileşme sürecinde, artan nüfusun isteklerini karşılamada yaşanan güçlükler, kirlilik, finansal sıkıntılar gibi nedenlerle tarihi binalar, arkeolojik sitler, kùltürel yapılar ya tahrip edilmekte ya da bunlardan faydalanma imkanları kısıtlı olmaktadır. Kùltürel miras yönetimi korumadan daha geniş bir anlamı içerir ve amacı bir yandan bu değerlerin yıpranmasını, tahrip edilmesini önlemek, diğer yandan bu değerlere sahip olmaktan doğan faydayı, sosyal ve ekonomik hayata yeniden kazandırmaktır. Kùltürel miras yönetimi, değişken bir koruma kavramından farklı olarak kùltürel mirası yaşatmayı amaçlar (Yılmaz, 2005:9).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında korumanın anlamı tek yapı ölçeğinden çıkarak yapı grupları, yerleşmeler ve bölgeler halinde genişlemiştir. Ahunbay'a (2004:116). göre "sanat değeri taşıyan anıtsal yapıların korunmasından kent koruma düşüncesine geçiş, yerleşme dokusunu oluşturan öğelerin biçimsel ve tarihi değerlerinin anlaşılmasından sonra olmuştur". Savaş sonrasında neredeyse tamamen harabe haline gelen Avrupa şehirlerinin yeniden yapılanması ve planlama çalışmaları kapsamında yapılara konut stoku gözüyle bakılması, korumanın kapsamını genişleten bir diğer sebeptir. Savaştan geriye kalan yapıların yanı sıra tarihi binalar da restore edilerek konut stokuna katılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, tarihi binaların kullanımı ekonomik bir olaydır. Son zamanlarda kùltürel mirasın önemi turizm sektörü tarafından da fark edilmiştir (Yılmaz, 2005:10).

Koruma, kùltürün devamını sağlayarak geleceğe aktarma işlevini görür. Korumanın mekansal büyüklüğü nedir ve neyi koruyacağız soruları, koruma kavramının içeriğini belirlemekte ve kùltürel miras kavramının şekillenmesini de etkilemektedir. Korumanın boyutu, tek yapı ölçeğinden, yapı gruplarına daha sonra arkeolojik, doğal sitler gibi sit alanlarının korunması şeklinde gelişmiştir. Günümüzde

ise sivil mimari örneklerini, tüm çevreyi, kültürel değer ve pratikleri içeren, “bütünleşik koruma” veya “sit korunması” kavramına ulaşılmıştır. Bu kapsamda, çeşitli disiplinleri içine alan “kültürel miras yönetimi”nden söz edilmektedir (Yılmaz, 2005:11-12).

Kültürel miras yönetiminin iki temel yönü vardır: Kültürel çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması. Korumanın sürdürülebilirliği kültürel miras yönetiminin önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ülkelerin sahip oldukları kültürel çevreleri korumaları ve sürdürülebilirliğini sağlamaları diğer bir deyişle kültürel miras yönetiminin gerekliliği dört farklı temelde savunulabilir (Yılmaz, 2005:11);

Bunlardan birincisi; kültür bir öncekine bağlı olarak yeni yorumlar kazandığı için “koruma” yeni kültür bileşenlerinin yaratılmasına olanak vermektedir. Kültürün dinamik ve değişken olması ise hem kültürün hem de korumanın önemini daha da artırır.

İkinci olarak, koruma bireye kimlik vererek toplumsal bir amaca hizmet eder. Özellikle küçük yerleşim yerlerinden kentlere göç edenlerle diğer bir deyişle büyük kentlerin ortaya çıkışıyla, kentsel mekanlarda kimlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Bireyin yaşadığı kentin tarihi ve kültürel mirasından haberdar olması, sahiplik duygusunu artırmaktadır. Ancak Tekeli’ye (1991:92) göre kimlik, “çok dar anlamda ulusal kimlik olarak tanımlanırsa, kültürel mirasın korunmasında bir ayrımcılık söz konusu olacaktır. Bu da ulusal kimliğin dışındaki öğelerin yok olması demektir. Zira ulusallık ideolojisi çoğu kez bir ülkenin tüm tarihini kavrayacak genişlikte değildir” Kısaca, kültürel miras mekanın kimliğini zenginleştirilmesi açısından önemlidir.

Üçüncü önemli neden, tarihi koruyarak oluşabilecek bilgi kayıplarının önlenmesidir. Kültürel miras, “değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamlarıyla ilgili olarak en somut bilgiler veren” temel kaynaklardır. Ayrıca her yapı ya da yapı elemanları, yapıldıkları dönemin yapı sanatını, kullanılan tekniği, o yapıda yaşayanların nitelikleri ve yaşam biçimini, yürütülen ticari etkinliklerin niteliği ve komşuluk ilişkileri gibi o dönem şehirlerin ve şehir yaşamının özelliklerini anlamamıza yarayan en önemli bilgi ve belgeleri içermektedir (Madran ve Özgünel, 2005:73). Bu nedenle, kültürel mirası

oluşturan öğelerden (arkeolojik kalıntı gibi) birinin yok edilmesi, sadece onun yok olmasına değil ona ait tüm bilginin de yok olmasına sebep olacaktır.

Son olarak, kültürel miras arkeolojik ve tarihsel öneminin yanı sıra ekonomik bir kaynak teşkil etmesi açısından oldukça önemlidir. Turizm burada önemli bir rol oynamaktadır. Turizm endüstrisinin doğal kaynaklar, insan yapısı kaynaklar ve sosyo-kültürel kaynaklar olmak üzere başlıca üç kaynağı vardır. Geçmiş uygarlıklara ait anıt yapılar, tarihi kent dokuları, arkeolojik alanlar, sivil mimari örnekleri gibi insan yapısı kaynaklar ile geçmiş ve yaşayan kültürlerin gelenek, görenekleri, el sanatları, yöresel müzik ve yemekleri vb. olarak tanımlanabilecek sosyo-kültürel kaynaklar ve bunların üzerinde gerçekleştiği doğal çevre bir ülkenin çekiciliğini arttıran en temel unsurlardır (Atay ve Özaydın, 1996:188-199).

Günümüzde büyük kent merkezlerinden uzak pek çok küçük yerleşim yeri kültürel turizmi ekonomik gelişmelerine bir araç olarak görmekte, doğal ve kültürel kaynaklarını iş yaratma ve gelir elde etmede ekonomik strateji olarak belirlemektedir. Buna paralel olarak, son yıllarda dünyada, kültür ve doğa turizmi taleplerinde artış yaşandığı söylenebilir. Doğa turizmi, yılın belirli aylarında talep gören mevsimsel bir aktivite iken kültür turizmi her mevsim talep görmektedir. Katılanlardan başka uygarlıklar hakkında yeni bilgiler öğrenmek ve farklı kültürdeki insanlarla iletişime geçmek insanlara çekici gelmektedir.

Turizm getirisi, yerel halkın ve idarelerin kültürel mirasa ilişkin bilincini ve korumayı artırmaktadır. Bu durum, kültürel varlıkların turizme yönelik planlanması ve yönetimi konularını gündeme taşımaktadır. Kültürel mirasa ilişkin hukuk kuralları ve uygulanan politikalar hem Türk toplumu hem de ülkenin tanıtımı için geniş ölçüde katkı sağlayacaktır. Buna karşılık, eksik, yetersiz kültürel miras yönetimi bu yararların sağlanmasını engelleyecektir (Yılmaz, 2005:14-15).

İkinci Dünya Savaşı kültürel mirasın korunmasında bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Savaş öncesinde hemen her toplumda değişik güdüler doğrultusunda kültürel mirası koruma uygulamalarına rastlanmaktadır. Ancak, savaşın ardından özellikle Avrupa'da ekonomik, siyasal ve sosyal örgütlenmeler birbiri ardına kurulmuş; barış ve refah içerisinde bir Avrupa ve dünya ideolojileri yaygınlaşmıştır. Barış ve refahın tesisinde kültürler arası iletişimin önemi kavranmış, özellikle ortak bir Avrupa

kültürünün tesisiyle barış ortamının sağlanması amaçlanmıştır. İkinci Dünya Savaşının kültürel mirasın korunması açısından bir dönüm noktası teşkil etmesinin en önemli sebebinin, savaş sonrası bombalanmış tarihin yeniden aynı kentlere ve insanlığa kazandırılması için başlatılan girişimler sonucunda kültürel mirasın korunmasının genel ilkelerini ve kurallarını belirleyen önemli çalışmaların ortaya konulması olduğu savunulmaktadır (Ekinci, 2003:236). Bu çalışmalar sonucunda birçok uluslararası düzenleme hayata geçirilmiştir.

Günümüzde teknolojik gelişmeler nedeniyle kültürel benzeşmenin ulusal düzeyinde ötesinde uluslar ve kıtalar arasında gerçekleştiğine tanık olunmaktadır. Kültürel farklar tamamen ortadan kalkmamakla birlikte kültürel unsurlar birbirine yaklaşmaktadır (Güvenç, 2004:42). Kültür bileşenleri değişmeye açık niteliktedir. Modernleşme, rekabet, küreselleşme, moda eğilimleri, istekler, alım gücünün artan rolü ve teknolojik gelişmeler bu değişimin çok daha hızla yaşanmasına neden olmaktadır. Geziler ve göçlerde çoğalmakta ve kültürel kazanımlar birbirini etkilemektedir (Yeter, 2008:69).

3. KÜLTÜREL MİRASIN SORUNLARI

Kültürel mirasın her biri iç ve dış etkenlerden kaynaklanan değişik sorunlarla karşı karşıyadır. Örneğin yapım tekniği ve kullanılan malzemeden (ahşap, tuğla, mermer vb.) kaynaklanan iç etkenli sorunlar; doğa kökenli, kullanımdan ya da kentleşmeden kaynaklanan dış etkenli sorunlarla birleşince kültürel mirasın yaşadığı sorunlar önemli ölçüde artmaktadır.

Restorasyon ve mimarlık alanında uzmanlaşma ve teknolojinin gelişimi, yapımdan kaynaklanan sorunlara etkili çözümler getirebilmektedir. Koruma konusunda sergilenen yaklaşımlara “kültürel mirasın koruma çareleri” başlığı altında ileride ayrıntılı olarak değinilecektir. Dış etkenlerden kaynaklanan sorunlar ise şu başlıklar altında incelenebilir: Doğa kökenli sorunlar, insan kökenli sorunlar, finansman sorunu, kentleşmeden kaynaklanan sorunlar, yasal ve örgütsel yapıdan kaynaklanan sorunlar ve kullanımdan (turizmden) kaynaklanan sorunlar.

3.1. DOĞA KÖKENLİ SORUNLAR

Doğa kökenli sorunlar, deprem, yağmur, sel, heyelan ve yangın gibi etkenlerin yarattığı sorunlardır. Özellikle deprem fay hattı üzerinde yer alan varlıklar büyük

tehlike altındadır. Rüzgâr, güneş, nem oranı ve hava kirliliği gibi etkenler kültürel mirasın yıpranmasına zaman zaman yok olmasına sebep olmaktadır. Kentlerdeki hava kirliliği ve asit yağmurlarının fazla olması nedeniyle, kent merkezlerindeki tarihi yapılar ve heykel gibi sanatsal eserler üzerinde yıpratıcı etkiler yapmaktadır. Örneğin, kirlilik ve asit yağmurunun [Ankara Ulus](#)'ta [Hacı Bayram Câmii](#) bitişiğinde bulunan [M.Ö. II. yüzyılda Frigya](#) tanrısı [Men](#) adına yapılan Augustus Tapınağı'nın mermer bloklarının yüzeylerini aşındırdığı ve üzerindeki yazıların okunmasını güçleştirdiği bilinmektedir.

3.2. İNSAN KÖKENLİ SORUNLAR

İnsan kökenli sorunlar iki grupta incelenebilir. Bunlardan birincisi, kültürel mirası kullanım hakkı olanların yarattığı sorunlardır. Örneğin geleneksel konut dokusunda yaşayanların ihtiyaçları doğrultusunda yapıya yeni eklemeler yapması, yeni ve modern yapılarda oturma isteği gibi nedenlerle konutlarını düşük gelirli kiracı gruplarına kiraya vermesi ve böylece yapıların bakım ve onarımının gereği gibi yapılmaması bu varlıkların eskimesine ve tahribine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle koruma kararı alınan bölgeler, sahipleri tarafından bilerek ve isteyerek tahrip edilmektedir. Tescilli eserlerin çoğu, çatısı açılarak, pencereleri kırılarak olumsuz çevre koşullarına terk edilmekte, kendi kendine yıkılması sağlanmaya çalışılmaktadır (Zeren, 1990:37).

İnsan kökenli sorunların ikinci grubu kültürel mirasın sahipleri dışında gelişen sorunlardır. En önemlisi ise vandalizmdir. Özellikle arkeolojik eserler bunları gezip görmeye gelen insanlar tarafından bilinçli ya da bilinçsizce tahrip edilmektedir. Kapadokya yöresindeki pek çok fresk ve duvar resimleri ziyaretçiler tarafından üzerlerine isim, tarih vb. yazılar yazılarak tahrip edilmiştir. Tarihi eser kaçakçılığı, hırsızlık, kaçak kazılar ulusal ve uluslararası düzenlemeler getirilse bile önlenememektedir (Yılmaz, 2005:110).

Son yıllarda, Osmanlı mimarisinin en önemli eserlerinden Bursa'nın İznik İlçesi'nin Eşrefzade Mahallesi'ndeki 1469 yılında yaptırılan Eşrefzade Camii çinileri ile Manisa'nın Saruhanlı Mahallesi'nde bulunan ve 420 yıllık Muradiye Camii'nde duvar süslemesi olarak kullanılan 80 çininin çalınması tarihi eserlerin tahribatının ne derece ileri aşamada olduğunu gösteren birçok örnekten sadece ikisidir. Bu

bilinçsizlik ise, öncelikle korumamız gereken kendi kültürümüze ait mirasın bile tam anlamıyla korunamadığını göstermektedir.

3.3. EKONOMİK SORUNLAR

Kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi için teknik, malzeme ve parasal (kredi, vergi indirimi, vergi bağışıklığı vb.) yardımı öngören çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak yasal düzenlemeler yapılmış olmasına karşın kaynaklar yeterli düzeyde harekete geçirilememiştir. Kültürel mirası korumada en önemli sıkıntı olan kaynak ihtiyacı; merkezi ve yerel kaynaklar olmak üzere iki grupta incelenebilir (Yılmaz, 2005:111).

2863 sayılı Kanun, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarını, mülkiyetlerinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını korumak, değerlendirmek ve gerekli finansmanı sağlamakla görevlendirmiştir. Ayrıca bu Kanun'da, kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılacağını ve bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine her yıl yeteri kadar ödeneğin konacağını da belirtilmiştir (2863 sayılı KTVKK m:10).

Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı içinse 2863 sayılı Kanun ile Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu kurulmuştur. Kültür Bakanlığınca özel mülkiyete konu olan varlıklara ayni, nakdi ve teknik yardım yapılmakta ve kredi verilmektedir. Verilecek kredilerde onarılacak taşınmaz kültür varlığının kültürel değeri, fiziki durumu, bulunduğu çevrenin özellikleriyle kullanım amacı göz önünde tutulacaktır. Katkı paylarına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ile Bakanlık tarafından yapılacak yönetmelikle belirlenecektir (2863 sayılı KTVKK m:12). Özel mülkiyette bulunan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla yine 5226 sayılı Kanun ile "2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut

İdaresi Başkanlığı'nca müştereken belirlenir" hükmü getirilmiştir. Ayrıca, koruma kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır (2863 sayılı KTVKK m: 21).

Yerel yönetimler de kendi mülkiyet alanlarında bulunan taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım ve değerlendirilmesinden sorumlu tutulmuşlardır. Yerel yönetimlere kaynak oluşturmak amacıyla 2863 sayılı Kanun'un 12. maddesinde; "Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 8. ve 18. maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin %10'u nispetinde 'Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı' tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir" hükmüne, 17. maddesinde; "Koruma amaçlı imar planlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar planlarının yapımı için ödenek ayırırlar" hükümlerine yer verilmiştir. Danıştay'ca aynı Kanun'un 21. maddesinin 3. fıkrasına göre sit alanı içinde bulunan taşınmazın veraset ve intikal vergisinden istisna olduğuna karar verilmiştir (D.9.D. 13.06.1996 T. ve E:1996/1290, K:19996/2291, <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp>, 25.08.2008).

Kamu kurumlarının yetkisi altında olan ve genellikle hizmet binası olarak kullanılan taşınmaz kültür varlıkları, gerekli önlemler alınarak kullanılmaktadır. Ancak bu binaların çoğu ilgili idari birimin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamaktadır. Bu şekilde kullanımları ise bu binalara zarar vermektedir.

Öte yandan, genellikle konut olarak kullanılan ve özel mülkiyete tabi taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarım masrafları, sahipleri ya da kiracılar tarafından üstlenilmektedir. Çoğunlukla eserin özüne aykırı, yapıya yeni işlev kazandırmak amacıyla yapılan bu tarz onarımlara harcanan kaynak miktarı bilinmemektedir. Bunun en temel nedeni gerek merkezi gerek yerel yönetimler tarafından yeterli denetimin yapılmamasıdır (Yılmaz, 2005:113).

3.4. KENTLEŞMEDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Hızlı ve plansız kentleşmenin yaşandığı Türkiye'de hemen hemen tüm kentler

gittikçe bir diğerine benzemektedir. Yüzyıllardır yerleşim gören Anadolu'nun bütün kentleri, birbiriyle uyumsuz eski-yeni yerleşim alanları, gecekondulaşma ve apartmanlaşmanın getirdiği görsel çirkinlik, alt yapı eksiklikleri gibi kentsel sorunlara sahip kentlere dönüşmüştür. Özellikle 1950 sonrası yaşanan köylerden kentlere yaşanan göç ve buna bağlı hızlı kentleşme, 1980 sonrası artan konut ihtiyacına bağlı kentsel toprak ve turizm amaçlı kıyı yağması ile, 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden güvenlik ve ekonomik nedenlerle göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini alt üst etmiştir (Tuncer:2, 04.08.2008, <http://www.haberbilgi.com>). Kentlerin hızlı büyümesi ve plansız kentleşmeyle, tarihsel kent dokularında ve kültürel miraslar üzerinde aşağıda özetlenen olgular ortaya çıkmıştır:

“-Nüfus yoğunlaşması nedeniyle konut, ulaşım ve altyapı sorunlarının kent merkezi ve çevresinde yer alan tarihi ve kültürel mirasın tahribine ve yıkılmasına neden olması; otopark, iş merkezi, konut ve yol yapımı gibi imar hareketlerinde kültürel mirastan ödün verilmesi,

-Koruma hedefi olmayan imar planlamalarının yapılması, neredeyse tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan bu planlar doğrultusunda, spekülasyon amaçlı olarak kentlerde geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı yükseklikte çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması veya kent ve kasabaların eski yerleşim yerlerinde oturan kişilerin onarıma ayıracak yeterli paralarının bulunmaması,

-Kültürel mirasın korunması amacıyla yapılacak her türlü girişimin pahalıya mal olması, özellikle -Koruma amaçlı imar planlarındaki objeyi ya da fiziksel mekanı koruma şeklindeki egemen anlayış sonucunda özellikle kent içinde kalan arkeolojik mirasın sadece parsel bazında korunması, çevresinde her türlü imar hareketine izin verilmesi dolayısıyla kültür varlığının kısmen ya da tümüyle yok edilmesi; bu yerlerin kent peyzajında kaybolması, görselliğin bozulması,

-Kentlerin plansız gelişmesi ve yeni planlarla sağlanan imar haklarıyla kat yüksekliklerinin artması nedeniyle kentlerdeki kültürel çevrenin ve peyzajın bozulması,”(Yılmaz, 2005:114-115).

Örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığının Opera'da bulunan ve 1926 yılında yapılan tarihi binasının hemen arkasına yapılan ek binasının bu binadan daha yüksek olması ve binanın tarihi dokusunu olumsuz etkilemesi nedeniyle son iki katının yıkılması Bakanlığın bu konudaki duyarlılığını göstermesi açısından önemlidir.

-Enerji nakil hattı, otoyol, baraj gibi büyük ölçekli ve bölgesel nitelikli altyapı projelerinin eksik bilgilendirme, gerekli eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanamaması gibi sebeplerle yetersiz planlama ve uygulama sonucunda bazı arkeolojik alanlarının bozulmasına ve hatta tamamen yok olmasına neden olması (Madran ve Özgünel,

2005:51),

-Sit kararı verilmesi ile eski plan uygulamalarının durdurulması, ancak korumaya yönelik planlama ve uygulama çalışmalarının eksikliği nedeniyle geleneksel dokularda ve tarihsel kent merkezlerinde bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme ve çöküntü bölgesine dönüşme olgusu (Kahraman, 1992:97-98),

-Mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesiyle bu alanların düşük gelirli kiracı gruplarını çekerek gecekondu ve sosyal çöküntü bölgelerine dönüşmesi, özellikle kente yeni gelen ve geçimini sağlamakta zorluk çeken bu grupların, kullandıkları yapılarda en basit bile olsa herhangi bir bakım müdahalesini gerçekleştirmemesi, çevrelerine (oraya ait olmadıkları için) sahip çıkmamaları (Madran ve Özgünel, 2005:51), ve ihtiyaçlarına göre yeni eklemeler yaparak orijinal yapıyı bozmaları,

3.5. KULLANIMDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Anıtsal nitelikteki mimari yapılar ile tarihi konutların ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle çoğunlukla özgün işlevlerine uygun olarak kullanılmadığından daha önce bahsedilmişti.

Kültürel mirasın değerlendirilmesinde, turizm amaçlı kullanım daha ön planda olmaktadır. Turizm endüstrisi tarafından doğal kaynakların yanısıra taşınmaz kültür varlıklarının yoğun kullanımı söz konusudur. Genellikle kırsal alanda yer alan bu kaynaklar, en çok kullanılan ve dolayısıyla en çok tahribe maruz kalan kaynaklardır (Yılmaz, 2005:120). Turizmin doğal ve kültürel mirasa olumsuz etkileri kısaca şöyle özetlenebilir;

-Su kaynaklarının kirlenmesi, hava kirliliği, gürültü, özellikle kırsal alanlarda çöpler ve atıklarla görsel ve fiziksel kirlenme; yangın ve ağaç kesme sonucunda orman ve koru alanlarının tahrip edilmesi (Yarcan, 1998:125-126),

-Genellikle tarihi çevrenin altyapısının yetersiz olması nedeniyle yoğun turizm taleplerinin karşılanamaması, kültür varlığının çevresinin kirlenmesine ve bozulmasına sebep olması (Madran ve Özgünel, 2005:110),

-Turizmin getirdiği işlevlerin kültür varlığı niteliğindeki yapılara uymaması

sonucu yapıların işlev uğruna bozulması (Madran ve Özgünel, 2005:111),

-Turizm hizmetlerinin turiste göre sunulması nedeniyle, yerli halkın çevreye ve yaşadıkları yere yabancılaşması, yöreye özgü sosyal ve kültürel özelliklerin yozlaşması (Madran ve Özgünel, 2005:111),

-Yoğun ziyaretçi akınına uğrayan tarihi, kültürel alanların ve yapıların iç özelliklerinin bozulması,

-Özellikle kıyı bölgelerinde belli dönemlerde artan nüfus yoğunluğu ile birlikte yoğun yapılaşma sonucu doğal peyzajın, arazi yapısının, kültürel çevrenin deformasyonu ile tarihi ve arkeolojik sit alanlarının, anıt eserlerin ve sivil mimari örneklerinin tahribi.

4. KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMA NEDENLERİ

Kültürel miras, geçmişle gelecek arasında köprü kuran, kimlik sorununu çözebilen, tarih ve aidiyet bilinci yaratan, kuşaklar arası iletişimi sağlayan değerlerdir. Bu değerlerin yok olması ya da azalması toplumdaki iletişimi ve dayanışmayı zayıflatmakta, giderek kimlik bunalımı ya da bir yere ait olmama duygusunun ortaya çıkarmaktadır. Kültürel mirasın korunması ulusların kimlik sorunları tartışmalarının temelini oluştururken, söz konusu değerlerin insanlığın ortak mirası olduğu, başka bir ifade ile ulus ötesi bir niteliğe sahip olduğu bu çerçevede korunmaları gerektiği savunulmaktadır (Kiper, 2006:15).

Kültür değerlerinin korunma nedenleri arasında; yerel, bölgesel, ulusal, dini vb. bir kimliğin yaratılma aracı olması, estetik ve sanatsal değeri, turizm getirisi ve bir toplumsal ürün olarak önceki kuşaklardan alının mirasın sonraki kuşaklara aktarılmasının sağlanması sayılabilir (Tekeli, 1988/2:57-58).

Koruma, kente ekonomik bir ivme kazandırmakta olup, bir çok toplum günümüzde korumayı ekonomik gelişme stratejisi olarak algılamaktadır. Kültürel değerlerin kazanımı, yerel ekonomileri canlandırıp, yeni istihdam olanakları sağlayacaktır. Kültürel değerlerin korunması sonucunda, bir takım yararlar ortaya çıkmaktadır (Kiper, 2006:23-24). Bunlar;

- Toplumdaki kültürel zenginliğin tanınması,

-Aidiyet ile yerel, bölgesel ve ulusal kimlik duygusunun geliştirilmesi,

- Toplumsal imajın yükseltilmesi,
- Yerel ekonominin özellikle turizm yoluyla canlandırılması,
- Var olan eski yapı stokunun onarılarak bunlara işlev verilmesi,
- Toplumsal bilincin artırılması olarak sıralanabilir.

Bunlara ek olarak, kentlilik bilinci, planlı kent düşüncesi, antik dünyanın talan edilmesi, güzel sanatların tarih bilincine katkısı ve geçmişten esinlenmesinin ulusal benliğe etkisi de kültürel mirası koruma nedenleri arasında sayılabilir (Kuban, 2000:10).

Kültürel mirası korumanın karşısına çıkan engellerden birisi sanayileşme ve küreselleşmedir. Sanayi üretimin ortaya çıkardığı kültür, sadece daha fazla kâr için üretim ve sınırsız tüketim üzerine kuruludur. Niteliğin değil niceliğin öne çıktığı bir toplumsal yapı, yaşamın düzeyini gittikçe düşürmektedir (Kuban, 2000:11). Daha çok kent içi yol şeridi, daha çok kavşak, daha çok alt-üst geçit uygulamaları, ne yapılış amacına hizmet edip trafiği rahatlatmakta, ne de insanlara kentte yaşama sevinci vermektedir. Sadece ulaşımı hızlandırarak, insanı yaşadığı kenti soluklanmasına engel olan robotlaştırma işlevi görmektedir. Plansız inşa edilen bir apartmandaki yaşam, apartmanın yerine yapıldığı bahçe içindeki iki ya da üç katlı evdeki yaşamdan daha kaliteli değildir. Yeşil alanları, kişi başına bir metrekaresinin altına düşmüş bir kentin, bahçeli evlerden oluşan eski kentten daha sağlıklı olduğu söylenemez. Eski yapılar için ileri sürülen, konfor yetersizliği, kalorifer vs. eksikliği, bakım zorluğu gibi şikayetler teknolojik gelişmeler karşısında çözülemeyecek sorunlar değildir (Yeter, 2008:72).

Tarihi çevrenin bakımı, onarımı ve kullanımı, kültürel turizm yoluyla yöreye kazanç sağlayacak ve koruma bölgeleri, trafik, gürültü ve kaza kirliliğinden uzak, daha yeşil, emniyetli, huzurlu ve insan boyutlarına daha yakın ortamlar olarak çıkacaktır. Bu özellikleriyle tarihi alanlar modern, kent içinde soluk alınabilecek mekanlar olarak karşımıza çıkacaktır (Kuban, 2000:12-15).

Ayrıca koruma eylemleri, kamu yararına gerçekleştirilen bir kalkınma unsuru olup, onun gelişmeyi engelleyici bir faktör olarak görülmesi ya da gösterilmesi sadece çıkar gruplarının yararınadır (Madran ve Özgünel, 2005:79). Gerçekten koruma

kavramı gelişme karşısı bir içerik taşımamaktadır. Örneğın mimari korumu kapsamında, tarihi bir belge korunduğında bunun amacı geçmişın estetiğini, emeğini, aklını, geleceğe aktararak bir evrensel çeşitlilik ve farklılık ortaya koymaktadır. İnsanların kendilerini güvende hissetmeleri için geçmişle bir şekilde bağlarının bulunduğuna ve bunun devamlı olmasına yönelik isteklerini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Aslında geçmişın yoğun sindirimi ile yutuculuğu ve geleceğın yapıcılığı, toplumun iki ana kaynağı olup, geçmişten neleri alıp neleri geride bırakmayı bilmek en uygun davranış olacaktır (Erder, 1999:4-5).

Bir eser, güzel olduğı için estetik açıdan, taşıdığı kültürel özellikleriyle bilgi ilettiğı için belgesel açıdan korunmalıdır. Bunun yanında bir yapıtın tarihsel açıdan fonksiyonel, düşünsel, sosyal, ekonomik, politik, dinsel, önemli kişi ya da olayla ilişkili olma gibi diğeri korunma gerekçeleri de bulunmaktadır (Yeter, 2008:74).

Bu yapıtlar tarihe tanıklarını gelecek kuşaklara ancak ayakta sağlam kalarak aktarabileceklerdir. Sahip oldukları güzellikler insan tarafından üretilen diğeri ürünlerden ayrılan bu nesnelere, çeşitli olumsuzluklara karşı yaşam mücadelesi vermektedirler. Örneğın, mimari binalar zaman içinde ortamın ve iklim koşullarının etkisi ile kırılma, kopma, kirlenme gibi etkilenmelerle fiziksel yapısında bozulmalara uğramaktadırlar (Karaoğlu, 1996:115-119).

Mevcut kent merkezlerine iyi hazırlanmış plan ve projeler yoluyla estetik ve ekonomik değeri kazandırılması kent sakinlerinin ortak hafızalarında öne çıkan tarihi, kültürel ve mimari değerlere önem verilmesi, toplumsal yaşamın canlandırılmasında kent yönetimlerince uygulamaya konması beklenen politikalar olmalıdır.

Özetle tarihi ve kültürel mirasın, turizm vb. nedenlerle kentleri canlı tutması, kimlik oluşumunda belirleyici rol oynaması, çekim gücü oluşturması ve en önemlisi kent yaşamını daha anlamlı hale getirmesi nedenleriyle korunması gerekmektedir.

5. KÜLTÜREL MİRASI KORUMA ÇARELERİ

Türkiye’de 1970’li yıllardan başlayarak çeşitli ölçeklerde sürdürülen etkinliklerin hedefi olan koruma, sadece bir merkezi yönetim sorunu değildir. Yerel yönetimlerin ve tüm halkın benimsemesi ve katılımıyla gerçekleştirilebilecek bir konudur. Bu bağlamda, ulusal çerçevede bilinç düzeyinin yükseltilmesi, gerek yasal, yönetsel ve mali önlemlerin kamu yararı ön planda tutularak alınması gerekmektedir.

Dünyadaki gelişmeler yeni teknolojiler ve iletişim, kentler için yeni planlama örnekleri yaratılmasını gerektirmektedir. Kentsel uygarlıklarda ortaya çıkan değerlerin korunması için uygun ön koşullar yaratılmaktadır. Korumanın toplumsal bir görev hem de toplumsal bir hizmet olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla bir süreç çerçevesinde korumanın sosyo-ekonomik boyutu önem kazanmaktadır. Kültür mirasının kentsel yaşamla ilişkisi özenle kurulmalı ve her şeyden önce kültür mirası için bir “ulusal kültür mirası planı”na sahip olunmalıdır.

Ayrıca ülkemizdeki uygulamalarda korumayı bir nevi cezalandırmaya dönüştüren ve henüz felsefi değer bulamayan imar alışkanlıklı düşünce yapısı bırakılmalıdır. Planlarla neyin, nasıl korunduğu kavranmalıdır. Ülkemizde süre giden yanlışlık içinde şehircilik olayına hala imar anlayışıyla yaklaşılmakta olduğu gibi, koruma olayı da bu imarcı zihniyet ve yaklaşım etkisinde rant sağlama esasına dayalı tarzda ele alınmaktadır. Yani henüz koruma felsefesinin ve olgusunun yeterince kabul ettirilemediği, korumanın iticiliği ve ürkütücülüğünün yok edilemediği görülmektedir. Bu koşullarda toplumumuzda kentsel sit koruma ve yenileme alanında fazla bir şey beklenemeyeceği de görülmektedir (Çubuk,1998:3).

Ülkemizde kültür mirasının korunması konusunda toplumsal duyarlılık ve koruma kültürü derinleştirilmeli kültür mirasının korunmasının herkesin sorumluluk alanına girdiği anlatılmalıdır Kültür mirasının gelenek ve modernleşme arasında oluşabilecek veya oluşan gerginliğin olumsuzluklarından etkilenmesi engellenmelidir. En önemli gerekçe olarak da toplumda, tarihle, geçmişle birlikte yaşama arzusu yaratılmalıdır. Bu amaçla yerel ve küçük ölçekli uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Genel olarak korumanın özellikle de kültür mirasının korunmasının devletin işi olduğu kanısı aşılmalı, merkezi ve yerel yönetimlerin dışında, sivil toplum örgütler, gönüllü kuruluşlar ön plana çıkarılmalıdır. Dolayısıyla halkın aktif katılımını sağlayan örgütlenmelere gidilmelidir.

Çağımızın özelliği olan kentsel patlama ve özellikle ülkemizdeki çarpık kentleşmeye karşı kentsel kültür mirasının da korunması önlemleri alınmalıdır. Bir uygarlığın yaşam izleri olan kültür varlıkları ve çevre insanların dikkat ve ilgisine sunulan en önemli kurumlar olarak ortaya konmalıdır. Dikkatler tüm doğal ve tarihi çevrenin korunmasına verilmelidir.

Bu çerçevede son elli yıldır Türkiye’de “kültür varlığı” tanımı ve kent dokusuna kadar uzanan geniş bir yelpazede koruma gereği bilindiği ve mevzuat uygulama yöntemleri varolduğu halde, ilke ve yöntemlerin ülke koşullarına uyarlanmasının gerektiği şekilde yapılmadığı da görülmektedir.

Kültürel mirası korunmasının birçok boyutu olmakla birlikte, bunlardan korumanın, toplumsal, kurumsal, hukuki, fikri ve fiziki boyutlarına ve kentsel koruma politikalarına değinmekte yarar vardır.

5.1. KORUMANIN TOPLUMSAL BOYUTU

Gerçek anlamda koruma olayının, kültürel, sosyal ve ekonomik olmak üzere bir çok yönü bulunmaktadır. Bunlardan en önde geleni kültür olayıdır ve kültür insan hayatının önünde ve arkasında varolan ve giderek büyüyen bir gölge gibidir. Bu gölgenin izlenmesi ve bıraktığı izlerin oluşturduğu mirasın topluma hayat veren şey olarak değerlendirilmesi önemlidir.

Ancak yaşanılan topraklarda geçmişin hayat izlerini taşıyan kültürün topluma hayat verebilmesi onun kendi geçmişine ait olmasına indirgenmekte ve günümüzde bu böyle algılanmaktadır. Bu ise kültürel mirasın korunmasında seçiciliği neden olmaktadır.

Kentlerimizde tarihi varlığın ve toplumun kimliği ve keza mimari oluşumun ortaya koyduğu çeşitli yaşam tarzlarının hissettirilmesi, yani “niçin korunacak” sorusuna yanıt bulunması gerekmektedir. Spekülatif hareketleri desteklemekten uzak politikalarla, kültür mirasının kullanımını bir düzenleme ve sosyal hedefle algılatarak bütünleştirmek ve “nasıl korunacak” sorusuna da yanıt bulmak gerekmektedir. Kısaca hangi kültürel mirasın, neden ve nasıl korunacağıının belirlenmesi ve bunun topluma yansıtılması önem kazanmaktadır.

Kültürel mirasın birikim halinde bulunduğu ve yaşamın bu miras içinde idrak edildiği kentlerimizde, korumanın kültürel olmasının ötesinde sosyal ve ekonomik olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için turizm getirisinin halka yansıtılması gerekmektedir.

Kültür turizminin günümüzde önem kazandığı ve ülke ekonomisine katkı sağladığı bilinmektedir. Toplumun kendi geçmişin izlerini ve kendi inancının

simgelerini taşımayan kısaca kendi geçmişinden bir şeyler bulamadığı tarihi dokuyu neden korumalıdır? Hele de kendisine maddi/manevi bir faydası olmadığı gibi “koruma alanı” ilanı gibi nedenlerle mülkiyet hakkına kısıtlama getirerek zarar da vermekte ise. İşte burada bu yapıların korunmasını sağlamak için yöre halkının onu benimsemesini sağlamak gerekmektedir. Bu ise o kültürel mirasın ekonomik getirisinden yöre halkına pay vermek gibi çeşitli yöntemlerle sağlanabilir.

5.2. KORUMANIN FİKRİ BOYUTU

Sahip olunan kültürel değerlerin ayakta kalabilmesinde restorasyon gibi fiziki koruma yöntemlerine başvurmadan önce onların özgün yapılarıyla mümkün olduğunca uzun bir süre ayakta kalmalarını sağlamak önemlidir. Bu nedenle bu yapıların hangi medeniyete ait olursa olsun toplum tarafından benimsenmesi ve bunlara zarar verilmemesi gerekmektedir. Bunun içinde halkta koruma bilincinin oluşturulması için halka kültürel miras eğitimi verilmesi ve korumaya halkın katılımının sağlanması önem kazanmaktadır.

5.2.1. Kültürel Miras Eğitimi Verilmesi

Koruma toplumdaki her bireyin sorumluluğudur. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinde ve kültürel miras bilincinin yaratılmasında şüphesiz en önemli araç eğitimidir. Kültürel miras alanında bilgilendirme, bilinçlenmeyi sağlayacaktır. Müzelerle işbirliği içinde, çeşitli eğitim teknikleri kullanılarak süreli etkinlikler düzenlenmelidir. Bu etkinliklerle yöre halkı, öğrenciler içinde yaşadığı bölgenin tarihi konusunda bilgilendirilmelidir. Örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düşük bir ücret karşılığında bilimli bir süre içinde ülkemizdeki tüm müzelerin gezilebilmesi olanağı getiren “Müze-Kart” uygulaması bu amaca hizmet eden güzel bir faaliyettir. Ayrıca kültürel mirasa ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarda görsel nitelikli hizmet içi eğitimler verilmesi de koruma amacına katkı sağlayacaktır.

Bir konunun eğitiminin olabilmesi için uzmanlık seviyesinde (üniversite, enstitüler vb.) eğitim kurumlarının olması gerekir. Bu nedenle yüksek öğrenim seviyesinde teşvikler yaratılmalı, bilimsel araştırmalar desteklenmelidir. Böylece hem yaygın eğitim sağlanacak, hem de koruma uygulamaları için nitelikli, eğitilmiş işgücü sağlanacaktır.

Bu arada göç veya başka nedenlerle kente yerleşen ve kent hayatına uyum

sağlamaya çalışanlara, küçük yaştan itibaren tarih ve çevre bilinci aşılmalı ve bu vatandaşlar kültürel değerlerin korunması konusunda bilgilendirilmelidir.

5.2.2. Koruma Bilincinin Oluşturulması

Korumanın sürdürülebilirliği, ancak kültürel mirasın gerçek sahibi olan bireylerin, kültürel değerler hakkında yeterli ve gerekli bilgiye sahip olmaları, koruma anlayışını benimsemeleri ve karar süreçlerine tam katılımları ile mümkündür. Ulusal bilinç yaratılmasında asıl görev hükümetlere düşmektedir. Sahip olunan kültürel miras ve korunması hakkında konular, ana okulundan başlayarak örgün eğitimin her seviyesinde ders programına alınmalıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültürel mirasla ilgili sivil toplum kuruluşlarını desteklemeli, kültürel mirasa ilişkin konuların medyada yer alması sağlamalıdır. Kültürel değerler hakkında bilgi veren ve korumayı anlatan eğitici programlar, belgeseller hazırlanmalıdır. Çeşitli kültürel etkinliklerle konuya olan ilgi artırılmalıdır. Koruma sorumluluğunun toplumun tüm katmanlarına yaygınlaştırılması, özellikle define/buluntu ihbar ödüllendirme mekanizması oluşturulmalıdır.

Kent toprağının değerli olması, bu toprak üzerindeki nüfus baskıları ve rant kaygıları, eski ve yeni arasındaki büyük çatışmayı doğurmaktadır. Bir tarihi mahallenin ya da binanın korunması, aynı yerde yapılması öngörülen yeni yapıların ekonomik getirisi ve toplumun kültür bilinci yani yöre halkının o mahalleyi yada binayı sahiplenmesi arasında karşıtlık ortaya çıkmaktadır (Kuban, 2000:51).

Başka bir deyişle toplumdaki kültürel değerleri benimseme ve tarih bilinci ne kadar ileri düzeyde ise bu değerlerin korunması daha kolay elden çıkarılması da o kadar zor olacaktır. Kültür bilincinden yoksun mal sahibinin elindeki eski yapıyı veya eseri paraya dönüştürme isteği bu konuda karşılaşılan sorunlardan biridir. Bu isteğin ise toplumun ve ilgili idarenin tarihi yapıyı sahiplenmesi nedeniyle başarıya ulaşmaması gerekmektedir.

Ülkemizde ise son elli yılda nüfusu on ile otuz kat arasında artan kentlerde toprak spekülasyonunda elde edilen ve vergilendirilmeyen gelirler, devlet bütçesi düzeyine ulaşmış, tarihi çevre depremden daha etkili bir yıkımla karşı karşıya kalmışçasına yok olmuştur (Yeter, 2008:85).

5.2.3. Korumaya Halkın Katılımı

Halkımızın sahip olduğumuz bu kültürel değerleri koruması için öncelikle bu değeri fark etmesi gerekmektedir. Bunun içinde bu değerlerin anlatılması, tanıtılması yani halkımızın bu noktadaki bilgisizliğinin giderilmesi gerekmektedir. Halkımızın çoğu bulunduğu ildeki kültürel değerleri bilmemekte, sorulduğunda nerede olduğunu tarif edememektedir. Bu durum ise, bu konuda merkezi ve yerel yönetimlerin konuya verdiği önemin göstergesidir. Öncelikle kendi mirasımızdan başlamak üzere bu eserlerin kendilerine ait olduğu bilinci aşılmalıdır. Aidiyet bilincinin aşılması korumaya önemi katkı sağlayacaktır.

Korumanın sürdürülebilirliği, kültür varlıklarının kamuya kazandırılması yani topluma benimsetilmesi ile mümkün görülmekte, halka rağmen korumanın tam anlamıyla sağlanması ise mümkün görülmemektedir. Bu nedenle koruma ile ilgili mevzuatın ve kararların koruma anlayışında halkla bir ilişki kurulmamışsa başarılı olması zor görünmektedir. Kısaca, koruma; bilinç, benimseme/kabullenme ve fedakarlık gerektirmektedir.

5.3. KORUMANIN FİZİKİ BOYUTU

Kültürel bir faaliyet olan koruma konusunda farklı yaklaşımlar sergilenmekte olup koruma eylemi şu sınıflandırmaya tabi tutulabilir (Kiper, 2006:18-19).

1-Prezervasyon : Tümüyle hiçbir değişiklik yapılmaksızın, aynen korumadır.

2-Restorasyon : Eserin orijinaline yönelik onarımını sağlanmasını da içeren korumadır.

3-Konservasyon ve Konsolidasyon: Yapısal bütünlüğü sürdürecektir şekilde, orijinal yapıya fiziki müdahaleyi de içeren korumadır.

4-Rekonstitüsyon : Yapının parçalara ayrılarak aynı mekan yada başka bir ortamda korunan parçalarla yapının parçaların yeniden bir araya getirilmesi bu tür koruma anlayışına örnektir.

5-Restitüsyon : Yapının eldeki belgelere dayanılarak yeniden inşa edilmesi ile eskinin canlandırılmasına yönelik koruma anlayışı ve daha çok, yitirilen tarihi yapının yeniden inşasına yönelik çabadır.

6-Rekonstruksiyon: Yıkılan yapının aynı anlamda yeniden yapılmasıdır.

7-Replika: Yapının aynısını başka mekanlarda da kopyalamak anlamına gelmektedir. Genelde orijinal yapı ile aynı zamanda farklı mekanlarda bulunmaktadır.

Bu sayılan koruma eylemleri içerisinde en ideali prezervasyondur. Zira tarihi yapıların tahribine yol açacak koşullara engel olup, onları yapıldıkları şekliyle yaşatmak demektir. Ama bunun çokta kolay olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle diğer koruma eylemleri gündeme gelecektir ki bunlar arasında özellikle restorasyon, daha çok uygulama olanağı bulunmaktadır. Gerek dünyada gerekse ülkemizde çeşitli koşullar altında tarihi özelliklerini kaybetmeye yüz tutan eserler bu yöntemle kazanılmaya çalışılmaktadır (Yeter, 2008:80-81).

Restorasyon çalışması proje hazırlama ve uygulama içerikli iki ana bölümde gerçekleşmekte, proje hazırlama bölümü ise rölöve ve projesi (mevcut durumu gösterir), restitüsyon projesi (eserin ilk yapıldığı andaki durumunu gösterir) ve restorasyon projesi (binanın alacağı fonksiyonla birlikte yeni durumunu gösterir) olmak üzere üç ayrı çalışmayı gerektirmektedir. Hazırlanan bu projelere uygun olarak yapının onarımı ise kuşkusuz hem yeterli donanıma sahip yapı teknik elemanlarına hem de uygun nitelikteki malzemeye gereksinme duymaktadır (Yeter, 2008:81). Kısacası restorasyonda eski eserin özellikleriyle buna uygulanacak yöntem ve tekniğin kullanılan malzemenin önemi dikkate alınmalıdır. Ayrıca bu konuda alının eğitim düzeyi de onarımın kalitesinin artıracaktır.

Restorasyon dışındaki diğer koruma yöntemler ise daha seyrek başvurulmakla birlikte önemli görülmektedir. Her şeye karşın ayakta tutulmayan bir tarihi esiri rölöve ve restitüsyon projelerine göre rekonstruksiyon yoluyla yeniden yapmak değerli bir uğraş olacaktır. Örneğin Bosna savaşında yıkılan tarihi Mostar Köprüsü'nün yıllar önce hazırlanan rölövesine göre yeniden inşası gibi (Ayverdi, 2000:260).

Bütüncül bir çevre anlayışı, hem tarihi ve doğal çevrenin hem de bu çevrenin öğeleri olan yapıların korunmasını kolaylaştıracaktır. Birey-toplum-doğa ve fiziki çevre ilişkileri bir bütün olarak ele alınır ve bu ilişkiler yaşam kalitesi ile ilişkilendirilir ve değerlendirilirse, tarihi çevreyi korumak daha önemsenecek ve kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda insan bir kültür bileşeni ve ögesi durumundadır. Plan

kararları spekülâtif baskılarla yüksek arazi ve arsa rantı, paraya dönük hesaplar, otomobil kullanımının önceliği gibi ölçütler üzerine oturduğu zaman, insan mutluluğu merkezli bütüncül çevre vizyonu göz ardı edilecektir (Kuban, 2000:14). Tek yapı üzerindeki korumanın çabasının kent alanlarındaki bütüncül koruma alanlarında aynı düzeyde olmadığı görülmektedir. Bunun nedenleri olarak; kentleşmenin daha karmaşık boyutlarının olması, tek yapıya nazaran kent boyutunda alınacak kararların daha çok politik ve spekülâtif nitelik kazanması ve kent ölçeğinde korumacılık anlayışının kökeninin yeni olması sayılabilir (Kuban, 2000:37).

Korumada önemli ölçü eserin özgün özellikleriyle korunmasıdır. Özgün olarak koruyunca onarmaya gerek kalmayacaktır. 1960'lardan sonraki hızlı kentleşmesi ve bugün nüfusun %60'dan fazlasının kentlerde yaşıyor olması ve bu esnada belediyelerin büyük sorunlar yaşaması, özellikle planda gelişme hızına yetişememeleri, kültür unsurunun ihmal edilmesi ve ekonomik gelişmenin, betonlaşmanın tarihi mirası tahrip etmesi noktasına taşımıştır.

Fiilen çalışan kültür ve tabiat varlıkları koruma bölge kurullarının gündeminin %90'ının yıkım ve tescilden düşme talebi olması bizdeki koruma bilincinin oranını da yansıtmaktadır. Korumanın tam anlamıyla sağlanabilmesi içinde korumaya halkın katılımını sağlamak gerekmektedir.

Koruma konusunda diğer bir tartışma da bir eski kent dokusunda her büyük anıta yada yapıya karşın binlerce konut olduğu, dolayısıyla onların kültürel değerlerini büyük anıtlarla eş tutunca korumanın güçlüğü ve yapılabirliği hususudur. Bu, sadece ekonomik nedenli bir zorluk olarak görülmemektedir. Şöyle ki; konutların mülkiyet açısından kendilerine özgü bir konumları olup, tarih boyunca kazandığı sosyal imgelerle ailenin parçası halindedir. Kişi evini kullanma ve gönüncce değiştirme ve düzenleme hakkını kendisinde görmektedir. Ancak ailenin ayrılmaz bir parçası olan konutların içinin onlara ait olduğu varsayımı yanında dış ceplerinin kente, kentliye ait olduğu da kabul edilmesi gereken bir gerçektir (Yeter, 2008:85-86).

Gerçekten de 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21. maddesinde, evin içerisinde yapılan derz, iç-dış sıva, boya, badana vs. gibi tadilatın taşıyıcı unsurları etkilemesi gibi durumlar dışında herhangi bir ruhsat gerektirmediği belirtilmektedir. Konu ile ilgili Danıştay'ın bir kararında; kullanılan malzemenin niteliğine bakılmaksızın açık

ve çıkma niteliğinde bulunan balkonun kapatılmasının ruhsat gerektirdiği gerekçesiyle, belediyece verilen yıkım ve para cezası işlemini iptal eden idare mahkemesi kararında isabet görülmeyle bozma kararı verilmiştir(D.6.D., 08.05.2006 T. ve E:2005/98, K:2006/2497, <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp>, 25.08.2008).

Görüldüğü üzere tarihi değer taşımayan bir yapının dış cephesinde yapılacak değişiklikler şehrin görünümünü dolayısıyla orada yaşayan insanların menfaatini ilgilendirmekte bu nedenle de belli kurallara tabi tutulmaktadır. Tarihi değer taşıyan yapılarda mülk sahibinin sınırsız kullanım hakkı bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Kentsel kurgunun bir parçası olan yapının dışı, kütlesi ve çevresi kentte yaşayanların ortak beğeni, sevgi ve övünme kaynağı olarak toplumun sayılacaktır (İzgi, 1999:38).

Tarihi estetik nedenlerle anıt olarak tescil edilmiş yapıların yanı sıra kent dokusu da korunma önceliğine sahip olmalı ve fiziksel çevre, biçimsel özellikleri ya da ayrıcalıkları öne çıkarılarak incelenmeli ve belgelendirilmelidir. Bu kapsamda röleve, fotoğraf ve diğer belgelerin derlenerek envanterin hazırlanması, çevredeki yapıların ve alt yapıların sınıflandırılması ile doku verilerinin analizi önemli görülmektedir (Kuban, 2001:18). Bu derleme ve değerlendirme, bölgede yapılacak kentsel yada sağlıklılaştırma çalışmalarının veri tabanı oluşturacak, gerekli koşulları yöntemleri ve kaynakları gösterecektir (Yeter, 2008:86).

1975 yılı Avrupa Mimari Miras Yılı olarak kabul edilmiş ve bu kapsamda çeşitli etkinlikler düzenlenmiş, açıklanan Amsterdam Bildirgesinde ilk defa “bütünleşmiş koruma” kavramından bahsedilmiştir. Bu kavramın sadece fiziksel çevrenin, yapıların, objelerin değil, onların içinde ya da yanında diğer kültür öğelerinin ve insanların da korunması yani bütüncül koruma anlamını taşımaktadır (Yeter, 2008:87). Bu nedenle kültürel değerlerin korunmasında korumanın sürdürülebilir ve bütüncül olması konusu önem kazanmakta ve var olan tarihi dokunun istisnalar hariç yıkılıp yeniden yapılmaması, son durumu itibariyle yaşanılabilir bir mekan haline getirilmesi gerekmektedir.

Ancak anılan bildirmede yer alan önerinin doğru olduğu kabul edilmekte ise de

içeriği itibariyle uygulanması kolay değildir. Dünyada bir çok yerde köy müzesi, kültür köyü veya açık hava müzesi adıyla bu konuda bir çok örnek olmakla birlikte, ülkemizde 2002 yılında kurulmasına başlanan Kastamonu'daki Doğa ve Kültür Köyü buna örnek gösterilebilir (Yeter, 2008:88).

Hal böyle olunca, çevresel kültürel değerlerin korunmasında hukuk kurallarının tam bir çözüm getirmediği ve etik kuralların önem kazandığı görülmektedir. Kısacası “birey” (ben) merkezli düşüncenin yerini “toplum” (biz) merkezli düşüncenin alması gerekmekte olup bu husus koruma noktasında önem kazanmaktadır.

5.4. KORUMANIN HUKUKİ BOYUTU

5.4.1. Uluslararası Düzenlemeler

Kültürel miras alanında gerek uluslararası gerekse her ülke ulusal boyutta çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Ancak özellikle uluslararası alandaki (Avrupa'daki) gelişmeler, ülkelerin ulusal mevzuatını biçimlendirmesinde daha etkin olmuştur. Bunun en önemli sebebi Avrupa'da doğup gelişen aydınlanma felsefesinin, uygarlığın kesintisiz yükselebilmesi ve gelişebilmesinin kültürel mirasın, tarihsel kent dokularının korunmasıyla gerçekleşeceği bilincini içermesidir (Ekinci, 2003:234). Avrupa önderliğinde kültürel mirasa ilişkin çok sayıda ilkeler ve esaslar belirlenmiş, kararlar alınmıştır.

Uluslararası nitelikli sözleşmeler TBMM tarafından bir yasayla benimsedikleri için koruma hukukumuzda yasa düzeyinde etkili olmakta ve Anayasaya aykırılıkları iddia edilememektedir. Bu düzenlemelerden kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği hakkında pek çok ilke getiren ve konumuz kapsamında önemli olanlar aşağıda özetlenmiştir. Bu düzenlemeler kısaca değindikten sonra bu düzenlemeleri hayata geçmesinde baş rol oynayan ülkelerin bu düzenlemelerin hükümlerini uygulamadığını göstermesi açısından kültürel mirasın uluslararası katliamına da değinilecektir.

5.4.1.1.Venedik Tüzüğü

1964 yılının Mayıs ayında Venedik'te toplanan Tarihi Anıtlarla İlgili Mimar ve Teknisyenlerin İkinci Uluslararası Kongresi'nde kabul edilen Venedik Tüzüğü

5805 sayılı özel kanun ile kendisine verilen yetkilere uygun olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Tüzüğün birinci maddesi, “Tarihi anıt kavramı sadece mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zaman geçmesiyle kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içerir” ifadesiyle korumanın sınırını kentsel ve kırsal alanları kapsayacak şekilde genişletmiştir (Ahunbay, 2004:150).

5.4.1.2. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme

UNESCO'nun 1972 yılında Paris'te toplanan 17. oturumunda kabul edilen ve bugün 150 den fazla ülke tarafından imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'si, kültürel ve doğal mirasın ulusal ve uluslararası korunmasını öngörmektedir. 14.4.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunan bu Sözleşme Bakanlar Kurulu'nun 23.5.1982 tarih ve 8/4788 sayılı kararı ile onaylanarak 14.2.1982 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Sözleşme, koruma altına alınacak kültürel mirasın neler olduğunu açıkladıktan sonra sözleşmeye taraf olan devletlerden her biri, kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevinin öncelikle kendisine ait olduğunu kabul edeceği vurgulamıştır. Ayrıca, taraf devletlerin “kültürel ve doğal mirasa doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zarar verebilecek kasıtlı önlemleri almamayı” ve “uluslararası işbirliği”ni taahhüt ettiği belirtilmiş ve kültürel ve doğal mirası korumak için ülkelerinde almaları gereken önlemler sıralanmıştır (<http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/dkulmirassoz.htm>, 25.08.2008).

Sözleşme, kültürel mirasının korunması için gerekli finansal ve teknik bilginin sağlanması konusunda uluslararası işbirliğini öngörerek, uluslararası ve ulusal hukuk bakımından konunun ele alınmasını sağlamıştır. Bu girişim, uluslararası ve hatta bunu da aşan yeryüzü anlayışında diğer bir deyişle küreselleşmenin de üstünde bir kültürel miras anlayışına geçişi sağlamıştır. (Yılmaz, 2005:8)

5.4.1.3. Avrupa Mimari Miras Yılı ve Amsterdam Bildirgesi

1975 yılında Avrupa Konseyi'nin 25. kuruluş yıldönümü nedeniyle gerçekleştirilen çalışmalar arasında kültürel miras önemli bir başlık olarak ele alınmıştır. 1975 yılı Avrupa Konseyi tarafından "Geçmiş İçin Bir Gelecek" sloganı ile Avrupa Mimari Miras Yılı olarak ilan edilmiş ve Amsterdam Bildirgesi yayımlanmıştır.

Bildirge, "bütünleşik koruma" kavramına değinmesi açısından önemlidir. Şöyle ki, yeni bir koruma politikası ve bütünleşik koruma uygulanmazsa, toplumun çok yakında geleneksel çevresini oluşturan yapı ve sit mirasının çoğunu yitirileceği, korumanın bugün tarihi park ve bahçelerin yanı sıra, tarihi kentler kentlerin eski mahalleleri ve geleneksel karakteri olan kent ve köyler için de gerekli olduğu, kültürel değer taşıyan tüm yapıların çevreleriyle birlikte geniş bir perspektif içinde görülmesi ve korunması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca korumacılarla planlama sorumluları arasında sürekli bir diyalog olması gerektiği ve korumanın kent ve bölgesel planlamada çok daha belirleyici bir rol oynaması gerektiğine değinilmiş; bütünleşik koruma açısından gerekli olan araçlar tanımlanmaya çalışılmıştır (Ahunbay, 2004:152-156).

5.4.1.4. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi

Granada'da 1985 yılında kabul edilen Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, mimari mirasın korunması maksadıyla çok önemli hükümler getirmektedir. Örneğin, sözleşmeye taraf olan ülkelerin; mimari mirasın korunması için yasal önlemler almayı; bu önlemler çerçevesinde ve her ülkeye ve bölgeye has yöntemlere göre anıtların, bina gruplarının ve ören yerlerinin korunmasını; söz konusu varlıkların yasal korunması için gerekli denetim ve yetki işlemlerini uygulamayı; tüm korunan varlıkların bozulmasını, hasar görmesini veya yıkılmasını önlemeyi taahhüt edeceği gibi birçok hüküm sıralanmıştır (<http://www.avrupakonseyi.org.tr>, 25.08.2008).

5.4.1.5. Avrupa Kentsel Şartı

Avrupa Konseyi tarafından 1992 yılının mart ayında kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı kültürel mirasın korunmasını bir kentli hakkı olarak ele almıştır. 20 maddelik bir deklarasyon ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşan Avrupa Kentsel

Şartı, kısa ve öz olarak; ulaşım ve dolaşım, kentlerde çevre ve doğa, kentlerin fiziki biçimi, kentlerde mimari miras, konut, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi, kentlerdeki özürsüz ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler, kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme, yerleşimlerde kültür, yerleşimlerde kültürler arası kaynaşma, kentlerde sağlık, halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması ve kentlerde ekonomik kalkınma ana başlıkları altında kentlerin gelişmesinin niteliksel yanları ve yaşam kalitesine ilişkin bir dizi evrensel kılavuz ilke belirlemektedir

(<http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyanlasma7.php>, 25.08.2008).

Söz konusu bu şart, kentsel merkezlerdeki kültürel mirasın korunmasını ayrı bir başlık altında ele almıştır. Kentsel mirasın, kent dokusunun önemli ve yeri doldurulamaz bir parçası olduğu, kentin ve onun sakinlerinin kimliği açısından yaşamsal öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu miras, gelecek kuşaklara bir kültürel referans sistemi aktarır, Avrupa'nın ortak tarihinin ve geleceğinin bağlamını ve bilincini oluşturur. Bu nedenle kentsel koruma; dikkatle oluşturulmuş yasal çerçeveyi, bilgilendirme politikalarını, yeterli mali mekanizmaları, belli sanatların ve tekniklerin sürdürülmesi ve bazen de canlandırılmasını gerektirmektedir. Kentsel miras, genel planlamanın asli bir ögesi kılınarak çağdaş yaşamla bütünleştirilmelidir. Ekonomik gelişmede kentsel mirasın yeri göz ardı edilmemelidir (Yılmaz, 2005:28-29).

5.4.1.6. Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi

1992 yılının Ocak ayında Maita'da kabul edilen Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi, arkeolojik mirasın korunmasında oldukça kapsamlı düzenlemeler getiren bir diğer önemli uluslararası sözleşmedir. Söz konusu sözleşme, envanter ve araştırmaya yönelik önlemler, koruma önlemleri, araştırma ve korumanın finansmanı, bilimsel bilginin toplanması ve dağıtımı ile kamu bilincinin artırılması hususlarında bir çok hüküm getirmiştir (<http://www.avrupakonseyi.org.tr>, 25.08.2008).

5.4.1.7. Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Malların Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi

1954 tarihinde imzalanan Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Malların

Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi'ne göre, savaşta işgalci tarafın, işgal edilen ülkenin kültür varlıklarının korunmasından sorumlu uzmanlara destek sağlayacağı ve bu bağlamda, savaştan zarar göreceği anlaşılan kültür varlıklarının korunmasına ilişkin önlemler, işgal edilen ülkedeki ilgililer tarafından alınamıyorsa, bu önlemlerin işgalci ülke tarafından alınacağı belirtilmektedir. Ayrıca, üye ülkeler barış zamanında olası savaş tehlikesine karşı kültür varlıklarını koruyucu önlemler alacaklarını ve kültür varlıklarını bir savaş halinde korunmasını zorlaştıracak işlevlerde kullanmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. (Madran ve Özgünel, 2005:81).

5.4.2. Kültürel Mirasın Uluslararası Katliamı

Uzun ömürlü imparatorluklar ve devletler, hüküm sürdükleri topraklarda yaşayan toplulukların tarihleri, kültürleri ve düşünce yapıları üzerinde, izleri bugüne kadar uzanan derin ve silinmez izler bırakmışlardır. Roma ve Bizans imparatorluklarının Akdeniz Havzası ve Avrupa'da silinmez izler bıraktığı gibi Osmanlı İmparatorluğu da hem Balkanlarda hem de Ortadoğu'da derin ve silinmez izler bırakmıştır.

Roma ve Bizans İmparatorlukları gibi alabildiğine geniş bir coğrafyada farklı dinler ve milletlere mensup toplulukları asırlar boyunca yönetmeyi başaran Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolü altında kalmış bölgelerde bıraktığı kültürel miras hem Batılılar hem de Osmanlılarla aynı geçmişi paylaşanlar tarafından yok sayılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü, çok dinli, çok dilli ve çok uluslu yapısını bilinçli olarak görmezden gelinmekte ve Balkanlardaki Hıristiyan toplumlar ve güneybatı Asya'daki Ermeniler, ayrı bir dil ve dine dayalı milliyetçilik rüzgarına kapılarak Osmanlı mirasını, yabancı bir gücün hegemonyası olarak görüp kabullenmemektedirler.

Ayrıca, aynı dini değerleri paylaşmalarına rağmen Arapların da Osmanlı idaresinin bıraktığı mirası genelde sahiplenip korumadıkları ve Osmanlı dönemini yabancı bir yönetim olarak gördükleri söylenebilir.

Kültürel mirasın uluslararası tahribini ve yok edilmesini görmek için çok fazla geçmişe gitmeye gerek yoktur. Amerika'nın insanlığın kültürel mirasına karşı gösterdiği duyarlılığı göstermesi açısından, Irak'ta yaşanan ve özellikle ört bas edilen kültürel mirasın yok edilmesine ve yağmalanışına bakacak olursak durum hiç de iç

açıcı değildir. Çünkü sorun sadece maddi kültürel zenginliğin yağmalanması/ tahrip edilmesinden ibaret kalmamakta; sanatı, kültürel mirası ayaklar altına alınan bir toplumun çiğnenen onuru toplumun ruhunun, bilincinin tahribini de kapsamaktadır. Irak savaşında Bağdat'ın, Moğollardan bu yana en büyük kültürel saldırıya maruz kaldığı, daha doğrusu İslam medeniyetine ve kadim medeniyetlere ev sahipliği yapan Bağdat'ta tarihi mirasa yönelik kitlesel katliam yaşanmış ve yaşanmakta ve tüm dünya buna hiç ses çıkarmamaktadır. Amerika ve batı dünyası Buda heykellerinin Taliban tarafından bombalanmasını savaş nedeni yapmakta ancak Bağdat kütüphanelerindeki yüz binlerce el yazması eseri ve diğer bir çok tarihi eseri yakıp yıkmakta veya buna göz yummaktadır (Emre:1, 25.08.2008, <http://yenisafak.com.tr>).

Kültürel mirasın korunması konusunda onlarca uluslararası belge imzalayan Avrupa ülkeleri başka medeniyetlerin ve kendi kültürel miraslarının korunması konusundaki duyarlılığı Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda ve Ortadoğu'da bıraktığı tarihi yapıların korunmasında neden göstermemektedir. Sırpların, Bosna Savaşında Osmanlı İmparatorluğu'nun adeta simgesi olan Mostar Köprüsünü bilinçli olarak bombalamasının altındaki amaç nedir? Kanaatimizce bu bilinçli tahribin altında yatan neden, Osmanlı İmparatorluğunu eserleri karşısında ezilenlerin bu medeniyetin imgesi, hafızası olan şehri ve barındırdığı değerlerini yok ederek onu hatırlatan her şeyi yeryüzünden silmek istemeleridir.

Kültürel mirasın ortadan kaldırılması sonuçta toplum hafızasında bir yara açacağı kesin olsa da bu yara kimin ve nasıl tahrip ettiğine bağlı olarak değişmektedir. Doğal afetler sonucu yıkılan bir mimari eserle işgalcilerin bir milletin onurunu ve kimliğini aşağılamak için yaptığı tahribatının anlamı farklı olmaktadır (Emre:2, 25.08.2008, <http://yenisafak.com.tr>).

Kültürel mirasın bilinçli olarak yok edilmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz;

-Karşılaşılan kültürel zenginlik ve tarihi derinlik karşısında duyulan eziklik hissi,

-Toplumun kültürel mirası yok edilerek medeniyet bilincinin ve ulusal gururunun yıkılması, böylelikle sömürgeleştirilmesinin çok daha kolay olacağını düşünülmesi,

- Tarihi eser kaçakçılığı ile bu eserleri kendi müzelerinde sergileme ve bu yolla kazanç sağlama arzusu,

- Farklı dinler ve milletlere mensup toplulukları tarafından meydana getirilen kültürel yapılara hoşgörü ve tahammül gösterilememesi ve bu milletlerin miras bıraktıkları topraklardan hak iddia edebileceği düşüncesi gibi.

5.4.3. Ulusal Mevzuat

5.4.3.1. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukukunun Gelişimi

Bugün kültür ve tabiat varlıkları ilgili ilk hüküm Osmanlı mevzuatında yer almaktadır. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde, bazı eski eserlere zarar verenlerden ceza alınması öngörülmüştür. Daha sonra, 1869, 1874 ve 1884 tarihlerinde düzenlenen Asarı Atika Nizamnameleri (Eski Eserler Tüzüğü) doğrudan “eski eser”i konu almaktadırlar. Bu düzenlemelerde, eski eserin devlet malı olduğu, taşınır eserlerin, onu bulanların malı olduğuna ilişkin hükümler bulunmakta ve taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda yeterli hükümlerin bulunmadığı görülmektedir.

1906 yılında yayınlanan ve 1973 yılına kadar yürürlükte kalan son Asarı Atika Nizamnamesi ise, taşınmaz kültür varlıklarının tanımı ve korunması konusunda daha kapsamlı düzenlemeler içermiştir. Türkiye Cumhuriyetin kurulmasından sonra doğrudan korumaya yönelik ilk yasal düzenleme, 1973 yılında yürürlüğe giren 170 sayılı Eski Eserler Kanunudur. Bu Kanun ile, korunması gerekli eser tanımı tek yapı ölçeğinin dışına çıkarılarak “sit” kavramı getirilmiş, çevre ölçeğinde korumanın, planlama ile gerçekleştirilebileceği belirtilmiş, envanter ve tescil ile başlayan koruma süreci netleştirilmiş, eski eserlerin bakım ve onarımından sorumlu kuruluşların belirlenmesi, eski eser sahiplerine bazı muafiyetler tanınması ve devletin çeşitli mekanizmalar oluşturarak, eski eser sahiplerine parasal, malzeme ve teknik yardım yapması gibi yenilikler getirilmiştir. Ancak zaman içinde çağdaş bakım ve korumada yetersiz kaldığı ve çelişkili hükümler taşıdığı ileri sürülerek 1983’de, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe sokulmuştur. Bu Kanuna değinmeden önce kültür ve tabiat varlıklarının Anayasadaki yerine bakmakta fayda vardır.

5.4.3.2.Anayasal Koruma

1982 Anayasasının “Tarih, Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması” başlıklı 63’üncü maddesinde, “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir” ifadesinin bir sonucu olarak kültür ve tabiat varlıkları korumak devletin anayasal görevidir.

Maddenin birinci fıkrasında, devletin destekleyici ve teşvik edici tedbirler ve önlemler alacağı belirtilmiş, maddenin gerekçesinde ise bu hususun, varlıkların bulunması, toplanması, restorasyonu ve müzelerde sergilenmesini sağlamayı; tahribini, yurt dışına kaçırılmasını önlemeyi; koruyucu mevzuatın geliştirilmesini ve eğitim konusunu kapsadığı belirtilmiştir. İkinci fıkradaki sınırlama ve muafiyetlerden kastedilenin ise (gerekçede) özel mülkiyet konusu varlıkların sahiplerinde bırakılarak onlara bu varlıkları korumaları için yardımda bulunulmasını ve kanunla sınırlama getirilmesi halinde de menfaatlerin denkleştirilmesi ilkesi gereği uğradıkları zararların tazminini içerdiği belirtilmiştir. Bu halde devletin bu varlıkların korunması ve geliştirilmesi hususunda anayasal bir görevi olduğu söylenebilir. Ancak sosyal ekonomik hak ve ödevler altında düzenlenen tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması görevi yine Anayasanın bir başka maddesi, 65.madde, gereği devletin ekonomik istikrarını korunması için ancak mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirileceği belirtilmiştir. Yani devlet, bu varlıkların korunmasını sağlarken mali kaynaklar gözeterek yerine getirecektir.Bu düzenlemeye paralel olarak 2863 sayılı Kanun’un 7.maddesinin 2.fıkrasında devletin imkanları göz önünde tutularak taşınmaz kültür varlıklarının tespitinin yapılacağı belirtilmiştir. Bu madde Anayasa Mahkemesinin önüne geldiğinde Anayasa Mahkemesi kararında Anayasa’nın 65. maddesini göz önüne alarak devletin bu varlıklar üzerindeki görevlerini yerine getirirken mali kaynaklarla sınırlı olduğunu belirtmiştir. Kararda özetle şöyle denilmiştir;

“(…)devlete böyle bir mali külfet yüklenirken, onun sahip olduğu imkanlar gözden uzak tutulamaz. Bu imkanlar düşünülmeden, çok fazla eserin korunmak için belirlenmesi, bunların gerektiği gibi korunamaması sonucunu da doğurabilir. Anayasa’nın 65. maddesinde, Devletin, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile

belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği öngörülmüştür. Kültür varlıklarının korunmasında da buna benzer bir kısıtlama getirilmesi Devlete verilen koruma görevinin amacına ve anayasa koyucunun iradesine ters düşmez” (28.6.1988 T ve E:1987/21, K:1988/25, <http://www.anayasa.gov.tr/general/kararbilgibank.asp>, 25.08.2008).

Mülkiyet hakkının düzenlendiği Anayasa'nın 35.maddesinde, mülkiyet hakkının kamu yararı gereği sınırlanabileceği ve bu hakkın toplum yararına aykırı kullanılmayacağı düzenlenmiştir. Buna göre kültür ve tabiat varlıklarının özel mülkiyete konu olması halinde de, bu hakkın toplum yararına aykırı kullanılmayacağı ve bu hak sahibinin mülkiyetine tabi varlığı kullanmasının kamu yararı gereği sınırlanabileceği belirtilebilir. 2863 sayılı Kanunu'nun 5.maddesinde bu varlıkların “devlet malı niteliğinde” olduğu belirtilmiştir. Bu halde özel mülkiyete tabi olsun yada olmasın bu varlıkların “kamusal mal” niteliği, onların kamu yararına aykırı kullanılmaması sonucunu doğurur. Bu noktada mülkiyet hakkına getirilen bu sınırlamanın temelinde, “kamu yararı ile koruma ve geliştirmenin karşılıklı ilişkisinin gelişerek ve gelecek kuşakların haklarını da güvenceye alacak şekilde sürdürülmesi” (Geray:1,25.8.08,<http://www.cekulvakfi.org.tr>) amacının bulunduğu belirtilmelidir.

5.4.3.3. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Bugün Türkiye’de, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili temel hukuksal düzenleme, 21.7.1983’te yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’dur. 1987 yılında bu kanunun pek çok maddesinde değişiklik yapılmış ancak bu kanuna da pek çok eleştiri getirilmiştir. Bu eleştiriler kanunun yetersiz, özensiz, dikkatsiz ve hatta gayri ciddi, çelişkili, bilimsellikten uzak ve ceza yaptırımlarının kanunilik ilkesine aykırı olduğu ve koruma kurullarının siyasi etkiye açık olduğu (Kanadoğlu, 2007:30) yönünde olmuştur.

Kanuna diğer bir eleştiri ise, yetki karmaşası ile ilgilidir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda pek çok kurum ve kuruluş görevli ve yetkili kılınmıştır. Ancak kurum ve kuruluş sayısının artması olayların çözümünde yetki kargaşasına yol açmış ve bu doğan boşluk varlıkların korunması ve geliştirilmesini zorlaştırılmıştır. Örneğin Çevre Kanunu'nun 1.maddesinde “doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunması” Çevre ve Orman Bakanlığı'nın görev alanında tanımlanırken, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu aynı görevi Kültür ve

Turizm Bakanlığı'na vermiştir. Kanunen her iki bakanlığın da koruması altında bulunan bu varlıkların tahribi, ülke dışına kaçırılmasının ve yok olmasının önüne geçilememiştir (Özkaya:3, 25.08.2008, <http://www.ekolojistler.org>).

Kurumsal örgütlenme açısından kültür ve tabiat varlıklarının korunması merkezi idare açısında temelde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve bakanlığa bağlı taşra teşkilatı eliyle yürütülür. Ancak son dönem yaşanan "kamu yönetimindeki değişim" sürecinde hazırlanan Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkındaki Tasarı bu bakanlığın taşra teşkilatının kapatılmasını ve bakanlığın yeki ve görevlerinin belediyeler ve il özel idarelerine devrini düzenlemektedir. Bu varlıkların korunması ve geliştirilmesi öncelikle o varlığın bulunduğu yöredeki insanların menfaatini içerir. Bu noktada, bu varlıkların korunmasında yerel yönetimlere düşen görevler tartışmasız önemlidir. Ancak yerel yönetimlerin yeterli mali kaynakları sağlamasında merkezi idarenin bir fon aracılığı ile desteği gereklidir. Ayrıca politikaların belirlenmesinde ve yerel yönetimlerin yürüttüğü koruma faaliyetlerinin koordinasyonunun sağlanmasında merkezi idarenin de önemli bir rolü olmalıdır (Özkaya:3, 25.08.2008, <http://www.ekolojistler.org>). Kanun ile ilgili diğer değerlendirmelere ise yeri geldikçe değinilecektir.

5.4.3.4. Diğer Hukuki Düzenlemeler

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'un dışında koruma konusunda hüküm içeren diğer bazı Kanunlara ise, Milli Parklar Kanunu, Belediye Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu, Çevre Kanunu, İmar Kanunu, Boğaziçi Kanunu, Kıyı Kanunu örnek gösterilebilir. Devlet organlarının kuruluş kanun ya da kanun hükmünde kararnameleri de taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda hükümler içermektedir. Ancak bu alışmadı yukarıda sayılan mevzuatları tek tek inceleme olanağımız bulunmamaktadır.

5.5. KORUMANIN KURUMSAL BOYUTU

5.5.1. İdari Kurumlar

5.5.1.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kanun'un 10. maddesinin 1. fıkrası ile, her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak

için gerekli tedbirleri almak, aldirmek ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırma görevi Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir.

Görüldüğü Kültür ve Turizm Bakanlığı, tüm ülke ölçeğinde kültür varlıklarının belirlenmesi ve korunması yetkisi kamu kurumları ve vakıfların mülkiyetindekiler hariç olmak üzere kültür bakanlığına verilmiş olup bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı birinci derece sorumlu kuruluş olarak kabul edilmiştir. Ancak Bakanlığın mevcut bütçesi ve personel kadrosuyla bu görevi yerine getirebilecek durumda olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, kültür varlıklarının korunması görevinin mülki idarelerle ve belediyelerle paylaşılması gerekmektedir.

5.5.1.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı

Kanun'un 10. maddesinin 2. fıkrası ile, Türkiye Büyük Millet Meclisinin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının koruma görevi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilmiştir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardım alınabileceği ve işbirliği sağlanacağı vurgulanmıştır.

5.5.1.3. Milli Savunma Bakanlığı

Kanun'un 10. maddesinin 3. fıkrası ile, Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi görevi, Milli Savunma Bakanlığına verilmiştir. Bu korunmanın sağlanmasının da Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütüleceği düzenlenmiştir.

5.5.1.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü

Kanun'un 10. maddesinin 4. fıkrasında, Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğüne yürütüleceği belirtilmiştir

Görüldüğü gibi fıkroda belirtilen korunması gerekli kültür varlıklarının korunması işlemlerinin koruma kurulları kararı alındıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğüne yerine getirilmesi kuralı yer almaktadır.

5.5.1.5. Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları

Kanun'un 10. maddesinin 5. fıkrasında, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesinin, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanacağı kuralına yer verilmiştir.

Maddenin bu fıkrasındaki “diğer kamu kurum ve kuruluşları” ifadesinin kapsamına bakanlıklar, belediyeler, il özel idareleri, üniversiteler başta olmak üzere tüm idari birimler girmektedir. Belediyeler belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde, valilikler ise bu sınırlar dışında yetkilidir.

5.5.2. İdari Kurullar

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda bu varlıklarla ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve bakanlıkça belirlenen bölgelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları öngörülmüştür. Bu kurulların yılar içindeki evrimi ise 1952 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu ile başlar. Anıtlar Yüksek Kurulu 1710 sayılı kanunla değişik bir statüye kavuşmuş; günümüzde de her konuda yetkili yüksek kurul modelinden desantralizasyona uğrayarak önce yüksek kurul ve bölge kuruluna ve son olarak da yüksek kurul ve koruma kurulu gibi bir yapıya ulaşmıştır. Geline son yapıda temel yetkiler koruma kurullarına ait olup; Yüksek Kurul senede iki kere toplanan, danışman niteliğinde, ilkeler belirleyen ve zaman zaman da hakemlik görevi yapan bir yapıya sahiptir. Kurulların kararları bağlayıcı olup bu kararlara itiraz mercii olarak da yalnız idari mahkemeler belirtilmiştir. Kararlarının bağlayıcı olması ve ilke kararlarının da bu kararlarda emsal teşkil etmesi nedeniyle kültür ve tabiat varlıklarının korunması açısından kurulların önemi ve işlevi çok büyüktür (Özkaya:3, <http://www.ekolojistler.org>, 25.08.2008).

5.5.2.1. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu

Yurtiçinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak amacıyla, Bakanlığa bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu kurulacağı belirtilmiştir (KTVKK, m:51).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu; Bakanlık Müsteşarı, Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü, Turizm Genel Müdürü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya yardımcısı, Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı, Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı, Koruma bölge kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı ye, Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı olmak üzere on altı üyeden oluşmaktadır (KTVKK, m:53).

Yüksek kurulun oluşumunu düzenleyen maddede görüldüğü üzere yüksek kurulun on altı üyesinden on yesi siyasi iktidara bağlı bürokrat olup kalan altı yesi ise yine Bakanlıkça seçilen koruma kurulu başkanlarından oluşmaktadır. 3386 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce yüksek kurula Cumhurbaşkanı'nca , Yükseköğretim Kurumu'nca beş ye seçildiği dikkate alındığında maddedeki bu değişikliğin kurulun bağımsızlığı yönünden bir geri adım niteliği taşıdığı söylenebilir.

Yüksek kurulun değişik bakanlıkların müsteşar ve genel müdürlerinden siyasi nitelik taşıyan bakanlık müsteşar ve genel müdürlerinden oluşmasının, üyelerin bağlı oldukları Bakanın politik istek ve geleceğini düşünerek karar verebilecekleri, Bakana bağlı olmaları nedeniyle bilimsel esaslara göre çalışacak güvenceye sahip olmadıkları, Kanun'un 55. maddesi uyarınca bakan tarafından her an görevden alınabilme riskinin bulunduğu ve bu psikoloji içinde görevlerine gereği gibi yapamayacakları, bilimsel esaslara göre iş yapabilmesi için çalışma bağımsızlığı ve güvencesi olması gerektiği, bunun için de yüksek kurulun özerk bir yapıya kavuşturulması gerektiği, ancak bu durumda Kurulun yelerinin hem politik baskılardan uzak olarak bilimsel çalışmalar yapabilme olanağı bulabileceği hem de görevden ayrılma baskısını üzerlerinde hissetmeyeceği görüşü (Tatar, zdoğan,

Başgelen, 1993:56-57) kısmen haklı olmakla birlikte gerek yüksek kurulun gerekse bölge kurullarının özellikli rantı yüksek yerlerle ilgili alınacak kararlarda gelecek baskı, tehdit ve diğer tüm etkilere karşı güvence sağlanmasının daha öncelikli olduğu kanaatini taşımaktayız.

Ayrıca 3386 sayılı Kanun ile 53. maddede yapılan değişiklikle yüksek kurulda temsilci üye bırakılmadığı halde Kanun'da gerek 3386 sayılı Kanun gerekse sonraki değişikliklerde gözden kaçırılan uygulanabilirliği kalmayan 54. maddenin kaldırılması gerekmektedir.

Kanun'un 55. maddesinin son fıkrasında, devamsızlık nedeniyle üyeliğin sona ermesi yaptırımından, Koruma Yüksek Kurulu üyeleri hariç tutulmuştur. Koruma bölge kurulu üyelerinin bir yılı aşan yurt dışında bulunmalarının mazeret olarak kabulüne olanak sağlayan düzenleme kanaatimizce olumludur.

Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar, 12/01/2005 tarih ve 25698 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik ile düzenlenmiştir.

Kanun'un 51. maddesinin 2. fıkrasında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkileri üç bent halinde sayılmıştır. Buna göre;

“a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,

b) Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak” Yüksek Kurulun görevleridir. Bunlara ek olarak 12/01/2005 tarih ve 25698 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmeliğin 7. maddesinin d) bendinde, plânlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler tarafından, kurullarca alınmış ve alınacak; sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar plânları ve revizyonlarına ilişkin alınan kararlara karşı, yapılan itirazları değerlendirerek

karar almakta Yüksek Kurulun görevleri arasında sayılmıştır.

5.5.2.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları

Kanun'un 51. maddesinin 1. fıkrasında, Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları kurulacağı belirtilmiş olup, 2007 yılı sonu itibariyle 28 koruma bölge kurulu faaliyettedir.

Koruma Bölge Kurulları; arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek beş temsilci, Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi olmak üzere yedi kişiden oluşmaktadır (KTVKK, m:58).

Ancak görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise Büyükşehirlerde Büyükşehir belediye başkanı veya teknik temsilcisi ile ilgili ilçe veya ilk kademe belediyesi başkanı veya teknik temsilcisi, belediye sınırları dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğünden bir teknik temsilci, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise, Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci, müze müdürlüğü ile ilgili ise ilgili müze müdürü olmak üzere kurum temsilcisi üyelerde kurula katılmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmeliğin 9. maddesinde, Bakanlık personelinin üye seçilemeyeceği, seçilecek üyenin koruma konusunda ve alanında uzman kişilerin olmasının tercih edileceği belirtilmiştir. Devamında da ilgili meslek kuruluşları ile sivil toplum örgütleri temsilcileri koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabileceği, rölöve ve anıtlar müdürlüğünü ilgilendiren konularda ilgili rölöve ve anıtlar müdürü oy hakkı olmamak kaydıyla toplantıya danışman olarak çağrılabilmesi, ayrıca, gerek görülmesi halinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarından oy hakkı olmaksızın görüş alınmak üzere uzman çağrılabilmesi düzenlenmiştir.

Yüksek kurulun seçimi gibi koruma kurulu üyeleri de ağırlıklı olarak siyasi baskıların etkisinde kalabilecek kişilerden oluşturulduğu, örneğin Belediye başkanının belediye mücavir alan içinde yer alan koruma alanı olabilecek taşınmaz

maliklerinden alacağı oy beklentisi veya almış olduğu oyun bedeli olarak, korumacı davranış içinde olmayabileceği, aynı şekilde bakanlık temsilcilerinin de siyasi bir kimliği olan bakanların politik baskıları ve atanma endişesi ile korumacı davranış göstermeyebileceği savunulmaktadır (Tatar, Özdoğan, Başgelen, 1993:65).

Diğer bir görüşe göre ise, 3386 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile koruma kurullarının oluşumunda sakıncalar yaratıldığı, değişiklik öncesi kurulun değişmez dokuz üyesinden beşinin yükseköğretim kurulunca seçilirken, değişmez üyelerin beşe düşürüldüğü, bakanlıkça seçilecek üç üye nedeniyle, çoğunluğun bakanlık seçimiyle gelen üyelere oluşturulduğu, görüşülecek konu ile ilgili ve oy sahibi kurum temsilcilerinin katılımı ile siyasi iktidara bağlı bürokrat veya teknokratların çoğunluğunun pekiştirildiği, Yükseköğretim Kurulu'nca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık ve şehircilik bilim dallarından seçilecek iki öğretim üyesi için aynı daldan olmama koşulu getirilirken, Bakanlıkça seçilecek temsilciler için böyle bir sınırlama öngörülmediği eleştirileri (Kanadoğlu, 2007:283) kanaatimizce yerindedir.

27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 12. maddesiyle 2863 sayılı Kanun'un 58. maddesinde yapılan değişiklik ve eklemeler ile maddenin (a) fıkrasında yer alan "müzecilik" yerine "hukuk"un uzmanlık dalı olarak kabul edilmesi, bayındırlık ve iskân müdürlüğünden iki yerine bir temsilcinin kurulda yer alması, Orman Genel Müdürlüğü ile ilgili konunun Çevre ve Orman Bakanlığı olarak değiştirilmesi, görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde müze müdürünün kurula katılması ve ilgili meslek odalarının gözlemci olarak kurul toplantılarına katılabilmesi kanaatimizce olumlu bir değişikliklerdir.

Koruma Bölge Kurullarının görev ve yetkileri Kanun'un 57. maddesinde düzenlenmekle birlikte, bu maddeyi de kapsayacak şekilde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmeliğin 11. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

- a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen ya da Vakıflar Genel Müdürlüğünce tespit edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

- b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,
- c) Sit alanlarının, tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,
- d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini altı ay içerisinde inceleyip karar almak,
- e) Uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında en geç üç ay içinde karar almak,
- f) Ören yerlerine ilişkin çevre düzenleme projeleri ile bunların her türlü değişikliklerine ilişkin görüş bildirmek,
- g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,
- h) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak,
- i) Koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında tescilli taşınmaz kültür varlığı parselinde, planın bulunmadığı sit alanlarında ise tüm parsellerde inşai ve fiziki müdahalelere; koruma uygulama ve denetim bürosu kurulmayan yerlerde 3194 sayılı İmar Kanununun 21. maddesi uyarınca ruhsat gerektirmeyen tamirat ve tadilatlarla ilişkin karar almak,
- j) Sit alanı içinde kalmayan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük kararlar almak,
- k) Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş bildirmek,
- l) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerini etkilemeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak,
- m) Kanunun "Devir yasağı" ve "Kullanma" başlıklı 13. ve 14. maddelerinde yer alan konularda talep edilmesi halinde Bakanlığa görüş vermek,
- n) Kanunun "Kamulaştırma" başlıklı 15. maddesi uyarınca, taşınmaz kültür varlıkları ve bunların koruma alanları, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince mevcut fonksiyon dışında bir amaçla kamulaştırılacak ise yeni fonksiyona ilişkin olarak Bakanlığa görüş vermek,

koruma bölge kurullarının görevidir. Bu görevlerin Kanun ve ilgili mevzuat ile Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları doğrultusunda yerine getirilmesi öngörülmüştür.

Koruma Kurulları arasındaki görev paylaşımında bütün kurulların korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarını tespit ve tescil etmek görevi bulunmalı, ancak özelliklerini yitirmiş kültür varlıklarını tescilden düşürme görevi sadece yüksek kurulun görevleri arasında olmalıdır (Tatar, Özdoğan, Başgelen, 1993:62).

Yine bir görüşe göre sadece kültür varlıklarının özelliklerini yitirebileceği,

tabiat varlıklarının özelliklerini yitirmeleri halinde tescil kaydının devam etmesinin neden zorunlu olduğunun açıklığı kavuşturulması gerektiği savunulmaktadır (Madran, 2000:165-166).

Öte yandan, koruma kurullarını kararları bağlayıcıdır. Danıştay'ın bir kararında, 57. maddenin uygulanmasına ilişkin uyulması gereken kurallar açıkça belirtilmiştir. Buna göre, "...2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 57. maddesinde kamu kurum ve kuruluşları (belediyeler dahil) ile gerçek ve tüzel kişilerin koruma kurulu kararlarına uymak zorunda oldukları kurala bağlanmıştır. Bu durumda, imar mevzuatı uyarınca yıkım kararı verme yetkisi belediye ve valiliklere ait olmakla birlikte kurul kararlarının yukarıda belirtilen bağlayıcı niteliği nedeniyle ilgili idarenin bu konuda takdir yetkisi bulunmamaktadır. Hal böyle olunca, kurul kararlarının belediye veya valiliklerce verilecek yıkım kararlarının dayanağını oluşturması bakımından kesin ve yürütülmesi zorunluluğu bulunmayan bir bildirim ve tavsiye niteliğinde kabulü mümkün değildir" (D.6.D 20.1.1986 T. ve E:1985/914, K:1986/60).

Yüksek Kurulun bağlayıcı nitelikteki ilke kararları aleyhine Danıştay'a (6. Daire) Koruma Bölge Kurullarının kararlarına karşı da İdare Mahkemelerine tebliğ veya öğrenme tarihinden itibaren 60 gün içerisinde iptal davası açılabilmektedir. Ancak bu kurulların tüzel kişiliği bulunmadığı için bağlı buldukları Kültür ve Turizm Bakanlığı hasım gösterilmelidir.

Diğer bir husus ise, 2005 yılında yürürlüğe giren Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmeliğin 15. maddesinde Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarının Resmi Gazete'de yayınlanması kuralı getirilmiştir. Yüksek Kurulun kararlarına itiraz olanağının getirilmesi bu kurulun oluşumuna ilişkin eleştirileri biraz hafifletecek, alınan kararların herkes tarafından incelenip değerlendirilmesi olanağı sunacaktır. Bu nedenle bu değişiklik kanaatimizce olumludur.

5.6. KENTSEL KORUMA POLİTİKALARI

Bugün kentsel korumanın toplumsal yanı ağırlık kazanmaktadır. Kentin tarihinden gelen fiziki verileri, toplumsal yaşamın sürekliliği için bir ortam

oluşturmakta ve kentteki toplumsal yaşamı yönlendirmektedir. Ama henüz bu konuda yeterince kentsel politika üretilememiştir. Bugün ülkede korumanın planlama yolu ile yapılması örnekleri yaşanırken, korumayı hedeflemesi sağlanamamaktadır. Kuşkusuz devlet bu yaklaşımdaki korumada emredici aynı zamanda üretici bir görevi yerine getirmeli ve korumanın gerçekleşmesinde bilinçlenmeye büyük önem vermeli ve bu konuda çaba sarf etmelidir (Çubuk,1998:4). Ülke insanının bilincinin artırılması ve kültür düzeyinin yükseltilmesi için bu husus önem arz etmektedir.

Ülkemizde korumaya bilimsel açıdan bakılmalı ve koruma politikalarında süreklilik sağlanmalıdır. Çünkü kentsel kültürel kimliğinin ve mekan kalitesinin korunması, sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Bu nedenle de korumada tescil tek başına yeterli bir olgu olarak kabul edilmemelidir.

Korumanın mevcut yaşamın iyileştirilmesinde hatta yaşam kalitesinin yükseltilmesindeki katkı ve rolü araştırılmalı ve tartışılmalıdır. Kültür korumanın en önemli boyutudur. Dolayısıyla yaşamakta olan kuşağın da bir çıkarının, bir yararının olması gerekmektedir.

Aslında kentsel koruma kentsel kültür mirasının korunmasıdır. Ekonomik ağırlıklı yaptırımlar, spekülasyon yatırımlar konuları ve kuşkusuz kültür mirasının aktif kullanımını yerel yönetimlerin üstlenebilmesi konusu son derece önem taşımaktadır. Bugün için yürürlükteki yasalar böyle bir görev üstlenmeye olanak tanımamaktadır.

Koruma sorunları günümüzde çözümsüz kalmıştır. Koruma olgusu çoğu kez koruyamama gerçeğine dönüşmüştür. Mesleki gereksinimler ve kurumsal gelişmeler arasında olması gereken denge kurulamamıştır. Çevreye karşı kültür ve tarihi güçlü bir biçimde savunulamamış ve geliştirilememiştir. Elbette esas neden, devletin korumaya bakışının netleşmemesinde ve gerekli koruma politikalarının üretilmemesinde yatmaktadır. Oysa koşullar ne olursa olsun ülke kültür mirasının mutlak biçimde, kentsel kültür mirasının da özellikle karakteristiklerinin belirlenerek ve değerlendirilerek korunması gerekmektedir. Kentsel korumanın toplumsal gelişmedeki işlevinin ne olduğunun öğrenilmesi kültür mirasının sosyo-politik çerçevede ele alınmasına bağlıdır (Çubuk,1998:5).

Gerçekten bugün yeni kavramlara, yaklaşımlara ve yaptırımlara gereksinim bulunmaktadır. Dolayısıyla doğal ve kültürel mirasın erozyonunu önleyecek temel ve

uygulamaya ait politikalar ve elbette bu olguyu destekleyen tüm diğer olgulara ilişkin farklı politikalardan oluşacak bir “koruma politikası”, böyle bir potansiyelin yaratılmasında en önemli hususu oluşturacaktır.

Üretilecek olan koruma politikaları, doğal ve kültürel mirası söz konusu bütünü destekler nitelikte olmalıdır. Koruma politikaları ile koruma olgusunu belirleyici ve süregelen gereksinimleri karşılayacak bir potansiyel yaratılmalıdır. Bu politikalar yeni kavramları getirmeye de olanaklı olmalıdır. Yani genel olarak bu bağlamda koruma, yenileme, yeniden kazanma v.b. gibi gereksinimleri karşılayacak yaptırımlar getirilmeli, doğal ve kültürel mirasın erozyonunu önleyecek şekilde temel politikalar ve uygulama politikaları yaratılmalıdır (Çubuk,1998:7).

Koruma adına ortaya çıkan düşünceler aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;

-Ulusal çerçevede bilinç düzeyi yükseltilmeli, gerekli yasal, yönetsel ve mali önlemler alınmalıdır.

-Korumanın toplumsal bir görev olduğu kentlerde kültür mirasının korunmasının bir toplumsal hizmet olduğu kabul edilmelidir.

-Kültür mirasının kentsel yaşamla ilişkisi özenle kurulmalıdır. Yaşam tarzlarının kültür mirasına adaptasyonu zaman ve mekanda devamlılık içinde olmalıdır.

-Ülkede koruma kültürü derinleştirilmelidir. Toplumda geçmişle birlikte ve barışık yaşama arzusu yaratılmalıdır.

-Ulusal kültür değerleri anlayışı, dünya kültür değerleri anlayışı ile birleştirilmeli ve bütünleştirilmelidir.

-Kültürün değişken nitelikte bir olgu olması ve gelişme göstermesi nedeniyle, kentsel kültür mirasının korunması kadar, yeni kültürel mirasın yaratılmasının da önemli olduğu unutulmamalıdır.

-Mimari kültür mirası, kentsel kültür mirası ve şehircilik kültür mirası ile çerçevelenmelidir. Kültür mirası için bir ülke geneli için kapsamlı bir plan hazırlanmalıdır.

-Koruma planı yaratım planı olmalı; bir bütünün yaşamasını ve canlı kalmasını

sağlamalıdır.

-Bu çerçevede, koruma kültürel yönü ile olduğu kadar, sosyal ve ekonomik yönleriyle de değerlendirilmelidir.

-Devlet korumacı yaklaşımında, emredici, kavram getirici ve üretici bir rol oynamalıdır. Devlet sürdürülebilirlik çerçevesinde demokratik bir koruma düşüncesini desteklemelidir. Koruma ve özelde kentsel koruma, çağdaş yaşamın bir bütünleyicisi olarak ele alınmalıdır.

-Ülkedeki koruma deneyimleri ve birikimi değerlendirilmeli; koruma ile ilgili yeni ve çağdaş örgütlenmelere gidilmelidir. Dolayısıyla koruma kurullarını yeniden donatımı desteklenmelidir.

-Ülkede bilimselden çok siyasi nitelik taşıyan koruma anlayışı aşılmalı, koruma politikalarında süreklilik sağlanmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTLEŞME İLE KÜLTÜREL MİRAS ETKİLEŞİMİ VE SONUÇLARI

1. KENTLEŞMENİN KÜLTÜREL MİRASA ETKİSİ

Günümüzde olağanca hızıyla yaşanan kentleşmenin kültürel mirasa etkisi olumlu yada olumsuz olmak üzere iki temelde ortaya çıkmaktadır. Çeşitli nedenlerle yaşanan hızlı kentleşme, tarihi kent dokularının bozulması, çarpık yapılaşma, toplumsal ve kültürel yaşamın karmaşaya uğraması neden olmaktadır. Bu nedenle ülkemizde yer alan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin ayrı bir duyarlılık içinde ele alınması gerekmektedir.

1.1. OLUMLU ETKİLERİ

Kentleşme, coğrafi bir mekanda oturanlara mal ve hizmet sunmak için ortaya çıkmış yapılar bütünlüğü olarak algılanmaktadır. Planlı ve düzenli bir kent çevre için tehdit olmadığı gibi aksine kültürel değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kentin, kent kültürünün yaşatma yönünde onu, kentliye veya özellikle kente göç yoluyla yeni gelenlere öğretme ve benimsetme işlevi olduğu da söyleyebilir. Bu anlamda kent, kentliliğin okullu olarak kente dahil olan bireylere kültürü tanıtarak, onların bu değerleri sahiplenmeleri ve yaşatmalarını sağlayacaktır. Burada kente herhangi bir nedenle gelenlerin sahip oldukları kültürel kimliği terk etmek zorunda olup olmadıkları sorusu sorulmaktadır. Bu soruya hem evet hem hayır cevabı verilebilir. “Evet” çünkü yeni kentliler eski geleneklerini terk etmeye direndiklerinde yeni kültür algılamalarını kabule de direneceklerdir. Asıl olan, geleneklerin, yaşam tarzlarının, göçün bittiği değil, başladığı yerde korunmasıdır. Aksi takdirde bir kültür

kaosu ortaya çıkacaktır. “Hayır” çünkü kültürel farklılık bir zenginlik olup, bir mozaik gibi güzelliği yansıtır. Kent kültürü sonuçta kendisini oluşturan farklı alt kültür disiplinlerinin bütünüdür ve değişkendir. Durağan ve değişmez bir kültür yapılanması gerçekçi görülmemektedir (Yeter, 2008:141-142).

Ayrıca bireyin toplum içerisindeki davranışları ile tek başına kaldığı andaki davranışlarının çok farklılık arz etmesi, toplum içerisinde ayıplanma ve dışlanma baskısı nedeniyle daha dikkatli davranması söz konusu olmaktadır (Yeter, 2008:145). Örneğin; kent hayatına yeni dahil olan ve bu kültüre ve yaşam tarzına uyum sağlayamayan ve kırsal yöredeki bir eski yerleşim yerine harabe olarak bakan bir bireyin kentteki diğer insanların tarihi değerlere bakışında olumlu yönde etkilenmesi ve koruma bilincinin geliştirmesi mümkün olmaktadır. Başka bir anlatımla, farklı kültürlerin bir araya gelip harmanlandığı kentler, kültürel varlıkların korunmasında önemli roller üstlenmektedir. Kent ekonomisinin gücü, aynı zamanda kültürel zenginliğin gücü olmakta ve kültürel değerleri korumadaki başarı oranı artmaktadır.

1.2. OLUMSUZ ETKİLERİ

Turizmin yararları yanında, olumsuz niteliklerini de göz ardı etmemek gerektiği söylenebilir. Şöyle ki, turizm gibi rant getirişi yüksek olan bir sektör, spekülative amaçlı eylemleri tetikleyebilecektir. Bu ise, tarihi dokuya zarar verici boyuta ulaşma riskini taşımaktadır. Turizmin parasal getirişini birincil amaç olarak görmeyip, kültürel değerlerin yaşatılmasının ve korunmasının bir sonucu olarak algılanmaları gerekmektedir. Bu durumda yerel yöneticilere büyük görev düşmektedir.

Kentleşmenin bir sonucu olan bayındırlık çalışmalarının kültürel mirasa olumsuz etkileri olmaktadır. Örneğin, yeni yolların açılması, köprülerin yapılması, barajların yapılması, tarihi çevreye zarar veren çağdaş imar hareketleri olarak nitelendirilmektedir. Kentlerin plansız gelişmesi, yeni plan kararlarıyla tanınan kat yükseklikleri, yapı olanı yoğunluğunun artırılması, kuşkusuz tarihi yapılan olumsuz etkilemekte, hatta algılanmaların olanaksız kılmaktadır. Aşırı yüksek kütlelerle çevrili koruma altındaki yapıların silüetteki etkisi zayıflamakta, dar sokakların genişletilmesi için baskı yaratmakta ve tarihi çevre görsel bütünlüğünü yitirmektedir. Eski binaların yanında derin kazılar yapmak, yer altı geçitler ile tüneller açmak, temellerin düzenini bozarak yıkıma neden olmaktadır. Tarihi binaların derin bodrumlu yeni yapıların inşa

edilmesi, zemin suyu düzeyini düşürerek bir başka olumsuzluk yaratmaktadır (Yeter, 2008:136). Bu nedenle alt yapı hizmetlerinde tarihi eserlerin fiziki yapısının dikkate alınması mümkünse çok yakın kazı vb. eylemler yapılmamalıdır. Örneğin, yakın geçmişte Sivas'ın tarihi dokusunu en iyi temsil eden Tarihi Ulu Cami'nin yanından geçen su hattının patladığı tarihi camiye zarar verdiği bilinmektedir. Özenle korunmayan bakımı yapılmadığı gibi böylesi dış etkenlere maruz kalan tarihi yapıların uzun süre ayakta kalabilmesi çok zor görünmektedir.

Bayındırlık etkinlikleri gibi turizmde kültürel mirasa olumsuz etkilerinin olabileceği, örneğin eski yapılara gelen yoğun ziyaretçiler, binayı aşındırıcı ve strüktürü yorucu etki yapabilmektedir. Ayrıca flaşlı film çekilerek objelere bir başka yönden zarar verilebilmektedir (Yeter, 2008:136-137).

Diğer bir olumsuz etki ise, hava kirliliğinde ortaya çıkmaktadır. Sanayi atıkları, ısınma sistemleri, araçlardan çıkan gazlar, anıt yapıların üzerinde kirli tabakanın oluşmasına, ayrıca taşları eriten asit yağmuruna neden olmaktadır (Ahunbay, 2004:56-57).

Kentleşmenin başka bir sonucu olan trafik sorunu da kültürel mirası olumsuz etkileyen diğer bir etkidir. Bundan çok uzun yıllar önce inşa edilen ve kent merkezlerinde kalan tarihi yapılar her ne kadar büyük depremlere ve felakete dayanmış ve ayakta iseler de trafiğin sürekli titreşimlerinden zarar görmeleri kaçınılmazdır. Avrupa ülkelerinde uygulanan ve ülkemizde de başka amaçlarla da olsa uygulamaya konulan belli sokak ve caddenin araç trafiğine kapatılması uygulaması bu noktada bir çözüm olabilecektir. Nitekim Anadolu'da uzun bir süre yaşayan Lidya Medeniyetine başkentlik yapan Manisa'da bulunan Sart harabelerinin içinde bulun Havra'nın zarar görmemesi için İsrail'in finansmanı ile şehirlerarası yol uzak bir hattan yeniden yapıldığı bilinmektedir.

2. KENTLEŞMEDE KÜLTÜREL MİRASIN ROLÜ

Kentleşmede kültürel mirasın rolünün mekansal ve ekonomik olmak üzere iki yönden incelenmesi gerekmektedir.

2.1 MEKANSAL AÇIDAN

İnsanlığın yaşadığı her devrin kendi içinde ele alınıp değerlendirilmesi

gerektiğinden, çağdaş mimarinin uygulandığı günümüzde yapılardaki tekdüzelik eski mimariye ve eski yapılara başka bir gözle ve hayranlıkla bakılması sonucunu doğurmaktadır. Üç yüz veya dört yüz yıllık tarihi yapıların doğal afetler karşısında halen dimdik ayakta duruyor olması, mimari yapılarının yanında dayanıklılıkları yönünde de hayranlık uyandırmaktadır. Mimar Sinan'ın eserleri bu durumun açık örnekleridir.

Günümüzde yeni olanın eskiye tercih edilecek bir üstünlüğünün olmadığı anlaşılmış ve Avrupa ve Amerika'da kentlerin henüz yüz yıllık geçmişleri olmasına rağmen, kent merkezlerindeki eski yapıların yeni işlevler verilerek onarılması yoluyla geçmişin dışlanmadığı görülmektedir (Kuban, 2000:46).

Bu tespit, kültürel değerlerin kentlerin oluşumundaki ve yaşanabilirliğindeki olumlu etkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Zira eski mekanlar, eski kent dokusu, bir yandan içinde oturanlara huzurlu ve dinsel bir ortam sunarken diğer yandan dışardan gelip geçen kişileri müze niteliğinde görsel ve kültürel zenginlik sunmaktadır (Yeter, 2008:148).

Aynı çağın ürünü olan yapılardan oluşan kent yerine birçok çağın yada birçok uygarlığın ürünü yan yana yaşatabilen bir kentin veya çevrenin estetik yoğunluğu ve ayrıcalığı tartışma götürmemektedir.

Kentlerde sadece yeni yapılaşmayı istemek ve tarihi dokuyu yok etmek, toprak spekülasyonuna hizmet edecektir. Yörenin müziğini, mutfağını, el sanatlarını ve geçmiş mimarisini yaşatmak kent halkının tamamına fayda ve kazanç sağlamakla aynı anlama gelecektir (Yeter, 2008:148-149). Bu nedenle çağdaşlık eskiye yok sayma, onu tamamen dışlama anlamına gelmediğinden, eskiden günümüze kadar gelmiş, güzelliğiyle insanı geçmişe götüren, kentin gürültüsü ve yoğunluğundan bir nebze olsun kurtaran tarihi dokular içinde gezinmek bir ayrıcalık olarak görülmelidir.

Bugün kent yaşamının her geçen gün yeni sorunlarla karşılaşması ve kargaşa ortamına dönmesi nedeniyle, kırsal yaşama özlemin arttığı ve kentten kaçışın başladığı söylenebilir. Kent yaşamının insana aşırı stres yüklemesi (yoğun trafik, gürültü, hava kirliliği vb nedenlerle) nedeniyle insan sağlığı üzerinde olumsuz etkisinin olduğu söylenebilir. Büyük kentlerin çevresinde rekreasyon alanı ve yeşil alanın fazla, yapı yoğunluğunun ise az olduğu Mega Kent veya Uydu Kentlerin inşa

edilmeye başlanması yoğun kent yaşamından kaçışın bir göstergesidir.

Modern kente asıl amacın, kentteki hayatın hiçbir engelle takılmadan nehir gibi akabilmesidir. İnsanı rahatsız eden şey, insan, bina ve araç yoğunluğunun dağınık olması olarak görülmektedir.

Öte yandan, tarihi mahalleler toplumu daha zengin bir doku içinde yaşatma amacıyla korunmak istenmektedir (Kuban, 2000:46-48). Korunması gereken yapılar, zaman içerisinde kültürün estetik bileşenini oluşturmakta ve zaman içerisinde estetik ötesinde simgesel ve uygarlığın sembolü haline dönüşmektedir (Yeter, 2008:151). Örneğin, Topkapı Sarayı, Süleymaniye ve Selimiye Camii gibi.

Kentleri değerli kılan ise, tüm üretim ve yaşamsal mekân olmasının ötesinde, geçmişindeki zenginliği yaşatması ve devam ettirmesidir.

2.2. EKONOMİK AÇIDAN

Kültürel değer kavramı, kentsel gelişmeyi ve daha geniş anlamda kentsel kalkınmayı hareket geçirmeye elverişli bir sektör olarak ele alınabilecektir. Kültürel zenginlik yerele özgüdür ve bu farklı yapısıyla kentin gelişmesi ve rekabet edebilmesine olanak sağlayabilmektedir. Bu gelişme sadece turizm yoluyla yöreye gelecek yerli/yabancı ziyaretçilerin varlığıyla sınırlı olmayıp bunun yanı sıra kültürün korunması ve öne çıkarılması, kentin imajını da güçlendirecek ve çeşitli etkinliklere (festival, spor yarışmaları, hatta politik zirveler) ev sahipliği yapma ile de ortaya çıkacaktır.

Kuşkusuz kültür korumacılığı o kente ekonomik hareket getirerek, yeni iş alanlarının açılmasına, istihdam olanaklarının artmasına, vergi gelirlerinin çoğalmasına ve yeni iş kollarının ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu toplumsal kalkınmayı, turizmin getirisi ile de sınırlamamak gerekir. Doğaldır ki en büyük pay, yerli ya da yabancı turist akımından sağlanacaktır. Bunun yanında, kentli insanın kentinin değerlerini tanıyarak ve sahiplenerek kendine olan güvenini hissetmesi ve diğer kentlilerle dayanışma içinde olması bir başka önemli sonuçtur. Böyle bir özgüven ise, girişimciliği destekleyen ve ekonomik gelişmeyi tetikleyen belli başlı temel bir unsurdur.

3. KÜLTÜREL MİRASIN KENTLEŞMEYE ETKİLERİ

Kültürel mirasın kentleşmeye etkilerini kent hayatına, kent ekonomisine ve kent mekanına etkileri olmak üzere üç başlık altında ele alabiliriz.

3.1. MEKÂNA ETKİLERİ

Kültürel mirasın kentsel mekana etkisini tarihi gelişim içinde ele almakta yarar olup, bu çerçevede çeşitli kültür ağırlıklı yapıların kent gelişiminde oynadığı rol açık şekilde gözlemlenmektedir.

Türk kentlerinin belirgin bir niteliği mahallelere bölünmüş olmasıdır. Bir kentsel örgütlenme birimi ve toplumsal yaşamın merkezi olan mahallenin yönetim sistemi ve sosyal yardımlaşma yapılanması daima korunmuştur. “Mahallenin namusu” gibi bir deyim onun adeta bir aile topluluğu şeklinde anlaşıldığının tipik açıklamasıdır. Mahallenin zengini ve fakiri aynı anda barındırmaktadır. En fakir evlerin bile havası, güneşi ve küçük bahçesi olmuştur. Bu nedenle geleneksel Türk Mahallesi kırsal niteliktedir (Eldem, 1987:261-262).

Türklerin oturdukları eski ev tiplerinin özellikleri ise yaşadıkları bölge ve dönemlere, geleneklere göre değişmiş, yerleştikleri yörelerde kolaylıkla bulunan inşaat malzemesine bağlı olarak şekil almıştır (Üçcan, 2002:205). Mardin, Safranbolu, Kastamonu, Beypazarı, Mudurnu, Göynük gibi daha nice Anadolu kentinde görülen evlerin her biri değişik karakterde kentsel mimarinin güzel yapı unsurları olup, Türk kültür öğelerini taşıyan sanat eserleridir.

Türkler Anadolu'ya geldiğinde, kentler sur içinde yer almakta Türk grupları mahalleler oluşturarak kentin büyümesine neden olmuşlardır. Ancak büyüme planlı olmadan ilerledi mahallenin belkemiği olan bir ana yol ve ona katılan kıvrımlı sokaklardan oluşan kent düzeni ortaya çıkmıştır. Sokak tasarımı yaya yanında yüklü bir hayvanın geçeceği genişlik ve eğimde olup evlerin sokağa taşan çıkma ve saçakları ile bahçedeki ağaçların dalları sokağa güzel bir görüntü vermektedir. Çeşmeler yolun genişlediği yerde veya sokak başlarında konuşlanırken, yaya kaldırımına gerek görülmemektedir. Mahallenin merkezinde ibadet yerleri, han, hamam, külliye, bedesten gibi yapılar çoğunlukla düz alanda yer almaktadır. Vadide yer alan evler ise yamaca yaslanmakta ve her biri diğerinin manzarasını kapatmamaktadır (Günay R, 1998:29-30). Safranbolu evlerinde bu açık bir şekilde

gözlemlenebilir.

Anadolu'da ev ve kentsel yapının ortaya çıkışında ve şekillenmesinde siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel nedenlerin etkinliği rol oynarken, evin yerleşme bütünü içinde ele alınması kaçınılmaz görülmektedir. Geleneksel Anadolu evlerinin mimarları /ustaları kültürel öğeleri de kullanarak çağdaş yapı sanatının çözüm aradığı konulara cevap vermişlerdir (Sözen, 2006:314-315).

Türkler, yağmalara, yangınlara, saldırılara ve doğal yıkımlara karşın Anadolu'ya biçim vermeyi hiç kesintiye uğratmamışlardır. Kaleler ya da camiler onarılmış, anıtlar elden geçirilmiş, evlerin bacaları yeniden tüter olmuştur. Anadolu kentlerinde uygarlıklar, uygarlıkların üzerinde kurulmuştur. Yeni kentler kurma gereği de pek duyulmamış, duyulsa da sınırlı sayıda kalmıştır. Bugün özelliklerini yitirmemiş kentlere gidildiğinde, doğal çevreyle kültürel değerlerin birlikteliği, insan emeğinin uyumlu çözümlere ulaştırdığı örneklerle karşılaşmaktadır. Uzun bir zaman diliminde oluşan Anadolu kentleri, ne yazık ki bilgidен ve bilinçten uzak yöntemlerle, büyük bir başıboşlukla, kültürel değerlerinden ve kimliğinden sıyrılmıştır (Sözen, 2000:15). Dar, eğri ve bazen de çıkmaz olan sokaklar üzerinde yer alan ahşap ya da kagir iki-üç katlı binalar kültürel değerlerin bir yansıtıcısıdır. Görünüm çeşitliliği göstermesine karşın çoğu kez tarihi çevre, kendi içinde tekçi yapı göstermektedir. Tarihi dokuda oran ve boyutlar bütüne uygun olmakla birlikte, ayrıntılardaki mimari zenginlik göze çarpmaktadır. Her bir yapı ayrı bir çizim özelliğine sahip olup, tip proje yaklaşımı ve estetikten yoksun yapılar ender görülmektedir. Genellikle eski mahalleler kendiliğinden gelişerek var olsa da, yerleşmede düzensizlik yoktur ve doku, günlük yaşam gereksinimleri, yapı geleneği ve mali olanaklar ölçüsünde biçimlenmiştir (Yeter, 2008:231-232).

Kentlerde sokakların bir araya gelmesinden doğan eski mahalle birimleri, sosyal ilişki bütünlüğünü yaşatmaktaydı. Toplumumuzun eski geleneklerinden biri olan komşuluk ilişkileri kurulmakta, akrabalıktan öte bir anlam taşımaktaydı. Doğumdan cenazeye kadar her türlü olay paylaşılmakta ve ortak etkinliklere herkes katılmaktaydı. Bitişik birkaç mahalle ise, kültürel ve sosyal bir bütünlüğü olan semti oluşturmakta ve semt insanları ne yaşadığı mekâna ne de diğer insanlara yabancılaşmaktaydı (Boyan, 2004a:189-191).

Diğer bir husus ise, tarihi kentlerde yerleşme dokusunun topografya ile bütünleşmesi ve uyumudur. Genel görünümüne egemen bir ya da birkaç anıtın çevresinde yöreye özgü yapı biçimleri, kent için tanımlayıcı bir özellik taşıyan kent silüetini oluşturmaktadır. Yerleşmenin temel öğeleri gibi genel görünüm de o kentle özdeşleşen, bozulması ve değiştirilmesi istenmeyen bir imge olmuştur. İstanbul'da Tarihi Yarımada'nın Haliç Silüeti bunun çok güzel bir örneğidir (Yeter, 2008:232-233).

Mekana etkisi bağlamında kültürel yapıtların, kentin oluşumuna etkisi kaçınılmazdır. Örneğin, Selçuklu ve Osmanlı döneminde cami salt bir ibadet yeri olmayıp, aynı zamanda bir toplumsal buluşma düzlemidir ve kentin şekillenmesinde önemli yeri vardır. Mimarlığın temel öğeleri onun etrafında toplanmaktadır. Günlük yaşamı destekleyen külliye (medrese, aşevi, imaret, hamam, sebil, kütüphane, hastane gibi unsurlardan oluşan hizmet birimleri topluluğu) ticari yaşama mekan teşkil eden arasta, çarşı ve bedesten bu kapsamda sayılabilir (Günay B, 2005:12-13). Anadolu'nun coğrafi konumu itibarıyla Batı ile Doğu'nun ulaşım yolu üzerinde yer alması, onun her iki taraftan da etkilenmesi sonucunu doğurmuş ve yer yer ortak üretime dayanan Anadolu yöresel mimarlıkları oluşturmuştur. Ayrıca gerek kırsalın üretim tarzları, gerekse de kentlerdeki yaşam şekilleri yörenin mimarı örneklerine de yansımıştır (Yeter, 2008:233).

Şunu da belirtmek gerekir ki, Cumhuriyetin kurulmasından 1960'lı yıllara kadar Türk mimarlığı ile kent arasında açık bir çelişki görülmemektedir. 1980'lerde ise, ülke tekrar liberalleşme sürecine girmiş ve önceki devletçilik siyaseti eleştirilmiş, bir anlamda kamu yararının ve ahlaki değerlerin önemi yadsınmıştır. Cumhuriyetin amaçları doğrultusunda yaratılan batı değerlerine sahip toplum ile bu toplumun kenti (ve mimarlığı) uyumlu olarak yöresel özellikler bozulmadan sürdürülmüştür. Daha sonra ise, kentlerin hem geleneksel dokuları, hem de Cumhuriyetin ilk dönemlerinde oluşturulan çevreler bozulmuş, çirkinleşmiş ve sıradanlaşmıştır (Günay B, 2005:86-88).

Günümüze gelindiğinde, emlak sermayesinin kentsel mekanın yeniden üretilmesinde devreye girmesi ve işlevlerin ayrılması ilkesinin terk edilerek ticaret, konut ve diğer ortak kullanımları bir arada tutan çok katlı iş merkezlerinin yapımı, yeni mimari akım olarak kendini göstermiştir. Boğaziçi gibi dünyada tek olan bir

doğal değerin hemen kenarında inşa edilen yüksek yapılar, tarihi binaların da görünüsunü kirletmiş, kenti geçmişinden soyarak, yüksek bina yığına dönüşürmüştür (Yeter, 2008:238).

Oysaki topluma özgü çağdaş kültürün meydana getirilmesinde, geçmişin yorumunun doğru yapılarak, eski kent dokuları ve mimari ürünlerin korunması önemli rol oynamaktadır. Kültürel nitelikteki manevi verilerinin yanında nesnel öğelerinin de yaşatılması toplumun tarih bilincinin oluşmasında ve korunmasında çok önemlidir. Eski çevrenin bilinçsiz yok edilmesi bu verileri ortadan kaldırdığı gibi topluma özgü çağdaş değerlerin oluşumuna da engel olmaktadır.

3.2. SOSYAL YAŞAMA ETKİLERİ

Kültürel mirasın korunmasının önemli sonuçlarından birisi de toplumsal sosyal etkileridir. Kültür turizm yoluyla bu etkileşim açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunu olumlu ve olumsuz olarak görmek olasıdır. Olumludur, çünkü yerel halk, farklı kültürleri ve özellikleri tanımak olanağına kavuşmaktadır. Daha özgür, daha bağımsız düşünmekte ve “öteki” kavramıyla tanışmaktadır. Olumsuzdur, çünkü kendi geleneklerini ve yaşam öğelerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Ancak kültür turizminin sağladığı maddi getirinin bilincinde olarak, kültürel kimliğinden uzaklaşmanın bunu geriye götüreceğini göz ardı edemeyecektir (Yeter, 2008:238-239).

Başka bir deyişle, toplum veya o yer insanları kültür turizminin sağladığı maddi getiriden yoksun kalmamak için bir anlamda kültürel değerlerini daha fazla sahipleneceklerdir.

Yabancı turizmin sosyal getirileri içinde, yöre insanının yabancı dile olan ilgisinin artması ve dilin daha çok kullanılması yoluyla öğrenilmesine katkı sağlayacağı da yer almaktadır. Avrupa'da değişik ana dillere sahip ülke yurttaşlarının, az gramer bilgisiyle çok sayıda dili konuşabilmelerinin önemli nedeni olarak ülkeler arasındaki turizmin yoğunluğu gösterilmektedir. Liseyi hatta üniversiteyi bitiren bir Türk genci, daha iyi yabancı dil bilgisine karşın, pratik yapma şansından uzak olduğu için konuşamamaktadır. Bu bakımdan aktif olarak başka ülkeler seyahat yapan - özellikle kültür amaçlı - kişiler ya da kültür turizmine ev sahipliğı yapan yöre insanı, yabancı dili bilme olanağına sahip olabileceklerdir.

Kültür değerlerinin sosyal yaşama katkısı bağlamında dikkate alınması gereken bir husus da, kuşaklar arasındaki ilişkinin ve karşılıklı anlayışın yoğun şekilde kurulmasıdır. Değerlerine bağlı kişiler, o değerlerin yaratıcısı önceki atalarına daha bağlı, daha saygılı ve daha hoşgörülü olacaktır. Böyle bir tutum ise, aile ve çevre bağlarının güçlenmesi sonucunu doğuracaktır. Ailedeki çözülmenin birçok toplumsal sorunu beraberinde getirdiği bilinmektedir. Bu nedenle AB programları kapsamında, ailenin güçlendirilmesine yönelik birçok etkinlik ve proje uygulamaya konulmaktadır. Toplumun ayakta tutan önemli unsurlardan birisi, hiç kuşku yok ki en küçük sosyal birim olan ailedir. Ailenin, çağdaşlaşma düşüncesiyle zıtlık teşkil etmeyecek bir geleneksel tabana oturması, aile üyelerinin kültür bilincinin gelişmesiyle daha da güç kazanacaktır (Yeter, 2008:240).

Kültür değerlerini benimseyen toplum tabakalarında daha az suç işlendiği ve o yörelerde daha az güvenlik sorunun olduğu da bir başka gerçektir. Özellikle tarihi doku çevresinde yer alan ve bu dokunun yaşatılarak işlev verildiği alanlarda kişiler, suç işlemeye yatkın olmamaktadır. Belki de bunun, ekonomik kazançla ilintisi vardır. Şöyle ki insanlar kültür turizmi yoluyla para kazandıkça daha iyi yaşama duygusuna sahip olmakta, dolayısıyla suça eğilimleri azalmaktadır. Kısacası kültür zenginliğine dayanan turizmin gelişmesi, kentin sosyal dokusuna ve güvenlik sorununa doğrudan olumlu yansıtacak, ekonomik gelişmeden pay alan insanların suça itilmesi zorlaşacaktır. Böylece sorunlu sosyal alt gruplar yerini daha sorunsuz sosyal gruplara bırakacaktır.

Kentteki kültürel yaşam merkezlerinin iyi duruma getirilmesi, sosyal katmanlar arasındaki ayrışmanın da bir anlamda önüne geçecek ve bu gruplar bir arada yaşayabilecektir. Aksi takdirde eski yerleşim yerleri daha düşük sosyal sınıfların yaşam alanları olarak tanımlanacaktır. Farklı gelir grubu ve farklı standartlara sahip kişilerin ayrı mahallelerde kümelenmesi ise, toplumsal sorunları tetikleyecek ve alevlendirecektir. Mekansal birliktelik kuşkusuz sosyal uyumu sağlamada temel bir işlev görecektir (Yeter, 2008:240-241).

Bu nedenle korumanın her zaman maddi gelişme, büyüme, imar ve kullanma amaçlarına hizmet etmek zorunda olmadığını vurgulamak gerekir. Kültür ve doğa değerlerini korumak, maddi olmayan içerikleri de barındırabilir. Manevi değerlerin

ölçülmesi de, korunması da güçtür ve korumanın özünü, ruhunu oluşturan bu güçlüktür. Bu açıdan sadece elle tutulur kültür varlıklarının korunması anlayışından ziyade, tüm değerlerin korunmasına önem verilmelidir. Özetle bu zenginliği dikkatsiz ve saygısızca kullanarak, tahrip ederek, "yağmalayarak" zenginleşme yerine, bunları koruyarak sürdürülebilir sosyal kalkınma yoluyla refah toplumu olma anlayışının benimsenmesi gerekmektedir (Bademli, 2005:11).

Özetle, kültür bir yönüyle farklılığı bir yönüyle de benzeşmeyi temsil etmektedir. Kültür, toplumsal gruplar arasındaki bölünmenin bir ürünü olup hem belli bir toplumsal grubu bir arada tutmakta hem de onları diğerlerinden ayırıp kapalı bir hale getirmektedir. Çevredeki simgeler, semboller, göstergeler, kültürel varlıklar bu farklılığın ürünleridir. Uygarlıklar arasındaki kültürel zenginlikler ise, bu farklılığın sonucunda ortaya çıkmıştır.

3.3. KENT EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Kültürel mirasın kent ekonomisine olumlu etkisi, başta turizm yoluyla olacaktır. Kültür kaynaklı turizm, kentin ekonomisinin kuvvetlenmesine ve kent halkının refahına önemli katkı sağlayacaktır. Böylece kentin tarihi alanı bir saygınlık ve çekim merkezi haline gelecektir.

Kentin finansman güçlüğü nedeniyle onarılamaz tarihi yapıları turizmden sağlanan gelirle restore edilecek, bu ise ilave insanın turizm amaçlı kente gelmesi sonucunu doğuracaktır. Bu kapsamda sağlanan gelir akılcı kullanılırsa, tarihi kentin sürekli olarak kendini yenilemesi ve diğer kültürel unsurlarla donatılması mümkün olacaktır. Keza kente ait olup, yitirmeye başlanılan hatta yitirilen el sanatları, turistin ilgisiyle yeniden canlanacak, böylece emek-yoğun yapıya sahip bir üretim modeli içinde üretilen bu beceriler istihdama da olumlu katkı sağlayacaktır. Tüm ülkelerin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik ile mücadelede güçlü bir etken olarak el sanatlarının geliştirilmesi, bu nedenle önem kazanmaktadır. Turizmin artması bir taraftan üretilen ürünlerin paraya dönüşmesini sağlarken, diğer taraftan bu el sanatlarının çeşitlenmesi sonucunu doğuracaktır (Yeter, 2008:242).

Her yörenin ekonominin belli başlı unsurlarından birini oluşturan kendine has el sanatları daha çok, hammaddesini yöreden temin etmekteydi. Örneğin, keten ekilen yerde ip ve urgancılık, ormanlık alanlarda ağaç oymacılık, şimşir ağacı olan yerlerde

kaşık, tarak vs. yapımı gibi sanatlar yoğunlukta idi. Her yöre insanının ticari ya da kullanım amaçlı bir sanatı biliyor olması gerçeğini de yansıtıyordu. Makineleşme ile ortadan kalkan bu kültürel uğraşlar, turizm yoluyla yeniden canlanabilecek, insanlar bir taraftan el sanatlarını üreterek kültürün yaşamasına destek verirken, diğer taraftan para kazanacaklardır.

Ancak burada unutulmaması gereken bir husus ise, kültürel mirasın turizmin getirisine her zaman tercih edilmesidir. Aksi takdirde turizmin sağladığı ekonomik rant, kültür değerlerinin önemini ikinci plana atacak ve belki de göz ardı edecek bir noktaya kadar gelebilecektir. Bu ise, ikisi arasında var olması gereken olumlu bağı tersine çevirerek, birbirine zıt unsur haline getirecektir. Bu bakımdan kenti yönetenlerin, kısa vadeli getiriler yerine, uzun vadeli kazanımları kendi ilgi alanları içinde görmeleri ve ona uygun eylemde bulunmaları önerilmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak ülkemizde hızlı kentleşme sürecinin yoğun yaşandığı son kırk-elli yılda, mimari, kültürel, ve anıtsal yapılardan oluşan tarihi mirasımızın pek çoğu kaybedilmiş veya kaybedilmek üzeredir. Bu süreç içinde kent merkezlerinde rant ve gayrimenkul odaklı plan ve projeler, sürekli olarak çevre ve kültür odaklı plan ve projelere tercih edilir hâle gelmiş, kültürel miras yönünden görülen zenginlik, bu mirası koruma ve iyileştirmeye yönelik çalışma alanlarında ne yazık ki gösterilmemiştir.

Fiilen çalışan kültür ve tabiat varlıkları koruma bölge kurullarının gündeminin %90'ının yıkım ve tescilden düşme talebi olması bizdeki koruma bilincinin oranını da yansıtmaktadır.

İlk defa, kentlerde tarihi, doğal ve kültürel değere sahip alan ve eserlerin korunması ve yenilenmesine önem verileceğinin ve kent kimliğini oluşturan şehircilik ve mimari tarzların koruma ve geliştirme faaliyetlerinin teşvik edileceğinin 1996 yılında yürürlüğe giren 7. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alması konunun öneminin ne kadar geç kavrandığını ortaya koymaktadır. Ancak geç de olsa tarihsel ve doğal varlıklar, kültürel miras, çevrenin korunması gibi kavramların yaygınlaşmıştır. Gerek ulusal gerekse uluslararası platformda kültürel mirasın korunması konusunda yaşanan bu gelişmelerin temelinde sanayileşme, hızlı kentleşme, aşırı nüfus baskısıyla kültürel varlıklar üzerinde artan baskı ve tahribin önlenmesi yatmaktadır.

1948'lerde Marshall programının uygulanmasına paralel başlayan tarımda makineleşme, ulaşım sektöründe gelişme, kırsal alanın mahrumiyetliği, buna karşın kentin sunduğu hizmetlerden kaynaklanan çekiciliği gibi nedenlerle Türkiye'de hızlanan kentleşme bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Konut yetersizliği, gecekondu sorunu, işsizlik ve çevre sorunları bunların başında gelmektedir. Kentleşme sonucunda ortaya çıkan bu sorunlardan özellikle çevre sorunu insanlığın hayatını tehdit ettiği gibi doğayı ve tarihi mirası da tehdit etmektedir.

Temelinde teknolojik gelişme olan kentleşme ve buna bağlı olarak yaşanan toplumsal değişme sürecinde kentsel toprağın rantının yükselmesi nedeniyle, kent merkezlerinde bulunan ve kullanılmayan birçok yapılar "gereksiz" görülmeye

başlanmıştır. Ayrıca iyi hazırlanmayan kentsel dönüşüm ve gelişim projeleriyle konunun çözülmeye çalışılması sorunu daha da ileri boyutlara taşımaktadır. Bugün bu yapıların en büyük sorunu, gelecek nesillere devri, turizm açısından gelir getirecek duruma getirilip işlevselleştirilmesidir.

Kültürel mirasın korunmasının, toplumdaki kültürel zenginliğin tanınması, yerel ve ulusal kimlik duygusunun geliştirilmesi, yerel ekonominin özellikle turizm yoluyla canlandırılması, var olan eski yapı stokunun onarılarak bunlara işlev verilmesi, kentlilik bilinci ve planlı kent düşüncesinin oluşumu gibi bir takım faydaları bulunmaktadır. Bu nedenle kültürel mirasın devamlılığı; yeni kültür bileşenlerinin yaratılması, mekanın kimliğini zenginleştirilmesi, tarihi koruyarak oluşabilecek bilgi kayıplarını önlenmesi ve turizm nedeniyle ekonomiye katkı sağlaması açısından oldukça önemli ve gereklidir.

1982 Anayasası'nın 63. maddesi gereği Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlamakla ve bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri almakla yükümlü kılınmış ve kültür ve tabiat varlıklarını korumanın devletin anayasal görevi olduğu vurgulanmıştır. Ancak Devlet bu görevini mali imkanları ölçüsünde yerine getirebilecektir. Bu nedenle koruma konusunda önceliği kendi kültürümüze ve geçmişimize ait kültürel mirasa vermek gerekmektedir.

Kent merkezlerinde eski ancak tarihi ve sanatsal değeri yüksek yapılar koruma zorluğu gerekçe gösterilerek büyük oranda tahrip edilmekte ve kaçak eklemeler yapılarak nitelikleri bozulmaktadır. Bugün sayıları oldukça azalan bu yapıları bakımlı hale getirerek tarihsel belge niteliğinde korumak gerekmektedir. Çünkü kentleri değerli kılan, üretim ve yaşamsal mekân olmasının ötesinde, geçmişindeki zenginliği yaşatması ve devam ettirmesidir.

Tarihi çevre bilincinin eksikliği koruma politikası eksikliğinde kendini göstermektedir. Yürütülmekte olan kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri, tarihi ve kültürel mekanlar üzerinde tehditler oluşturmakta ve kentler yerel yönetimlerce, doğal limitler ve doğal kaynak özellikleri gözetenmeden fiziksel olarak büyütülmektedir. Sit alanları spekülasyon amaçlı kullanımlara kolaylıkla açılmaktadır. Ayrıca şehircilik sorunlarının aynı zamanda kentsel koruma ile birlikte düşünülmemesi kentsel ölçekte sorunların yalnızca şehircilik sorunu gibi ele alınması sorunun başka bir kaynağıdır.

Dünya çapında önem taşıyan doğal ve kültürel varlıklarımızı iyi tanımak, onları benimseyip, değerlendirip, bizden sonrakilere devredebilmek için çaba sarf etmek gerekmektedir. İnsanlığın geçmişine ışık tutan bu değerlerin, gelecek nesillerin de yaşadığı coğrafyanın geçmişini bilmeleri adına korunması önemlidir. Bunun için, kentsel kültür mirasının korunması yeni değerler kazandırılması ve mevcudun iyileştirilmesi yapılmalıdır.

Geleneksel kent dokusunu yansıtan kentsel kültür mirası ile modernin karşı karşıya gelmesi ve birleşmesi, zıtların birinin diğerinde anlamını bulması gibi sonuçların ortaya konmasını sağlayacak ve kente farklı bir kimlik katacaktır.

Ayrıca kültürü tamamlayan doğal çevre, kültürel kimliğin oluşumunda da etkilidir. Bu nedenle kültürel varlıkların doğal çevreleriyle birlikte korunması bir zorunluluktur. Özellikle de, kendi kimliğimizin oluşumunda etkili olan kendi kültürümüze ait mirasın öncelikle korunması gerekmektedir.

Çevre, kültür ve insan odaklı temel ilke çerçevesinde kamu, özel ve sivil örgütlerin iş birliği ile oluşturulacak program ve projelerin hayata geçirilmesi ile sorunun çözülebilmesi mümkün görülmektedir. Geçmişin toplumsal, doğal, kültürel ve mekânsal değerleri ile günümüz değerlerinin uyum içinde olacağı, uygulanabilir örnek projelerin kent gündemine getirilmesi tüm sivil toplum örgütlerinin birincil görevi olmalıdır.

Bu noktadan hareketle, kentleşme ile kentsel kültürel miras etkileşimi ile ilgili şu tespit ve önerilerde bulunulabilir:

-Türkiye’de kültürel mirasın korunması konusunda kamuoyunu bilgilendirici sivil toplum faaliyetleri yetersiz olup bu faaliyetlerin artırılması,

-Gerek bireysel gerekse ulusal veya uluslararası sivil inisiyatifler ve fon kuruluşları ile işbirlikleri geliştirilerek; Türkiye’nin kültürel mirası ile kamuoyu bilinci oluşturmayı amaçlayan projeler üretmek, toplantı, çeşitli yardımcı/alternatif ders kitapları, yayınlar, broşürler ve eğitim programları oluşturulmalı, sivil toplumun ve ilgili mercilerin dikkatini çekmeye yönelik faaliyetler düzenlemeli,

-Korumaya yönelik finansal kaynaklar yetersizliği, 15/07/2005 tarih ve 25876 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe konulan Taşınmaz Kültür Varlıklarının

Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik uyarınca, kişilerin özel mülkiyetinde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması için son üç yılda yönetmelikte belirtilen şartları taşıyan birçok kişiye ayni, nakdi veya teknik yardım yapılması ile kısmen çözülmekle birlikte bu destek sürmeli ve ilgili yapıların denetimi sağlanmalı,

-Sürdürülebilir kentsel gelişme açısından, doğal varlıkların ve ekolojik dengenin korunması mutlaka gözetilmeli, fiziksel planlamada ve altyapı/üstyapı uygulamalarında doğal verilerin özellikleri gözetilmeli,

-Planlı ve çağdaş kentleşme için kaçak yapı yapanlar ve buna izin verenlerle ilgili caydırıcı önlemler alınmalı,

-Şehircilik olayına rant sağlama esasına dayalı imar anlayışıyla değil koruma amacını da içeren uzun vadeli yatırım anlayışı ile yaklaşılmalı,

-Doğal çevrenin korunması ve yerleşim yerlerinin yaşanabilirliği açısından kamuoyu, kaynakların kısıtlılığı konusunda bilgilendirilmeli,

-Kamu yararı yaratmak ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla yapılacak yatırımlarda mutlak korumacı veya mutlak faydacı bir düşünce yerine fayda-maliyet analizleri iyi yapılarak bu konuda en iyi karar verilmeli,

-Kent yönetimlerinde, kent merkezlerinde, kentte yaşayanların ortak hafızalarında öne çıkan tarihi, kültürel ve mimari değerlere önem veren ve toplumsal yaşamın canlandırılmasına katkıda bulunan politikalar uygulamaya konmalı,

-Korumanın toplumsal bir görev hem de toplumsal bir hizmet olduğu kabul edilmeli,

-Toplumda, tarihle, geçmişle birlikte yaşama arzusu yaratılarak kültür mirasının gelenek ve modernleşme arasında oluşabilecek gerginliğin olumsuzluklarından etkilenmesi engellenmeli,

-Kültürümüzün özgün yapısını ve zenginliğini kaybetmeden gelişime açık olması ve evrensel kültür birikimine katkıda bulunması sağlanmalı,

-Kültür mirasının kentsel yaşamla ilişkisi özenle kurulmalı ve her şeyden önce kültür mirası için bir “ulusal kültür mirası planı”na sahip olunmalı ve bu çerçevede

kültür mirasımızın envanterinin çıkarılarak, bu mirasın korunmasına ve restorasyonuna yönelik çalışmalar planlı bir şekilde sürdürülmeli,

-Kültür mirasımızın korunması için çeşitli yollarla kamuoyu bilincinin arttırılmalı ve koruma kültürü derinleştirilmelidir. Kültür mirasının korunmasının devletin işi olduğu fikri aşılmalı,

-Otantik özellikleriyle korunarak turizme açılan yöresel örneklerin çoğaltılmalı ve böylelikle kültür turizmi geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalı,

-Avrupa Kültür Başkenti seçilen kentler daha da çekim noktası haline gelmekte ve zenginleşmektedir. Bu açıdan İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti ilan edilmesi iyi değerlendirilmeli,

-Turizm getirisi, yerel halkın ve idarelerin kültürel mirasa ilişkin bilincini ve korumayı arttırmaktadır. Ancak turizm getirisinin halka yansımadağı durumlarda toplumun kendi geçmişin izlerini ve kendi inancının simgelerini taşımayan kısaca kendi geçmişinden bir şeyler bulamadığı tarihi dokuyu, başka millet ve devletlerin bizim tarihimizi ait kültürel mirası korumamaları hatta bilinçli olarak tahrip etmeleri karşısında neden koruması gerektiği halka izah edilmeli,

-Kültürel mirasın turizm getirisinden yöre halkına pay verilerek halkın o değeri benimsemesi sağlanmalı,

-Kamu kurumlarının yetkisi altında olan ve genellikle hizmet binası olarak kullanılan kültür varlıkları, gerekli önlemler alınarak kullanılmakla birlikte bu binaların çoğu ilgili idari birimin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamadığından kullanım sınırları zorlanmaktadır. Bu nedenle bu binaların müze vb. amaçlarla kullanılması sağlanmalıdır.

Özetle tarihi ve kültürel mirasın, turizm vb. nedenlerle kentleri canlı tutması, kimlik oluşumunda belirleyici rol oynaması, çekim gücü oluşturması ve en önemlisi kent yaşamını daha anlamlı hale getirmesi nedenleriyle koruması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.

Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, 3. Baskı, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Aslanoğlu, R.A. (1998) *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Asa Kitabevi.

Atay, R.F. ve Özaydın, G. (1996). Turizm Amaçlı Kullanımlar Doğal ve Yapay Alanları Nasıl Tüketiyor?”. Çubuk, M. (Ed) (Türkiye 19. Dünya Şehircilik Kolokiyumu, 7-9 Kasım İstanbul, Sürdürülebilir Turizm: Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü).

Ayverdi, E.H. (2000). *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri -Yugoslavya*, 2.Kitap, 2. Baskı, İstanbul: İFC Yayını.

Bademli, R.R. (2005). *Kentsel Planlama ve Tasarım Öğrencilerine Notlar*, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Bal, H. (2002). *Kent Sosyolojisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Bayhan, N. (12 Mayıs 2008). *Kültürün gücü mü, gücün kültürü mü?*. 23 Temmuz 2008, <http://www.arkitera.com.tr>

Baysal, A. (20 Haziran 2008). Kent, Kentleşme ve Kentleşme Nedenleri, 18 Temmuz 2008, <http://www.kamuyonetimikaynak.blogcu.com>

Bostancı, F. Korunması Gerekir Tarihi Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesinin Örnekleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 14 Temmuz 2008, <http://www.iskilip.bel.tr>

Boyan, A. (2004a) *Nereye Gitti İstanbul*, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çubuk, M. (1998), Türkiye ve Kültürel Mirası Zenginliğini Koruma İçin Savunma, (1992-1997 yılları arasında gerçekleştirilen “Kentsel Koruma ve Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyum Sunuşları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi-Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını.

Devlet Planlama Teşkilatı 1. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 2. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 3. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 4. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 5. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 6. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 7. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 8. Beş yıllık Kalkınma Planı.

Devlet Planlama Teşkilatı 9. Kalkınma Planı.

Ekinci, O. (2003). Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması, Tarı, G. (Ed), *Kültürel Açıdan Avrupa Birliğine Yaklaşım Sempozyumu 22-24 Kasım 2001*, İstanbul: Ofset Matbaacılık.

Eldem, S.H. (1987). *Türk Evi*, İstanbul: Taç Vakfı Yayını.

Emre, A. (12 Aralık 2006), *Savaş, kültürel miras ve kimlik*, 25 Ağustos 2008, <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?i=2884&y=AkifEmre>

Erder, C. (1999). *Tarihi Çevre Kaygısı*, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Ankara: Bilim Adamı Yayınları.

Erten, M. (2004). *Karşıyaka Kent Meclisi*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Günay, B. (2005). *Türkiye Mimarlığı, Gelenek, Yöre, Doğu, Batı*, Ankara: TMMOB Yayını.

Günay, R. (1998). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, İstanbul:Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Güvenç, B. (2004). *Kültürün abc'si*, 3. Baskı, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

İspir, E. (1991). *Şehirleşme ve Meseleleri*, Ankara: Gazi Büro Yayınları.

İzgi, U. (1999). *Mimarlıkta Süreç*, İstanbul:Yapı Endüstri Yayınları.

Kahraman, A.(1992). Koruma Amaçlı İmar Planında Ögeler ve Dengeler, *Yerleşim*

Yazıları, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayın No: MF-ŞBP 92-039-02.

Kanadoğlu, S. (2007) Açıklamalı ve İçtihatlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Karabıçak, M. ve Avcı, M., Türkiye’de Kentleşme Olgusu ve Çevre Sorunları. 18 Temmuz 2008, <http://www.yerelsiyaset.com>

Karaoğlu, S. Restorasyon İlkeleri Doğrultusunda Sanat Eserleri Restorasyonu Eğitimi Üzerine Öneriler, 1. Uluslararası Restorasyon Eğitimi Sempozyumu Tebliğleri, 3-5 Ekim 1996, Safranbolu, Sayfa, 115-119

Kaya, E. (2008). Metropolitan Kent Yönetimi, *Yerel Siyaset*, 30 Haziran 2008, Sayfa:10-11.

Keleş, R. (1975-1992). *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar*, İstanbul: ULA-EMME Basımevi Yayını.

Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası*, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.

Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1997) *Çevrebilim*, Ankara:İmge Kitapevi.

Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005). *Çevre Politikası*, 5. Baskı, Ankara:İmge Kitapevi.

Kızılcıçelik, S. (2000). *Sosyoloji Yazıları 2*, Ankara:Anı Yayınları.

Kiper, H.P. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması Türkiye-Bodrum Örneği*, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını.

Kongar, E. (1999). *21.Yüzyılda Türkiye*, İstanbul:Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (1985). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, 2.Cilt, İstanbul:Remzi Kitabevi.

Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını.

Kuban, D. (2001). *Türkiye’de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*, Tarih İstanbul:Vakfi Yurt Yayınları.

Madran, E. (2000). “Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi Ve Yargısal Denetimi”, M. Ersoy, ve H.Ç. Keskinok, (Der), Mekan

- Planlama ve Yargı Denetimi, 156-199, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Madran, E. ve Özgünel, N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, 1. Baskı, Ankara: TMMOB Yayını.
- Oktay, Ş. (2005). *Ekolojik Kentleşme ve Çevre Koruma*, 1. Baskı, Ankara: Lazer Ofset Matbaacılık.
- Özkaya, I., Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Üzerine Bir İnceleme, 25 Ağustos 2008, <http://www.ekolojistler.org/kultur-ve-tabiat-varliklarinin-korunmasi-uzerine-bir-inceleme-31.html>
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye’de Kentleşme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sözen, M. (2000). *Anadolu Kentleri*, İstanbul: Creative Yayını.
- Sözen, M. (2006). *Gelenekten Geleceğe Anadolu’da Yaşam Kültürü*, İstanbul:ÇEKÜL Yayını.
- Tansuğ, A. Kültürel Miras mı, Kültürel Varlık mı?. 18 Temmuz 2008, <http://www.cekulvakfi.org.tr>
- Tatar, E., Özdoğan, M., Başgelen, N., (1993). *2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanun’unun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Taslağına Gerekçeleriyle Birlikte Öneriler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye’de Kentleşme Yazıları*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1988). Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler, *Mimarlık Dergisi*, Sayı.2, Sayfa: 57-58
- Tekeli, İ. (1991). *Kent Planlaması Konuşmaları*, Ankara: TMMOB Yayınları
- Tuncer, M., Türkiye’de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu, 04 Ağustos 2008, <http://www.haberbilgi.com>
- Türkdoğan, O. (1977). *Yoksulluk Kültürü*, 2. Baskı, İstanbul: Dede Korkut Yayınları
- Uçkun, G., Doğal Sit Alanlarında Yapılaşma, 25 Ağustos 2008, <http://www.cekulvakfi.org.tr/icerik/haftaninYazisi.asp?ID=17>.
- Üçcan, F. (2002). *Kültür Mirasımız*, Ankara: Şekerbank Kültür Yayınları

- Yarcan, Ş. (1998). Turizm, Nüfus ve Çevre, *Nüfus ve Çevre Konferansı*, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını
- Yeter, E. (2008). *Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri*, İstanbul:Tarihi Kentler Birliği Yayını
- Yılmaz, Ö.Ö. (2005). *Türkiye’de Kültürel Mirasın Sorunları ve Yönetimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Zeren, N. (1990). Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım Süreci İlkeler, Yöntemler, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Yayını

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyanlasma7.php> (25 Ağustos 2008).
- <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/container.jsp> (25 Ağustos 2008).
- <http://www.avrupakonseyi.org.tr> (25 Ağustos 2008).
- <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/dkulmirassoz.htm> (25 Ağustos 2008).
- <http://www.kultur.gov.tr> (25 Ağustos 2008).
- <http://www.anayasa.gov.tr/general/kararbilgibank.asp> (25 Ağustos 2008).
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Dünya_Miras_Listesi (26 Ağustos 2008).